О увреди и клевети, 1911.

Садржај

1. Увод
2. Појам части
3. Објекат увреде и клевете
4. Пасивна способност за увреду и клевету

   А. Деца

   Б. Душевно болесна лица

   В. Умрла лица

   Г. Колективна лица
5. Појам увреде

6. Елементи увреде

I Изјава омаловажавања

А. Изјава

Б. Омаловажавање

II Схватање изјаве као изјаве омаловажавања од стране публике

III Одређеност лица на које се односи изјава омаловажавања

IV Сазнање изјаве омаловажавања

7. Увреда нечињењем (пропуштањем да се укаже уважавање)

8. Појам клевете

9. Елементи клевете

I Изношење на другог и проношење за другим извесног дела А. Изношење

Б. Дело

В. Изношење на другог и проношење за другим

II Неистинитост дела

III Излагање мржњи или презрењу

IV Излагање презрењу публике

10. Псеудоувреда одн. клевета
11. Врсте увреде и клевете

    I Проста и јавна увреда и клевета

    II Увреда и клевета владаоца

    III Увреда и клевета из чл. 104. К. З.

    IV Јавна увреда и клевета страног државног поглавара и чланова владалачког дома

    V Увреда страног дипломатског представника

    VI Увреда и клевета духовних надлештава и свештених лица

    VII Повреда службене части

    VIII Увреда и клевета нанета путем штампе
12. Кривац код увреде
13. Кривац код клевете
14. Казна за увреду и клевету
15. Тужба за увреду и клевету
16. Објављивање судске пресуде
17. Достављање пресуде
18. Накнада штете

19. Основи искључења противправности
20. Компензација или реторзија
21. Увреда и клевета у Пројекту Казненог Законика од 1910. г.
22. Увреда и клевета у нашој судској пракси
23. Увреда и клевета у страном законодавству
24. Историјски развој увреде и клевете
25. Увреда у војном Казненом Законику
26. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете

Уведено у нови инвентар бр. 956
јануара 1942 год.
Београд.

О УВРЕДИ И КЛЕВЕТИ

(С ОБЗИРОМ НА ГРАЂ. И ВОЈНИ КАЗНЕНИ ЗАКОНИК И СУДСКУ ПРАКСУ)

од

D-r ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА

33325

ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ПОЛИЦИЈСКОГ ГЛАСНИКА"

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1911.

Својим драгим учитељима и колегама Г. Г.

Др. Милану Јовановићу-Батуту

и

Милићу Радовановићу

професорима Универзитета

Посвећује овај свој рад

Писац.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

СТРАНА

§ 1. Увод.
§ 2. Појам части 2
§ 3. Објекат увреде и клевете 4
§ 4. Пасивна способност за увреду и клевету 6
А. Деца 6
Б. Душевно болесна лица 8
В. Умрла лица 9
Г. Колективна лица 12
§ 5. Појам увреде 14
§ 6. Елементи увреде 17
§ I. Изјава омаловажавања 17
А. Изјава 17
Б. Омаловажавање 19
§ II. Схватање изјаве као изјаве омаловажавања од стране публике 25
§ III. Одређеност лица, на које се односи изјава омаловажавања 25
§ IV. Сазнање изјаве омаловажавања 27
§ 7. Увреда нечињењем (пропуштањем да се укаже уважавање) 29
§ 8. Појам клевете 30
§ 9. Елементи клевете 30
§ I. Изношење па другог и проношење за другим извесног дела 30
А. Изношење 30
Б. Дело 32
В. Изношење на другог и проношење за другим 35
§ II. Неистинитост дела 37
§ III. Излагање мржњи или презрењу 45
§ IV. Излагање презрењу публике 47
§ 10. Псевдо-увреда одн. клевета 48
§ 11. Врсте увреде и клевете 49
§ I. Проста и јавна увреда и клевета 49
§ II. Увреда и клевета владаоца 52

СТРАНА

§ III. Увреда и клевета из § 104. к. з. 54
§ IV, Јавна увреда и клевета страног државног поглавара и чланова владалачког дома 56
§ V. Увреда страног дипломатског представника 58
§ VI. Увреда и клевета духовних надлештава и свештених лица 58
§ VII. Повреда службене части 59
§ VIII. Увреда и клевета нанете путем штампе 60
§ 12. Кривац код увреде 60
§ 13. Кривац код клевете 61
§ 14. Казна за увреду и клевету 63
§ 15. Тужба за увреду и клевету 64
§ 16. Објављивање судске пресуде 66
§ 17. Достављање пресуде 68
§ 18. Накнада штете 68
§ 19. Основи искључења противправности 71
§ 20. Компензација или реторзија 75
§ 21. Увреда и клевета у Пројекту Казненог Законика од 1910. г. 77
§ 22. Увреда и клевета у нашој судској пракси 83
§ 23. Увреда и клевета у страном законодавству 88
§ 24. Историјски развој увреде и клевете 92
§ 25. Увреда у војном Казненом Законику 93
§ 26. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете 94

УВРЕДА И КЛЕВЕТА

Књижевност. — *Разлика између § 103. и § 104. К. З.* у П. Г. 1900. (217). *G. Le Poittevin* Traité de la presse B (1904) 17. *Worms* Les attentats à l'honneur 1890. *Weber* Jnjurien und Schmähschriften 1820. *Hess* Die Ehre und die Beleidigung des § 185, 1891. *Kratz* Der strafrechtliche Begriff und das passive Subjekt der Ehrverletzung 1891. *Binding* Die Ehre und ihre Verletzbarkeit 1892. *Gabler* Das Vergehen der üblen Nachrede 1892. *Kohler* Studien 4. *Lammasch* Diebstahl und Beleidigung 1893. *Hälschner* 2 157. *Kronecker* G S *38* 481. *Rump* G A *35* 370. *Frank* G A *35* 36. *Eiselen* Wesen und Wert der Ehre 1894. *Wilchelm* G S *45* 161. *v. Bülow* G S *46* 260, *48* 1. *Bartolomaeus* Z *16* 399. *Ortloff* Zur Lehre von der Beleidigung 1896. *Günther 3* 525. *Spiecker* Beiträge zur Lehre von der Beleidigung 1895. *v. Bar* G S 52 81. *Eichmann* Über das Wesen der Beleidigung und der falschen Anschuldigung 1896. *v. Volkmann* Der Begriff der Beleidigung 1896. *Friedmann* Das Recht der Wahrheit und der Schutz des guten Namens 1901. *Kohler* G A. 47 1, 98. *Rotering* G S *62* 1. *Doehn* Z *21* 468. *Lorsch* Angegeriffene, Destinatäre und Gedankenträger bei der Beleidigung 1904. *Hitzig* Jnjuria. Beiträge zur Geschichte der Jnjuria im griechischen Recht 1899. *Mommsen* 784. *Landsberg* Jnjuria und Beleidigung 1886. *Leonhard* Der Schutz der Ehre im alten Rom 1902. *Askenasy* Strafbare Beleidigung trotz Wahrnehmung berechtigter Jnteressen 1905. *Herbst* Die Beschimpfung Verstorbener 1894. *Thiel* Jnjuria und Beleidignng *(Beling* Heft 62), 905. *Ambach* Kollektivinjurien und Jnjurien gegen Kollektivpersonen 1900. *v. Gemmingen-Fürfeld* Zur Lehre der Beleidigung Verstorbener *(Beling* Heft 66), 1905. *Passow* Die Kreditgefährdung des § 187 in historischer, dogmatischer und kritischer Darstellung (*Beling* Heft 42) 1902. *Mieczkowski* Das Delikt des § 189 St. G B 1901. *Heymann* Die Wahrnehmung berechtigter Jnteressen im Sinne des § 193 St. G B 1897. *Baumeister* Der § 197 mit besonderer Berücksichtigung der pressrechtlichen Verhältnisse 1905. *Gütte* Die Rechtmässigkeit der Ehrverletzung gemäss § 193, 1906. *Ebert* Über die Bedeutung des § 193 R St G B 1898. *Hofner* Die Ehrverletzungen unter dem Schutze des § 193 St. G B mit besonderer Berücksichtigung der Presse 1903. *Liepman* Vergl. D. Bes. T 4 217. *v. Lilienthal* Vergl. D. Bes. T. 4 375. *Beling* Wesen, Strafbarkeit und Beweis der üblen Nachrede 1909. *Jaffé* Monatsschrift *6* 667. *Hammeley* Die Kollektivbeleidigung 1910.

§ 1. Увод.

Наш Казнени Законик, за разлику од неких страних, познаје само два кривична дела против части: увреду и клевету. О њима је реч у гл. 10, 22 и 38, и то појам клевете је дат у § 210, а појам увреде у § 213. На том гледишту стоји и Закон о Штампи, који важи за увреду и клевету, нанете путем *штампе*. Појам клевете и увреде дат је у чл. 22.

Према нашем законодавству увреда и клевета су два квалитативно различна кривична дела против части. Према немачком законодавству међутим клевета је само једна специјална врста *увреде*. Увреда је дакле шири појам, под који се подводе увреда у ужем смислу (Beleidigung) и клевета (Verleumdung und üble Nachrede[1]). Но и ако су увреда и клевета према нашем законодавству два квалитативно различна кривична дела, и ако дакле једна од њих није специјална врста друге, ипак оне имају једну заједничку карактерну црту од битног значаја, јер се према овој групишу кривична дела у категорије, на име оне су управљене против истог добра, против части. Сем тога има неколико питања, која су им заједничка: питање о појму части, о објекту увреде и клевете и о пасивној способности за ова два кривична дела. Зато се увреда и клевета требају заједно расправљати. Но пре говора о њима имају се претрести наговештена, заједничка им питања.

§ 2. Појам части.

О појму части постоје неколико мишљења, од којих је нека схватају шире, друга уже. Тако је исто и са позитивним законодавствима. Но из неких се не може видети, у ком је обиму схватају, те је широм отворено поље произвољности у тумачењу. Ово је односно увреде случај и са нашим законодавством.

Част се разликује у *спољну* или *објективну* и *унутарњу* или *субјективну*. Човек као живо биће и члан извесне друштвене заједнице има разне *вредности*, као н. пр. моралну, културну и т. д. *Ове вредности сачињавају његову унутарњу част*. На основу пак тих вредности он има извесно *уважење* у друштвеној заједници, он ужива дакле извесан глас. Колико ће бити то уважење, зависи од интензитета његових вредности. *Уважење, које одговара његовој унутарњој части, јесте његова спољна, објективна част*. Објективна част је дакле *спољни рефлекс* унутарње части.

Човек, као што је речено, има разне вредности. Питање је спорно, које од ових вредности сачињавају част. Отуда су постала разна, мало час наговештена мишљења. Нека уносе у појам части већи, друга мањи број вредности.

Према некима част је само *морална* вредност човекова, другим речима вредност, коју он има на основу испуњавања својих моралних дужности.[2]) У колико се савесније испуња-

[1]) Овако исто и аустријски К. З. В. *Јанка — Шиловић* 316.

[2]) Тако *Hälschner* 2 158, *Birkmeyer* 1169, *v. Buri* G S *33* 422, *Kohler* G A 47 29.

вају моралне дужности, у толико ће и морална вредност бити већа или мања.

Част је, вели *Binding*[1]), вредност човекова како у погледу испуњавања моралних тако и *правних* дужности. Његов појам части је дакле шири, јер обухвата поред моралне и *правну* вредност човекову, ако би се тако назвала његова вредност у погледу испуњавања правних дужности.

Неки проширују још више појам части, јер под њоме подразумевају сем двеју именованих вредности и *друштвену* вредност човекову, т. ј. његову вредност у погледу испуњавања дужности, које му припадају по томе, што је он члан друштва[2]). Према некима друштвена вредност обухвата и правну вредност, тако да они стављају друштвену вредност на супрот моралној[3]).

Према извесним писцима част обухвата још и *кредитну* вредност (економска страна части)[4]). Кредит је поверење, које се ужива на основу тачности и способности плаћања. Кредитна је вредност према томе вредност, која се има у погледу тачности и способности плаћања. *Liepmann* сматра кредитну вредност као саставни део части само за трговце, а за остала лица она је, вели, *имовинска* вредност, те према томе напад на исту може бити само кривично дело против *имовине*[5]). Многи пак сматрају кредитну вредност искључиво као имовинску вредност[6]). То је претежно мишљење.

Како друго тако нарочито и прво мишљење схватају част сувише скучено. Кривично-правна заштита је потребна и за друге вредности, а не само за моралну и правну. Као увреда и клевета се не сматра само дело, које се састоји у повреди ових двеју вредности, већ и дело, којим се напада на *друштвену* вредност као и на *кредитну*. Но друштвена вредност је сложена из више вредности, те је потребно да се она анализира[7]).

Друштвена вредност обухвата на име према нашем мишљењу:

1⁰ Вредност, коју човек има као човек без обзира на његов друштвени положај, пол и доба старости. Ова се вредност означава и као *људско достојанство* или као *људска част*.

[1]) Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts. Besonderer Teil I (1902), стр. 136.

[2]) Тако *Meyer - Allfeld* 421, *Olshausen* § 185, 2, *v. Bülow* G S *46* 269.

[3]) *Lilienthal* Vergl. D. 6, *Merkel* § 109.

[4]) *v. Liszt* § 95 II 1, *Hess* Die Ehre und die Beleidigung des § 185 (1891.), стр. 28, *Volkmann* Der Begriff der Beleidigung (1896), стр. 39.

[5]) 225.

[6]) В. *Meyer - Allfeld* 421, *Olshausen* § 187, 5.

[7]) Уп. *Liepmann* 225 и сл.

2⁰ Вредност, коју човек има на основу испуњавања својих културних дужности, т. зв. *културна вредност* или *културна част*[1]).

3⁰ Вредност, коју човек има у погледу нормалног испуњавања полних прохтева, коју можемо назвати *полном вредношћу* или *полном чашћу*.

4⁰ Вредност, коју човек има на основу испуњавања дужности свог позива, т. зв. *позивна вредност* или *част*. Ту спада и кредитна вредност, коју можемо назвати *кредитном чашћу*.

Као што се види, част обухвата разнолике вредности. Другим речима она је сложене природе, јер се састоји из разних врсти части. Све вредности, из којих је она састављена, потребне су ради испуњавања разних животних задатака. Према томе можемо част дефинисати као *скуп оних вредности, које су потребне ради остваривања разних животних задатака*[2]).

Из горњег се види, да част није *једноставне* природе, т. ј. такве природе, да је она иста за све људе. Овако би се могло узети само онда, кад се част схвати искључиво као морална и правна вредност. Отуда н. пр. *Binding* тврди, да је част једноставна. Кад се пак узме, да част обухвата и вредност културну, позивну итд., онда је овако тврђење апсурдно, јер квалитет ових вредности зависи од друштвеног положаја, од тога дакле којој се класи друштвеној припада. Друкчији су захтеви земљорадничког позива од захтева судијског позива, те су и друкчије особине, друкчије вредности потребне ради испуњавања ових захтева. На тај начин може се говорити о *сталешкој* части.

У нашем законодавству, као што ће се видети приликом говора о увреди и клевети, част није увек схваћена у наведеном смислу, већ често пута много уже. Тако у Казненом Законику част као објект клевете је схваћена искључиво као *морална* и *кредитна* вредност. Закон о штампи пак схвата је у нашем, горе наведеном смислу.

§ 3. Објекат увреде и клевете.

Част по себи, вели се, не може бити објекат увреде и клевете, *јер она не може бити одузета,* као што то може н. пр. живот, слобода итд., јер је дакле част *неповредима*[3]).

[1]) «Култура захтева, вели *Liepmann* (227), супрематију човечије духовне стране, и према томе ставља чисто животињске сексуалне функције у службу «љубави» и «брака», и сем тога захтева да животињске функције и органи, који их врше, уступају пред оним, што карактерише човека».

[2]) *Liepmann* дефинише (227) част као *скуп оних својстава човекових, која су неопходно потребна за испуњење његових специфичних задатака.*

[3]) В. *v. Liszt* § 95 II 1, *Binding 1* 136, *Frank* 306, Kohler GA 47 1.

Заступници овог мишљења схватају различно објекат увреде и клевете:

1⁰ Према *Binding*-у објекат ових кривичних дела је *воља*, која полаже на поштовање части, која, дакле, захтева респектовање части[1]). Човек има вољу, да се не напада на његову част, и онај, који би то ипак учинио, повредио би тиме ту вољу. Ово мишљење је неумесно зато, што из њега излази, да је немогућа увреда или клевета душевно болесног лица, пошто оно нема воље. *Binding* држи ово за умесно.

2⁰ Према некима је објекат увреде и клевете т. зв. *спољна част,* т. ј. *уважење,* углед, или, како се још каже, добро име[2]). Међутим неко може имати уважења, добро име, али немати части, и обрнуто неко може имати части, али немати уважења. н. пр. зато што је потпуно непознат у средини, где живи. Према томе се не може сматрати као објекат увреде и клевете оно, чега може и не бити, и ако оне постоје.

3⁰ *Liepmann*[3]) и *Hess*[4]) налазе различне објекте за увреду и клевету. Објекат клевете је, веле, *уважење* код других („Geltung im Urteil anderer"), *добро име* („Guter Name"), *репутација* („Leumund"), *добар глас* („Guter Ruf"), како се они на разне начине изражавају. Објекат пак увреде је, вели *Liepmann*, *осећање сопственог важења* („Gefühl der eignen Geltung"), а *Hess осећање части* (Ehrgefühl). Против наведеног објекта клевете важи оно, што је мало час речено односно другог мишљења. Што се пак тиче објекта увреде, на име осећања свог важења и осећања части, њих не мора бити, па ипак да има увреде и клевете, према томе и части. Сем тога душевно болесни и неодрасла деца не би могли бити жртве ових кривичних дела, што и тврде *Liepmann* и *Hess*.

Сва су дакле наведена мишљења погрешна. Но погрешна је и њихова заједничка полазна тачка, на име тврђење, да част по себи не може бити објекат увреде и клевета зато, што је она према схватању њихових заступника неповредима.

Пре свега повредима је чак и част у смислу, у коме се овде узима, дакле т. зв. унутарња част. Увредом и клеветом она се може смањити, па и поништити. Превиђа се, као што је *Liepmann* поред осталих нагласио, „да свако теже обесчашћење, а особито продужено непоштовање може чак горим учинити човека, против кога је оно управљено, кад му одузме поверење у сопствену снагу и потпору других

[1]) 136.

[2]) Тако *v. Liszt* § 95 II 1, *Frank* 307, *Merkel* 287, *Meyer-Allfeld* 421, *Olshausen* § 185, 2.

[3]) 228.

[4]) Die Ehre und die Beleidigung des § 185 (1891), стр. 27.

лица". Али она могу, продужује он умесно, и гору штету овом лицу нанети, на име погоршати с продуктивном вредношћу и његову карактерност, јер од „презираног" постаје огорчени и егоистични „презирач", од јаког карактера слаб карактер и недостојан аривист.

Сем тога баш и кад би било тачно тврђење о неповредимости части, то ипак не може бити разлог за то, да се она сама не сматра као објекат увреде и клевете. Има на име и других добара, која су неповредима, па су ипак објекат кривичних дела. Тако је н. пр. право својине неповредимо, јер крадљивац не постаје одузимањем ствари сопственик исте, па је ипак то право објекат крађе.

Као објекат увреде и клевете има се дакле сматрати *част*, и то *унутарња* част.[1]) Разуме се пак по себи, да посредно може бити објекат и т. зв. *спољна* част, т. ј. уважење (важење код других), добар глас, репутација.

§ 4. Пасивна способност за увреду и клевету.

Може бити увређен и оклеветан онај, који има ма коју од вредности, што сачињавају част. Пошто једна од њих, на име људско достојанство припада сваком самим тим, што је једно људско биће, то сваки може бити увређен и оклеветан. Према томе има пасивну способност у питању и онај, који је осуђиван за т. зв. *бесчастећа* кривична дела. Грађанска част, на име о којој је реч у § 18. к. з. није истоветна са чашћу, која је објекат увреде и клевете; губитак исте не обухвата и губитак људског достојанства. Ко би довикнуо некоме, који је издржао казну за крађу, „лопове", могао би му тиме према околностима нанети увреду, и ако не клевету.

Има ипак неколико случајева, где је врло спорно, да ли постоји пасивна способност у питању. Ти су случајеви:

А. Деца.

Према претежном мишљењу и деца могу бити увређена и оклеветена.[2]) Она истина немају свих вредности, које сачињавају част, али им никад не недостаје једна од њих: људско достојанство.

Према *Liszt*-у дете може бити жртва кривичних дела у питању само онда, кад је ступило у извесан круг дужности, н. пр. у школи, и кад је ових дужности свесно[3].) Против њега је умесно, приметио *Bar*,[4]) да би се тиме привилегисала школска деца и тиме учинила неправда деци, која се уче од њихових родитеља или иначе privatim. Сем тога, као што он даље умесно примећује, морална вредност се не прибавља самим ступањем у извесан круг дужности, већ испуњавањем тих дужности. Најзад ако деца немају моралне вредности или друштвене, имају бар људско достојанство.

Према *Frank*-у[1]) дете постаје пасивно способно за увреду и клевету онда, кад се његов карактер подвргава оцени, која има утицаја на његов положај у људском друштву. Но не може се, вели, тачно одредити тај тренутак, а само је извесно, да он може наступити раније од цивилне и кривично правне одговорности. Ово би мишљење било умесно само онда, кад би се част састајала искључиво из моралне, правне и друштвене вредности, а не и из људског достојанства.

Према *Liepmann*-у[2]) деца могу бити жртве кривичних дела у питању, јер и њима припада људско достојанство као једна врста вредности, и шта више могу имати и социјалну вредност, на име кад заузимају извесан социјалан положај као шегрти, пиколо н. пр. Али он чини као и *Hess*[3]) једно ограничење у погледу њихове пасивне способности за *увреду*. Деца могу, вели, бити увређена, само у колико имају увиђавности потребне за разумевање смисла радње управљене против њих. Тако блудни говор или радња пред децом неће бити, вели, увреда, ако су она несвесна значаја истих. Ово схватање је неумесно. Оно потиче из његовог схватања објекта увреде. Као што је речено, тај је објекат према њему *осећање* сопственог важења, а према *Hess*-у *осећање* части. Пошто се пак то осећање ни најмање не дира, кад се не разуме значај радње управљене против њега, то не може онда ни бити говора о увреди. Но као што се је видело, овако схватање објекта увреде је погрешно, према томе и његов закључак, о коме је реч.

Против мишљења, да увреда детета не постоји, кад оно не разуме смисао радње, наведена су и следећа два умесна аргумента:[4]) 1. И за постојање кривичних дела против тела, живота и имања без значаја је то, што би повређени у време дела био можда у стању бесвесности, или што не би никад сазнао за повреду свог права. Зашто да је онда разумевање значаја радње управљене против части потребно за постојање увреде?! При томе се предвиђа, вели *Liepmann*, да би побио ову примедбу, да су код деликата против тела,

---

[1]) Тако *Hälschner* 2 164.
[2]) В. *Meyer-Allfeld* 424, *Olshausen* § 185, 2 с *Kohler* 140, *Binding* 1 139.
[3]) § 95. II 2.
[4]) 185. пр. 141.

[1]) 307.
[2]) 334.
[3]) 27.
[4]) *Liepmann* 336 против *Reichsgericht*-а.

живота или имовине у питању *телесни или реални супстрати*, који се нападом вређају и онда, кад повређени ништа од тога не осећа, што није случај с увредом[1]). Али то није случај с њом зато, што он погрешно схвата њен објекат. — 2. За појам увреде је довољно, да је и неко трећи сазнао радњу управљену против части и разумео њен значај. Према *Liepmann*-у ово наравно није довољно, пошто је према њему објекат увреде осећање свог личног важења.

Према *v. Bar*-у увреда је, као што ће се видети, *наношење душевног бола*, те према томе може бити објекат увреде само онај, који је може осетити[2]). На тај начин и деца могу бити према њему жртва увреде, али само онда, кад је осећају, што је једно фактичко питање. Жртва клевете пак она могу, вели, увек бити[3]). Пошто је његово схватање увреде неумесно, погрешан је и закључак из истог односно пасивне способности деце за увреду.

Према некима деца немају у опште пасивне способности за увреду и клевету[4]).

Према нашем К. З. деца имају пасивну способност у питању. То се види из § 215. т. 1., где се поред осталог вели: „но отац може тужити за своје *неиуполетно дете*“. Пошто није укинута, ова одредба важи и за штампарске увреде и клевете.

Б. Душевно болесна лица.

Према претежном мишљењу и душевно болесна лица имају пасивну способност за увреду и клевету[5]). На име она могу бити вређана и клеветана у погледу свог људског достојанства, које не губе душевном оболелошћу, као и у погледу оних вредности, које су имала за време здравог душевног стања.

Према некима душевно болесна лица немају пасивне способности у питању[6]).

v. Bar[7]), *Liepmann*[8]) и *Hess*[9]) деле за душевно болесна лица исто мишљење односно пасивне способности за *увреду* као и за децу.

У нашем К. З. ово питање није решено, али се има узети исто, што и за децу. И душевно болесна лица имају дакле пасивну способност за увреду и клевету.

[1]) 336.
[2]) 182.
[3]) 184.
[4]) *John* у Holtzendorff's Rechtslexikon 263.
[5]) B. *v. Liszt* § 95 II 2, *Meyer-Allfeld* 424, *Frank* 307.
[6]) *John* 263, *v. Buri* Abhandlungen 87.
[7]) 182.
[8]) 335.
[9]) 29.

В. Умрла лица.

1. Према некима умрла лица немају пасивне способности за увреду и клевету. Сопственик правног добра части, може, веле, бити само правни субјекат, а ово опет може бити само жив човек[1]). *v. Bar* на други начин то аргументише. Увреда и клевета се према њему састоје у наношењу душевног бола. Пошто исти могу имати само лица, која осећају, то је наравно немогуће увредити или оклеветати умрлог[2]).

Но пошто увреда и клевета могу бити управљене против умрлог лица, и ако се према овим писцима умрло лице у питању не може сматрати као њихова жртва, питање је, ко се има сматрати као жртва дотичне увреде и клевете. На ово питање се је различно одговорило.

Према извесним писцима увреда и клевета нанете умрлом у ствари су управљене против *породице* као једне колективне личности[3]). Оне се дакле имају сматрати као увреда и клевета *породице*. Ово је умесно за случај, кад су увреда и клевета, нанете једном умрлом лицу, тичу посредно и породице. Међутим тога не мора бити, те увредилац и клеветник не би у овом случају могли бити кажњени, кад би се остало при схватању ових писаца. Иначе би се морало узети, да је увреда и клевета једног лица у исто време увек увреда и клевета осталих чланова породице!

Неки схватају увреду и клевету умрлог као повреду *религиозног осећања* („religiöses Gefühl“) *сродника*, те према томе њима није место у глави, где се говори о увреди и клевети, већ тамо где је реч о кривичним делима против *религије*[4]). Ово схватање је заступљено и у мотивима немачког К. З. „Само под особитим околностима би се, вели *Olshausen*, грдњом успомене умрлог истовремено могла нанети увреда и клевета надживелим члановима породице. Али одредба §-а 189. не почива на овој мисли, већ — према мотивима — на томе, да се треба штитити оправдани религиозни осећај,с којим се надживели сећа свог умрлог оца, своје мајке, свог детета или своје супруге; одредба §-а 189. имала би, сходно намери II пројекта, своје тачније место у одс. 11.“ Ово мишљење је пре свега противно позитивном праву, јер се о увреди и клевети управљеним против умрлог лица говори у одељку, где је реч о увреди и клевети у опште. Тиме

[1]) B. *v. Liszt* § 95 II 2, *Kohler* 148, *Hälschner* 2 199, *Binding* 1 139, (умрла лица немају части, јер им није потребна).
[2]) 184.
[3]) B. *v. Liszt* § 95 II 2, *Hälschner* 2 199, *Kohler* 148.
[4]) B. *Olshausen* § 189, 1.

се несумњиво изражава мишљење, да умрла лица могу бити пасивни субјекти увреде и клевете. Сем тога осећање пијетета је опште људско осећање, а не религиозно, јер је по својој суштини независно од религиозних представа о смрти, т. ј. од религиозног веровања у будући живот[1]). Зато неки веле, да постоји овде само повреда *осећања пијетета* код сродника.

Према *Frank*-у увреда и клевета управљене против умрлог лица су кривична дела, која имају за објекат како *породичну част* тако и *осећање пијетета*[2]). Држећи оба горња мишљења за умесна, он их дакле комбинира. Законски текст говори, вели *Frank*, у прилог тога, да је објекат т. зв. увреде и клевете умрлог осећање пијетета, јер се у § 189. к. з. говори о грдњи „успомене". С друге стране пак, вели, систематски положај овог §-а нем. К. З. говори у прилог другог мишљења. Што је наведено против прва два мишљења, важи наравно и овде.

Према неким писцима увреда и клевета управљене против умрлог имају се сматрати као *неопосредна* увреда и клевета њему *блиских лица*, која су га надживела[3]). Сама та чињеница дакле, што су ова лица у ближим личним односима са умрлим, довољна је да се и она сматрају као непосредно увређена и оклеветана. По себи је већ разумљиво, да повреда части умрлог не мора бити у исто време повреда части његових сродника. Сем тога кад би тврђење ових писаца било тачно, онда би се морало узети, да је повреда части једног лица у исто време повреда части његових сродника, и ако је он у животу![4])

Према некима увреда и клевета управљене против умрлог имају се сматрати као *посредна* увреда и клевета њему блиских лица, али само онда, кад је и њихова част заиста њима повређена.[5]) Алиово би било тачно само, кад би се узело, да овде постоји и увреда одн. клевета умрлог, јер да би било *посредне* увреде и клевете треба пре свега да постоји непосредна.[6]) Сем тога клевета и увреда умрлих остала би неправедно некажњена, кад ниједан од његових сродника није посредно увређен одн. оклеветан, или кад их он у опште нема.

[1]) В. *Lipmann* 342.

[2]) В. и *Mumm* G S *48* 200.

[3]) Тако поред осталих *Landsberg* Injuria und Beleidigung 1886, стр. 99.

[4]) Упореди *von Gemmingen-Fürfeld* Zur Lehre der Beleidigung Verstorbener 1905, стр. 42.

[5]) Тако *v. Bar* 184.

[6]) Уп. *von Gemmingen-Fürfeld* 43.

Према извесним писцима клевета и увреда управљене против умрлог имају се сматрати као кривична дела против *успомене* умрлог.[1]) Они се позивају и на § 189. немачког К З., у коме се вели: „Ко *успомену* умрлог лица тиме нагрди, што..." Но то је противно месту, на коме се говори о клевети и увреди управљеним против умрлог.

2. Неки разликују између увреде и клевете, тврдећи да је немогућа *само увреда* умрлог лица. То су заступници погрешног мишљења, да је објекат увреде осећање сопственог важења *(Liepmann)* или осећање части *(Hess)*.[2]) Пошто ово осећање престаје са смрћу, то је увреда по смрти немогућа. Објекат *клевете* је напротив уважење код трећих, добар глас, а то не престаје са смрћу. То је, како вели *Hess*, објекат, „који лежи у главама трећих лица".

3. Према нашем мишљењу могуће су *и увреда и клевета* умрлих. Као што се је видело, објекат ових кривичних дела је част. У интересу је пак поштовања успомене умрлих, да се и они сматрају као субјекти части, и ако нису *правни* субјекти, да се дакле част схвати као независна од правног субјективитета човечијег. Овако треба узети тим пре, што је она по превасходству једно добро нематеријалне природе.[3])

Према § 215 б. к. з. умрла лица имају пасивну способност са увреду и клевету. „Клевете и увреде, учињене наспрам умрлог лица, казниће се по одредбама овог закона исто као и да је то лице било живо у време учињеног дела". Напротив према чл. 33. зак. о шт. умрла лица немају те способности. Ту се вели, да ће се по овом закону казнити клевета и увреда, „нанета умрлим лицима" само онда, „ако је учињена у намери да повреди част или нахуди угледу њихових живих наследника". Извесна увреда или клевета није дакле кривично дело, у колико је управљена против једног умрлог лица, већ само у колико је она истовремено и увреда одн. клевета његових живих наследника, т. ј. она је кривично дело само као увреда одн. клевета ових лица.

У страним законодавствима ово питање је на разне начине решено. Тако према белгијском праву умрли имају пасивну способност само за клевету, према швајц. пројекту к. з. такође. У немачком праву је пак као што се је видело, врло спорна смисао §-а 189 у овом погледу.

[1]) Тако поред некојих старих писаца (н. пр. *Goltdammer* у Archiv für Preuss. Strafrecht св. 15, стр. 367) *Binding* 188, *Blummensath* Die Religion und ihr strafrechtlicher Schutz 33, *von Gemmingen Fürfeld* 46, 77.

[2]) *Liepmann* 340, *Hess* 36.

[3]) Тако *Amsler* Die Möglichkeit einer Injurie an Verstorbenen 1871, стр. 97, *Meyer-Allfeld* у 5. изд. В. прот. *v. Gemmingen-Fürfeld* 39/40.

Г. Колективна лица.

Колективна лица су скупови људи и организације, који се у обичном говору означавају као једна целина услед истоветности њиховог циља и њихових функција, ма да се мењају лица, из којих су они састављени, одн. која њима управљају. Колективна су лица н.пр. разна трговачка и индустријска друштва, коморе, политичке странке, задужбине итд.[1]) Нека су колективна лица законом призната као субјекти права, и она на основу тога постају т. зв. *иравна* лица. Врло је спорно питање, да ли правна лица и у опште колективна лица имају пасивну способност за увреду и клевету.

1. Према некима колективна лица немају ове способности. То се на разне начине образлаже.

„Само појединац има част, вели *Binding*[2]), као што само он има живот и здравље. Бесмислица је колективна част породица, сталежа, правних лица, фирми, власти. Они немају људске вредности, и требао би се још наћи човек, који би могао увредити један завод животињском псовком". За тим продужује *Binding*, да колективна лица немају ни „претпоставке за морално делање", на име „она немају сопствене савести". Ово је нетачно. Пре свега част није квалитет само физичког лица зато, што је она, као што се је видело, скуп разних вредности, а бар некоје од ових могу имати и колективна лица као бића, која имају своје одређене функције[3]). Што се пак тиче тврђења о недостатку сопствене савести као претпоставке моралног делања, *Liepmann* је умесно приметио, да ово није нужна претпоставка за постојање части, јер и част појединаца зависи једино од начина, како врши своје животне функције, а не обраћа се пажња на његове унутарње психичке појаве. Делање у спољњем свету је дакле једино меродавно за питање о постојању части.

Према *v. Bar*-у[4]) колективна лица немају пасивне способности за увреду и клевету зато, „што она не могу осетити душевни бол, који је карактеристичан за увреду и клевету". Увреда и клевета управљене „привидно" против колективног лица могу бити схваћене према околностима, вели он, само као увреда и клевета појединих лица, која сачињавају већину при гласању. Ово схватање је последица његовог погрешног појма о увреди и клевети.

2. Према некима, од колективних лица само *иравна* имају пасивну способност за увреду и клевету[5]). Ово мишљење се

[1]) Уп. *Liepmann* 348.

[2]) *1* 140.

[3]) Уп. *Liepmann* 350.

[4]) 189.

[5]) Ово је схватање старије кривично-правне науке. Од модерних писаца тако *Kohler* 140.

заснива на данас одбаченој романистичкој теорији, према којој се само код правних лица може замислити *заједничка делатност*, т. ј. делатност различна од делатности појединих чланова.

3. Према нашем мишљењу *сва колективна лица* могу бити жртва увреде и клевете. Свако од њих на име има своје функције и на основу ових прибавља себи извесне вредности, н.пр. кредитну, правну итд. т. ј. извесне врсте части. Тако ако би више лица основала економско друштво, ово би могло бити увређено одн. оклеветано.

4. Неки писци чине овде једно ограничење. Према њима колективна лица имају пасивну способност за увреду и клевету, али под условом да су *организована*[1]). „Нужно је захтевати организацију, вели *Liepmann*[2]) да би се добио видљив израз за заједничку сферу, која се има разликовати од појединачне, и да би у исто време било субјекта, који се појављује као овлашћен на кривичну тужбу и истрагу у име целине".

5. Према *Liepmann*-у организована колективна лица нису способна за увреду, већ само за *клевету*. Ово је последица његовог погрешног схватања о објекту увреде: колективно лице не може имати *осећање* сопственог важења. Исто овако узима и *Hess*, јер је према њему објекат увреде *осећање* части[3]).

6. Према *Olshausen*-у *задужбине* се не могу сматрати као пасивно способне за увреду и клевету, јер, вели, „не може бити увређено и оклеветано оно правно лице, чији супстрат сачињавају само имовински предмети, на име задужбина, јер је част особина људи".[4]) Ово је неумесно, јер, као што је већ наглашено, довољно је вршити извесне социјалне функције, да би се прибавиле неке од оних вредности, које сачињавају част.

Против схватања у опште, да колективна лица, сва или само извесна, могу бити жртве кривичних дела у питању, наводе се још два аргумента[5]). 1° Тиме би се, вели се, онемогућили писање историје и критика, и то би водило споровима, у којима би судска одлука била лишена сваког поузданог ослонца. Тако морало би се, вели се, сматрати као клевета изношење дела једног још постојећег друштва, ма да

[1]) *Stenglein* Kommentar zur Strafprozessordnung u. zum Gerichtverfassungsgesetz 1898, стр. 84. (потребна је могућност заједничке воље). *Bolze* Arch. f. d. Strafrecht 25 2 (потребна је свест заједничке части). *Liepmann* 352.

[2]) 352.

[3]) 27/28.

[4]) § 185, 11 a.

[5]) В. *v. Bar* 190, 188 пр. 149. Уп. прот. *Liepmann* 188.

ово дело припада једном столећу раније, и ма да су помрли чак и унуци свих лица, која су онда била чланови тог друштва. Аргумент је очигледно и сувише слаб. Част колективних лица је независна од тога, да ли су његови чланови живи онда, кад је повреда исте извршена, и не може бити остављена на милост и немилост критици само зато, што би се колективном лицу приписавала дела из једног столећа раније. Што се пак тиче тешкоће доказивања, она не може бити на уштрб нечије части, већ само на штету онога, који је што износио. — 2° Схватање, да су и колективна лица пасивно способна за увреду и клевету води, вели се, у бесконачност, јер би онда могао бити оклеветан и увређен и кугланскн клуб, шетачко удружење створено само за једно лето, ученици једне школе, ноћни стражари једне вароши. Ова примедба је такође неумесна. Ако у именованим случајевима заиста постоје колективна лица, онда нема разлога, да се и она не сматрају пасивно способна за кривична дела у питању. Међутим нема колективног лица у неким од поменутих случајева. Тако н.пр. градски стражари не сачињавају једно колективно лице већ по томе, што су стражари, јер не постоје елементи појма колективног лица: ту нема заједничке функције, различне од функције појединих стражара.

Према нашем К. З. имају од колективних лица пасивну способност за *увреду* и *клевету државна надлештва*, и *разна политичка тела* као н. пр. Народна Скупштина, окружне и среске скупштине (§ 104), а остала *правна* лица као н.пр. разна трговачка друштва и *друштва* у опште (дакле *сва* колективна лица) само за *клевету*, која је управљена против кредита (§ 210).

Према Зак. о Штампи имају пасивну способност за *увреду* сва колективна лица, која су у исто време *правна* лица (чл. 22.), а за *клевету* државна надлештва и војска (чл. 29.).

§ 5. **Појам увреде.**

Некад се је заступало мишљење, да не треба давати у казн. законику дефиницију увреде. За то се је наводило два разлога:[1]) 1° Покушаји, чињени у том погледу од некојих законодавстава, остали су безуспешни, јер место жељене дефиниције резултат је увек био описивање речи »увреде« речима истог значења. — 2° У пракси се није осетила потреба за дефиницијом. Оба су ова разлога очигледно неумесна. То што су покушаји давања дефиниције остали без успеха,

[1]) Наведени су у Мотивима пројекта немачког казн. законика од 1871. год.

не значи, да је дефинисање увреде немогуће, већ само да се није ишло добрим путем у томе. Што се пак тиче другог аргумента, довољно је ради побијања истог указати на то, да је произвољност судске праксе у питању о увреди последица искључиво тога, што у наговештеним законодавствима није утврђен појам увреде.

У неким савременим страним законодавствима дефинисана је увреда, а у неким се законодавац служи речју »увреда« без икаквог наговештавања о томе, шта се има под тиме разумети. Тако н. пр. § 185 немачког казн. законика. Што се нашег законодавства тиче, у § 213 к. з. и чл. 22. зак. о штампи учињен је покушај утврђивања појма овог кривичног дела, али није тешко увидети, да се у томе није имало ни најмање успеха.

У § 213 к. з. вели се: „Ко речима или делом спрам другога таково што учини, што се по општем мнењу и по нравима народа као бешчешће и грдња, и у опште по стању лица, као увреда части појављује, да се казни.....“. У чл. 22. зак. о шт. пак вели се: „А увреда постоји онда, када се погрдним и непристојним изразима вређа част неке личности или правног лица (корпорације), а не наводи се против ње никакав одређени факт“. Као што се види, обе су дефиниције у ствари описивање увреде другим речима.

У Пројекту казн. законика не даје се дефиниција увреде. Његов § 216 гласи: „Ко јавно увреди какво физичко или правно лице, казниће се новчано“.

У теорији влада данас доста велика сагласност у дефинисању увреде. Увреда се на име дефинише од већине писаца као *изјава сопственог омаловажавања* („Ausdruck eigner Missachtung“)[1]). Но постоје и друге дефиниције. Тако према *v. Bar*-у увреда је „радња, која је објективно (или према општем народном гледишту) подобна да нанесе душевни бол“, другим речима она се састоји према њему у *наношењу душевног бола*[2]). Према *Hälschner*-у увреда је „противправна радња, која напада моралну вредност лица изјављивањем непризнавања исте“[3]). Према *Olshausen*-у увреда је изјава, која садржи вређање части једног лица“[4]).

Последња дефиниција каже само, да је увреда има за објекат част, а ништа ближе о њеној суштини. *Hälschner*-ов појам увреде је погрешан зато, што он схвата част искључиво као *моралну* вредност (в. раније). Мишљење *v. Bar*-ово

[1]) Тако *v. Liszt* § 96 I, *Liepmann* 2 62, *Frank* § 185 I, *Meyer-Allfeld* 428, *Oppenhof* § 185, 1, *Merkel* § 110.

[2]) 83, 86.

[3]) 2 164.

[4]) § 185, 1.

има, видело се је већ, за последицу немогућност увреде душевно болесних лица и малолетника, који не разуму значај увредљивих речи.

Претежно заступљени појам увреде је једини, који је тачно погодио суштину овог кривичног дела, али се мора ипак у неколико исправити. Истина је на име, да је увреда изјава свог омаловажавања извесног лица. Но, као што је већ *Liepmann* умесно приметио, има случајева, у којима несумњиво постоји увреда, али где извршилац не мора изражавати својом изјавом своје сопствено омаловажавање[1]). Тако кад једна јавна женска назове извесну жену „курвом“, она тиме не изражава своје сопствено омаловажавање. Исто тако кад А пољуби извесну женску, која му се допала, или кад изазива извесно лице на противприродни блуд. „Једва се може сумњати, вели *Liepmann*, да и у овим случајевима постоји увреда, али је такође извесно, да овде врло често извршилац не изражава ни најмање сопствено омаловажавање, да он напротив, као у споменутим примерима, своју „љубав“ ка дотичној женској на такав начин може изјавити“. Па ипак се *Liepmann* необјашњиво није користио овим случајевима ради исправљања оне дефиниције увреде, већ исту задржава, а поменуте случајеве сматра као изузетке. Дефиниција једног појма мора међутим бити таква да обухвата све случајеве, били они обични или изузетни. Зато, задржав остале елементе поменуте дефиниције, ми схватамо увреду пре свега као *изјаву, којом се* **према схватању публике** *изражава омаловажавање извесног лица од стране изјављивача.* Довољно је дакле за појам увреде, да *публика* схвата изјаву, учињену према извесном лицу, као изјаву, којом се изражава омаловажавање овог лица од стране изјављивача, другим речима без значаја је то, да ли том изјавом извршилац изражава своје сопствено омаловажавање.

Но с овим још није дата потпуна дефиниција увреде. Треба да постоје још два елемента, које сви писци пропуштају навести у дефиницији, ма да их подразумевају и на засебном месту расправљају. Кад би на име А учинио извесну изјаву омаловажавања према лицу Б, али га нико па ни Б није чуо, онда не може бити говора о кривичном делу увреде, и ако би се његовим признањем утврдило, да је учинио такву изјаву. Потребно је дакле и то, да је изјава омаловажавања *сазната од неког.* Сем тога потребно је још, да се изјава омаловажавања односи на једно *одређено* лице.

На основу горе реченог увреда је према нама *изјава, којом се према схватању публике изјављује омаловажавање*

[1]) 263.

једног одређеног лица од стране изјављивача, и која је сазната од некога. Да би било увреде, треба на тај начин према нама да постоје следећи елементи[1]):

1° *Изјава омаловажавања.*

2° Изјава треба да је таква да се *од публике* схвата као изјава омаловажавања.

3° Изјава омаловажавања треба да се односи на једно (или више) *одређено* лице.

4° Изјава омаловажавања треба да је *сазната од неког.*

О сваком од именованих елемената биће засебно говора у §-у 6.

§ 6. Елементи увреде.

§ I. Изјава омаловажавања.

А. Изјава.

Изјава је саопштавање извесне чињенице. То се саопштавање пак може извршити на разне начине. И ако нису изрично именовани, они су наговештени у § 213 к. з., где се вели: „Ко речима или делом спрам другога таково што учини....“ Изјава се на име може учинити:

1° *Усмено* (т. зв. вербална инјуриа). Под усменом изјавом има се разумети свако пуштање гласа, било оно артикулисано или не[2]). Тако усмена изјава се може састојати у узвицима, звиждању, подражавању животињских узвика. Ако се изјава састоји у изговарању речи, ове не морају бити изговорене с нарочитом артикулацијом. Довољан је тон обичне конверзације.

2° *Писмено* (такође вербална инјуриа). Ако је писмено *штамиана* ствар, онда важи Закон о Штампи.

3° *Гестом*, т. ј. разним знацима (т. зв. *симболичка* инјуриа), н. пр. одмеравањем лактом, прављењем магарећих ушију, гестом руке, који представља да је А нешто придигао; изношењем полног уда пред женскама итд.

4° *Представљањем у слици* (такође *симболичка* инјуриа), нарочито карикирањем. Ако је представљање извршено штампањем или сликањем и у опште тако, да спада под чд. 5 зак. о шт., онда се имају применити одредбе овог закона, које говоре о увреди.

[1]) Сви ови елементи скупа сачињавају основни елеменат увреде: проузроковање повреде части једном људском радњом. Ово је проузроковање *предвиђено у каз. закону* (§ 213 к. з. и чл. 22 зак. о шт.), а разуме се по себи да мора бити *противправно* и *одговарати условима инкриминације.* Само за једну врсту увреде потребан је један *специјалан* услов инкриминације, те ће зато о њему бити говора код дотичне врсте увреде (в. увреда страног државног поглавара).

[2]) Уп. *Garçon* art. 222 à 225, 54, *Garraud* 41317.

5⁰ *Делом* (т. зв. *реална* инјуриа). У § 213 к. з. схваћено је „дело“ шире, но што би то требало. На име пошто се ту поред „речима“ вели само још „или делом“, то се као „дело“ морају сматрати и гест као и представљање у слици. На тај начин се по к. з. мора разликовати између „дела“ у ширем смислу, које обухвата и ове две врсте симболичке инјурије, и „дела“ у ужем смислу, који се појам има овде утврдити[1]).

„Дело“ у ужем, правом смислу те речи, је *садашњи напад на тело*[2]). Тако било би дела, довољног за увреду, кад би А пољубио, голицнуо. уштинуо какву женску.

„Дело“ се може састојати и у телесним повредама и злоставама, и онда постоји идеални стицај телесне повреде одн. злоставе и увреде[3]). „Дело“ се може даље састојати и у шамару и ћушењу. Ове две делатности су предвиђене као иступи у § 357 т. 1. к. з. *Ценић* се због тога налази у сумњи, да ли се за шамар и ћушење има казнити увек само на основу § 357 т. 1. или се напротив они могу квалификовати и као увреда, те да се извршилац има казнити само на основу § 213, пошто је овај законски пропис строжији од § 357 т. 1.[4]) Као што је и сам *Ценић* приметио, тврђење, да се има искључиво применити § 357 т. 1., има за последицу, очигледно неправедну, то, да би се на осн. § 213 казнио затвором до *четири месеца* онај, који би неког опсовао или га назвао магарцем, а само затвором *до двадесет* дана на осн. § 357 т. 1. онај, „који би другом јавно шамар пришио, или би га тако ударио, да овај о земљу лупи, и то још с намером, да га с тиме понизи или увреди“. Несумњиво је дакле, да се и ћушање као и шамар могу према околностима оквалификовати и као увреде, нпр. кад су учињени на јавном месту[5]). Онда ће бити у идеалном стицају увреда с иступом из § 357 т. 1., и сходно § 68 к. з. има се применити искључиво § 213 казн. зак.

Спорно је, да ли је за појам дела потребан додир тела, или је напротив довољан покушај додира тела. Из појма „дела“, који смо ми усвојили, излази, да је довољан и покушај додира. „Дело“ је на име напад на тело, а напад постоји и онда, кад је додир само покушан, кад је н. пр. А покушао да пољуби девојку Б, али је био спречен, или кад је замахнуо руком на Б и био спречен, да га ошамари, или је промашио.

Неки схватају међутим „дело“ („Tätlichkeit“) као телесно дејствовање на извесно лице[1]). Зато је према њима потребан додир тела. Очигледно је, да је ово гледиште на штету добра части. Кад А замаши руком на Б да би га ошамарио, и буде спречен, несумњиво је, да је тиме изјавио непоштовање лица Б, а то је довољно за увреду.

У § 185. немачког к. з. увреда „делом“ учињена сматра се као квалификована увреда, те је већа казна прописана. Наш законодавац не чини међутим разлику међу средствима, којима је увреда извршена, али је несумњиво, да извршење „делом“ треба служити као *отежавна* околност.

Б. Омаловажавање.

Изјава је *омаловажавајућа*, кад се састоји у потцењивању или порицању (непосредном или посредном) једне од оних вредности, које сачињавају част. На име, као што је већ речено, свакој од вредности, које сачињавају част једног лица, одговара у истој мери *уважење*, које дотично лице има на основу те вредности. Према томе кад се потцењује или пориче једна од тих вредности, тим самим се потцењује одн. пориче и важење, које њој одговара, важење н. пр. у моралном погледу, ако је то морална вредност, другим речима тим самим се омаловажава лице, чија је част у питању. Тако било би омаловажавајуће изјаве, кад би А рекао у писму лицу Б, да није довољно морално човек (потцењивање моралне вредности), или да је неморалан (порицање моралне вредности), или да је идиот.

Потцењивање одн. порицање вредности у питању (другим речима изјава омаловажавања) може бити или *неносредно* или *иосредно*. Оно је непосредно, кад се изјавом *изрично* потцењује или пориче *ова* или *она* вредност. Ово би био случај, кад би н. пр. А рекао лицу Б, да је неморалан или врло мало морално човек, или да је неваспитан, бескарактеран, непоштен, или да је човек неприродних полних нагона. Оно је пак посредно кад се у изјави само *иреħутно* пориче ова или она вредност, другим речима, кад је она таква, да се из ње само путем закључивања изводи порицање одн. потцењивање извесне вредности. Ово би био пре свега случај, кад би А рекао лицу Б, да је подлац, улизица, кукавица дивљак, педераст, да пати од те и те венеричне болести, да је извршио силовање, да је украо извесну ствар, да је браколомник итд. То би даље био случај, кад би А ћушио или

---

[1]) У § 185 немачког к. з. се под „Tätlichkeit“ разуме само «дело» у овом, ужем смислу.

[2]) Уп. *v. Liszt* § 96 I, *Frank* § 185 IV, *Liepmann* 311, *Meyer-Allfeld* 430

[3]) Према *Binding*-у било би само увреде (§ 185), кад би А ћушио, ошамарио Б.

[4]) 560.

[5]) Према пруском к. з. телесне повреде и злоставе у опште не могу се квалификовати као увреде. § 213 нашег к. з. је позајмљен из баденског к. з., а према овом и тешке повреде и злоставе могу бити и увреде у исто време.

[1]) Тако *Olshausen* § 94, 2, § 185, 9; *Binding* 1 171; *Hälschner* 2 765.

ошамарио лице Б, или кад би га опсовао, карикирао, или кад би се према њему непристојно понашао (уштинуо извесну женску, н. пр., или јој намигнуо) или се с њиме грубо шалио итд.

Као што се види из првог случаја пређутног потцењивања одн. порицања извесне вредности, увреда се може састојати и у навођењу чињеница или дела, дакле у једној од оних радњи, којима се извршује клевета (в. клевета). Питање се према томе појављује, чиме се разликује увреда од клевете. Да би се на ово питање одговорило, треба разликовати пре свега између увреде и клевете по к. з. и увреде и клевете нанете путем штампе, за тим између тврђења чињеница и дела у присуству само оног лица, коме се оне приписују и тврђења истих у присуству трећег лица:

1° К. З. — Према к. з. изношење чињеница не може бити клевета, већ само изношење дела. Према томе изношење чињеница, које нису „дела“, биће увек увреда, наравно под условом, да се тиме изражава омаловажавање (н. пр. тврђење да је А дивљак). Што се тиче изношења дела, оно ће бити искључиво увреда пре свега онда, кад је дело истинито (кад би н. пр. А казао лицу Б у једном друштву, да је живео с том и том девојком, а ово је истинито), за тим и онда, кад је оно неистинито, али је саопштено *једино* ономе, *чије је дело* (кад би н. пр. А казао лицу Б на само, да му је украо извесну ствар). У противном случају т. ј. кад је дело неистинито, ако је изношење извршено пред другим којим лицем, може бити само клевете, евентуално и увреде, јер се онда поглавито ствара подлога код трећих лица за „мржњу“ и „презрење“ (§ 210 к. з.), а евентуално само узгред изјављује омаловажавање од стране оног, који чини изјаву.

2° Зак. о Шт. — Према овом закону изношење како дела тако и *чињеница* може бити клевета (чл. 22). Ово изношење би могло бити увреда само онда, кад су „дело“ и „чињеница“ *истинити*, јер је за клевету потребна неистинитост истих. Тако могло би бити увреде, кад би А назвао у једном новинарском чланку лице Б педерастом, и он је то у ствари, или кад би га назвао лоповом, и он је истина био осуђиван за крађе. Међутим према чл. 22. зак. о штампи у овим случајевима не би никад могло бити увреде, јер према њему увреда постоји онда, „када се погрдним или непристојним изразима вређа част неке личности или правног лица (корпорације), *а не наводи се против ње никакав одређени факт*“! Ово је несумњиво нетачно, јер и у овим случајевима може бити изјављено омаловажавање.

За питање, да ли једна изјава садржи омаловажавање лица, на које се односи, меродавна је част овог истог лица.

Другим речима да би изјава била омаловажавајућа за ово лице, она се треба да састоји у потцењивању одн. порицању вредности, које ово лице има. Отуда једна изјава може бити омаловажавајућа за једно лице, а за друго не. Тако судски рачуновођа се не би омаловажавао, кад би му А казао, да је незналица у праву, док би напротив било омаловажавања, кад би то рекао једном судији. О овом се моменту води рачун изрично у § 213 к. з., где се вели „и у опште по стању лица“.

Из овога се види, да нема т. зв. *апсолутних* увреда, т. ј. изјава, које су увек изјаве омаловажавања, већ само *релативних*.

Изјава се може састојати и у саопштавању изјаве омаловажавања, коју је неко учинио против извесног лица, у саопштавању дакле већ нанете увреде. И таква изјава се може према околностима квалификовати као изјава омаловажавања. т. ј. и она може бити увреда[1]). Тако то би био случај, кад би А рекао лицу Б: „Теби је В већ казао да си магарац“.

И *условна* изјава може бити изјава омаловажавања, т. ј. увреда. То ће бити случај онда, кад се могућност испуњавања услова у питању приписује одређеном лицу, и кад је испуњавање тог услова противно појму части. Но условна изјава је онда *безусловна*, садашња изјава омаловажавања, безусловна увреда дакле, јер је условна изјава увреда, само у колико се једном лицу приписује могућност испуњавања онаког услова[2]). Другим речима ако условна изјава може бити увреда, условна изјава омаловажавања, т. ј. условна увреда је немогућа. Условне изјаве, која би могла бити безусловна увреда, било би н. пр. онда, кад би А рекао лицу Б: „Ако обесчастиш ову девојчицу, прекинућу све односе с тобом“.

Изјава омаловажавања против извесног лица може бити и *посредно* учињена. То ће бити случај онда, кад је изјава управљена против части лица А, али истовремено погађа и част лица Б[3]). Тако било би посредне изјаве омаловажавања за жену Б, кад би ко назвао копилетом њеног сина А.

За постојање изјаве омаловажавања равнодушно је то, да ли вредност, која се пориче или потцењује, заиста постоји или не, и да ли је у случају, кад она не постоји, кривица за то до лица, против којег је изјава управљена[4]). Тако ко

[1]) Уп. *Frank* § 185 III; *Meyer-Allfeld* 430.

[2]) Уп. *v. Liszt* § 96, пр. 1; *Knoblauch* Die Nötigung zur Arbeitseinistellung (1894) 37; *Liepmann* 328.

[3]) Уп. *Liepmann* 327.

[4]) Уп. *Hess* 24.

би рекао у ствари сифилистичном лицу у извесном друштву да је сифилистичан, могло би се то сматрати према конкретним околностима као изјава омаловажавања. Тако исто било би изјаве омаловажавања, кад би А рекао на извесном балу у друштву некој у ствари ружној дами, да је страшно ружна.

Има неколико случајева, где може бити спорно, да ли постоји омаловажавање, да ли према томе може бити увреде.

1° *Изговарање непристојних речи и псовки пред женскама.* Овде се мора узети, да може бити омаловажавања, т. ј. увреде, јер је могуће, да онај, који тако што чини, тиме прећутно изјављује своје потцењивање или чак и порицање *моралне* вредности дотичне женске[1]).

Да ли ће пак оваквим поступком бити изражено омаловажавање или не, зависи од односа дотичног лица са женском у питању, као и од тога, да ли је то јавна проститутка или не[2]).

Изговарање непристојних речи и псовање у присуству мушких, било од стране мушкараца било од стране женских, не може се сматрати ни у ком случају као изјава омаловажавања, па ма се лица у питању срдила због таквог поступка[3]).

2° *Излагање фотографије узете у незгодном положају.* — Овим се може изјавити омаловажавање, те према томе нанети увреда, јер онај, који тако што чини, тиме прећутно изјављује своје потцењивање или и порицање људског достојанства фотографисане особе, или можда још и њене моралне вредности. Тако немачки *Reichsgericht* је нашао увреду у излагању на продају слике извесне женске, фотографисане, без њеног знања, у костиму за купање. Могло би се узети, вели се у одлуци у прилог исте, да се је дотична особа драговољно фотографисала, и да је с њеним пристанком фотографија изложена на продају, а то би могло „бацити сумњиву светлост на осећање стида и моралност дотичног лица и тешко га оштетити у поштовању код других“[4]).

[1]) *Liepmann* то образлаже на следећи начин (стр. 268): «Традиција и културно васпитање су подигли, вели, тако, јак заштитни бедем против јавног излагања животињских и сексуалних функција, да већ неумесно опомињање на исте у срамној форми од стране једног мушкарца, може довести до закључка: женска, којој се сме тако што рећи, ниже је вредности и сексуално је оскврњена».

[2]) Према *v. Bar*-у (121) се такав поступак само онда има схватити као омаловажавање, кад му је био циљ, да присутну пристојну женску означи као лице, «које је особито квалификовано да тако што слуша». Но овај је критеријум субјективне природе. Питање о постојању увреде не може бити стављено у зависност од циља лица у питању.

[3]) Уп. *v. Bar* 121.

[4]) В. *Liepmann* 268. Према њему је потребно, да је фотограф био свестан оног закључка. Но о томе да ли је ово потребно или не, може бити говора само онда, кад се има утврдити, шта је потребно за појам кривца.

3° *Ругање, подсмевање.* — Овде је врло тешко повући границу између случајева, кад постоји омаловажавање, од осталих. „Може се, вели умесно *Liepmann*, препоручити законодавцу и судији, да буду уздржљиви у кажњавању таквих ругања, пошто су она врло често корисно средство у борби против глупости, и пошто сувишност у кажњавању може само повећати наклоност ка претераној осетљивости“. Он је поделио у три групе случајеве, у којима се има узети, да постоји омаловажавање. „Ругање је увреда, вели, прво онда, кад се оно има квалификовати као *непристојно поступање*, за тим онда, кад се оно може свести на *прекоре моралне природе*, и најзад онда, кад оно у себи садржи изјаву, да исмејавани нема *својстава потребних за његов положај*“[1]). Ово набрајање случајева, где има увреде, тачно је, али није исцрпно. Има још случајева, где се ругање има схватити као омаловажавање. Тако то ће бити случај онда, кад је исмејавање у новинама учињено, или на јавном месту. У опште критеријум је немогуће теоријски поставити. Све зависи од конкретних околности, под којима је ругање извршено, нарочито од односа између подсмеваоца и подсмеваног и од места и друштва, где је ругање извршено. Једном речју ово је једно фактичко питање, о коме суд има у сваком конкретном случају да решава.

Све што је речено, важи наравно и за случај, кад је ругање извршено средством карикатура.

Према *Kohler*-у ругање је само „грубост“, али никад увреда[2]). Ово схватање је последица његовог појма части. Ругање није управљено против *моралне* вредности, која према њему једина сачињава част. Исто овако и *Binding*, који убраја ругање у т. зв. *псевдо-увреде* („Pseudo-Beleidigungen“).

4° *Шегачење.* — Кад се шегачење појављује као омаловажавање, зависи од конкретних околности, под којима се извршује, те је на тај начин ово једно фактичко питање. Тако ако је лице, с киме се А шегачи, његов друг, и ако то чини у њиховом заједничком друштву, шегачење се не може квалификовати као омаловажавање, већ као једно средство за увесељавање. *v. Bar* вели, да ће шегачење бити увреда, кад се дотичном хоће тиме да назначи, да је он једно ништавило, једна врста нуле („ein nicht zu beachtendes Nichts, eine Art Null“)[3]). Он наводи за пример размену обуће хотелских гостију, остављене пред вратима ради чишћења, склањање одеће извесне женске, која се купа. *Liepmann* умесно тврди, да наведени примери *v. Bar*-ови нису такви, да се из њих

[1]) 270.
[2]) 32.
[3]) 90.

може извести онај закључак, „јер се, вели, такве шале чине у намери, да се себи прибави увесељење претпостављеном збуњеношћу других, дакле у сасвим другој намери, но што *v. Bar* то узима“[1]. Но без обзира на ово критеријум *v. Bar*-ов није довољан. Има случајева, где се шегачење појављује као омаловажавање, и ако се њиме неће да каже, да је лице у питању ништавило. Тако биће увреде, ако се шегачење врши на рачун полне вредности извесног лица, а порицати или потцењивати ову вредност не значи сматрати лице у питању за ништавило у опште. Иста примедба важи и против критеријума *Frank*-овог, према коме је шегачење увреда онда, кад чини утисак, као да се дотично лице сматра за друштвеног члана мање вредности[2].

5⁰ *Проста повреда учтивости и обзира.* — Према *Liepmann*-у она није никад увреда, „чак и кад се је извршила *с намером*, да се дотичном изјави непоштовање“, јер се, вели, не могу сматрати као напад на част такве изјаве, које непристрасног пресуђивача само на закључак наводе: „извршилац је неваљалац“[3]. Истина је, да је ово чест случај, али је тако исто могуће, да је онаква повреда омаловажавање и према схватању публике, дакле објективно. Тако, објективно, не би било омаловажавања, кад се не крије своје негодовање према једном дилетантском представљању на позорници, кад се нетактично и без пијетета побијају предрасуде заступника једног застарелог гледишта, кад се безобзирно упада у реч некоме[4]), али ће га бити, ако би А своје негодовање према лицу Б изразио у његовом присуству на бруталан начин у извесном друштву, н. пр. пљувањем о под показујући главом на њега итд.

6⁰ *Алузија и паралела.* — И алузија и паралела могу сачињавати увреду, под условом наравно, да се може познати, да се оне односе на једно *одређено* лице[5]). *Kohler* неумесно тврди, да алузија и паралела не могу садржавати увреду, кад се изрично не нагласи, да се оне односе на једну личност из садашњости[6]).

7⁰ *Изјава субјективног мишљења.* — И оваква изјава може бити увреда, јер и она може бити изјава омаловажавања. Тако не би било увреде, кад би А изјавио своје мишљење, да је понашање лица Б у овој или оној прилици било нетактично, да је овај или онај његов поступак знак тврдичлука или распикућства, сујете. Могло би је пак бити, кад би изјавио своје мишљење, да је оно понашање лица Б варварско, простачко, или да је овај или онај његов поступак знак кукавичлука[1]).

[1]) 270.
[2]) § 185 I 2 a.
[3]) 271.
[4]) Примери наведени од *Liepmann*-a 271.
[5]) Уп. *Olshausen* § 185, 8.
[6]) 18.

§ II. Схватање изјаве као изјаве омаловажавања од стране публике.

Није довољно за постојање увреде то, што би изјављивач схватао своју изјаву као изјаву омаловажавања, јер је, као што се видело, могуће да она и поред свега тога није увреда, кад се *објективно* посматра. С друге стране видело се је, да је могуће, да изјављивач не схвата своју изјаву као изјаву омаловажавања, па ипак да је она у ствари увреда, кад се *објективно* посматра. Тај објективан критеријум за испитивање, да ли је ова или она изјава изјава омаловажавања, схватање *публике, јавног мнења* дакле[2]). Само се онда изјава јесте извесног лица, управљена против другог лица, има сматрати као изјава омаловажавања од стране оног лица против овог другог, кад је јавно мнење сматра као такву. Као представник тог јавног мнења пак мора се сматрати *суд*.

У § 213 к. з. се изрично јавно мнење означава као критеријум. У њему се на име вели: „Ко речима или делом спрам другога таково што учини, што се *по општем мнењу* и по *наравима народа* као бешчешће и грдња, и у опште по стању лица, као увреда части појављује“. То важи наравно и за увреду путем штампе нанету.

Из горњег излази, да је без значаја за постојање увреде то, да ли онај, против којег је увреда управљена, осећа исту као увреду. Довољно је, да је изјава, објективно посматрана, омаловажавајућа. Према *v. Bar*-у је међутим потребно, да је оно лице осећа као увреду, пошто он схвата увреду као проузроковање душевног бола[3]).

§ III. Одређеност лица, на које се односи изјава омаловажавања.

За постојање увреде није потребно, да је у изјави *именовано* лице, на које се она односи, као ни то, да је оно изјављивачу *лично* познато. Тако може се нанети увреда непознатом писцу једног новинарског чланка. Али ако ово није потребно, то не значи, да се може нанети увреда, у кривично-правном смислу ове речи, лицу, које се не може ни по чему одредити. Нужно је напротив, да је то једно

[1]) Уп. *v. Bar* 112/113.
[2]) Уп. *v. Bar* 84 и ср.
[3]) 85.

одређено лице (persona certa), т. ј. лице, које се може према околностима познати, ако није именовано у изјави. О увреди не може према томе бити говора, кад се ово лице не може познати. Тако кад би А дошао у извесно место, и узвикнуо „М. Н. је скитница“, увреде нема, ако се не може утврдити, ко је тај М. Н.

На основу реченог има се правити питање, да ли се појединац може увредити под *колективним означењем*, т. ј. изјавом, која је по форми управљена против већег броја индивидуално неодређених лица или против једне колективне личности. Појединцу се на име може нанети увреда колективним означењем, ако се само може утврдити, да се изјава омаловажавања односи на једно *одређено* лице. Тако кад би А рекао у присуству једног официра, да су српски официри кукавице, или у присуству једног судије, да су судије у Србији несавесни људи, могло би бити увреде за присутног официра одн. судију, ако се само из конкретних околности може увидети, да се она изјава лично на њега односи. Ако пак ово није случај, онда се ниједан официр, ниједан судија не би могао објективно сматрати за увређеног, *јер је претпоставка*, да се увредљиве изјаве под колективним означењем чине *са изузецима*, тако да сваки официр, сваки судија може за себе рећи, да је онаква изјава управљена против других, а не против њега[1]). Друкчије би било само онда, кад би сам изјављивач изузео извесног одређеног официра или судију или више њих. Тада би се имало узети, да је сваки од неизузетих појединачно увређен, те би сваки могао подићи тужбу. Тако исто и онда, кад би изјављивач рекао, да су сви официри *без изузетка* кукавице, одн. да су све српске судије *без изузетка* несавесни људи[2]).

Могуће је, да се изјава омаловажавања изрично односи на једно лице, али да се не може утврдити, које је то лице. Тако то би био случај, кад би А довикнуо извесној гомили људи, да је један од њих магарац. Овде не би било

[1]) Уп. *v. Liszt* § 95 II, *Binding* 143, *Frank* § 184 б III, *Meyer-Allfeld* 424, *Liepmann* 349, *Olshausen* § 185, 10 б, *Kohler* 144, *Merkel* 290, *v. Bar* 196, — Немачки *Reichzgericht* узима противно општем мишљењу, да је сваки појединац увређен онда кад се не може одредити лице, на које се оно односи, под условом, да се по закону за њих подиже тужба од стране једног лица или надлештва као заступника њиховог. Аргументација је очигледно погрешна. Питање, дали постоји увреда, је независно од тога, ко подиже тужбу.

[2]) Према *v. Bar*-у овде не би било увреде за појединце. Противно схватање било би, вели (197 пр. 166), чисто формалистичко, и противречило би стварном дејству изјаве, које се састоји у томе, што се овим додатком апсолутно невероватним, дискредитује и смешним чини цело тврђење. Али ово је без значаја за постојање увреде. Она постоји, чим има изјаве омаловажавања против једног одређеног лица, и ако је ова изјава смешна и тврђење у њој садржано невероватно.

увреде, јер недостаје један њен елеменат. Слажући се с тиме, да се овако мора узети *de lege lata*, *Binding* ово критикује *de lege ferenda*. Право привилегише, вели он, увреду с намерним прећуткивањем лица на тужбу овлашћеног, која се може нанети како из кукавичлука, тако и из рафиниране пакости или из оба мотива, и зато се ово правно стање, продужује *Binding*, с правом оштро кори особито од лица, којих се оваке увреде тичу. Овде постоји, вели он, увреда; и да извршилац исте не би остао некажњен, треба да се истрага и суђење врше *по званичној дужности у тим случајевима, као и у опште онда, кад је изјава омаловажавања учињена под колективним означењем, а не зна се лице, на које се односи*[1]). Ово тврђење *Binding*-ово је у противности с појмом кривичног дела увреде. Част постоји само у толико, у колико постоји личност, коме она припада. Она је дакле једно добро чисто личне природе. Према томе је немогуће тврдити, да је част повређена, и у исто време да се не зна личност, којој она припада, као што би то био случај у горе наведеним примерима, кад би се усвојило мишљење *Binding*-ово. Но ово не значи, да би онакав изјављивач омаловажавања остао увек некажњив, т. ј. да у оним случајевима не би никад било увреде. Раније се је на име видело, да пасивни субјект увреде може бити и *колективно* лице. Према томе ако би се изјава омаловажавања под колективним означењем односила по форми на такво једно лице, а не би се могао одредити појединац, против којег је она у ствари управљена, изјављивач би био кажњен за увреду нанету оном колективном лицу. Тако војска би била пасивни субјекат увреде, ако би А казао у једном новинарском чланку, да су српски официри кукавице, а не би се могло утврдити, да се ова изјава односи на једног или више одређених официра. Према чл. 29. зак. о штампи тужба би се имала подићи од Министарства Војног.

§ IV. Сазнање изјаве омаловажавања.

Да би било увреде, видело се је, да је поред осталог потребно и то, *да је изјава омаловажавања некоме непосредно дошла до знања*. На име потребно је, ако је изјава усмена, да ју је неко чуо, ако је симболичка, или »делом« учињена, да ју је неко видео, ако је писмена, да ју је неко прочитао. Не би према томе било увреде, ако би н. пр. усмена изјава била учињена на неком страном језику, који нико од присутних није разумео или ако би А, у свом кабинету усамљен, изговорио какав омаловажавајући израз против

[1]) 143.

Б (монолог). Према некима не би било увреде чак ни онда, кад би А у *свом породичном кругу* учинио омаловажавајућу изјаву против Б[1]), а према некима чак ни онда, кад би А учинио омаловажавајућу изјаву против лица Б у присуству лица, с којима је у тако блиском односу, да се изјава може сматрати као монолог[2]). Но за овако сужавање заштите части од увреде нема никаквих разлога. Тврђење, да се изјаве у питању имају сматрати као монолог, неоправдано је, јер за постојање увреде је равнодушно то, да ли ће лице, коме је изјава омаловажавања непосредно дошла до знања, исту другима саопштити или не, а у осталом нема никакве гарантије, да чланови породице одн. блиска лица то неће учинити.

Као што се из реченог види, за постојање увреде није потребно, да је изјава омаловажавања дошла до знања ономе, против кога је она управљена. Она је свршена у тренутку, кад је изјава омаловажавања дошла непосредно до знања ма коме лицу. Тако ако је изјава у питању учињена на једној отвореној дописној карти, увреда би постојала већ онда, кад би разносач карту прочитао; ако је пак учињена у једном телеграму, рукопису или у телефонском разговору, увреда би била свршена, већ онда, кад је телеграфски или телефонски чиновник одн. слагач сазнао изјаву омаловажавања[3]). Ако је изјава омаловажавања управљена против публике, онда је увреда свршена, чим је изјава дошла до знања ма коме лицу из публике[4]).

Према *Kohler*-у међутим потребно је, да је изјава омаловажавања дошла до знања самом ономе, против којег је она управљена[5]). Тек онда, вели он, постоји увреда. Ово мишљење је погрешно зато, што се оно заснива на примени у Кривичном Праву *приватно-правног* начела, да једна изјава има правну важност тек онда, кад је акцептирана од лица, на које је управљена.

Увреда постоји, и ако би изјава омаловажавања била саопштена неком *поверљиво*[6]). Тако увреде би било, кад би А рекао лицу Б, да је В једна животиња, с напоменом, да то ником не саопштава.

---

[1]) Тако *Kohler* 19.

[2]) *Amann* у Badische Annalen *38* 40.

[3]) Уп. *v. Liszt* § 95 III, *Liepmann* 329, *Binding 1* 145, *Frank* § 185 I, *Olshausen* § 185, 14, *Meyer-Allfeld* 431.

[4]) Уп. *Olshausen* § 185, 14.

[5]) 21.

[6]) Уп. *Liepmann* 329.

§ 7. Увреда нечињењем (пропуштањем да се укаже уважавање).

Пошто правна дужност на указивање уважавања не постоји, веле неки, то се пропуштање указивања уважавања не може сматрати као увреда[1]). Овако решење питања о увреди нечињењем неосновано је. Увреда је на, име као што се је видело, пре свега изјава омаловажавања а не неуказивање уважавања. Према томе ако оваке изјаве нема, пропуштање указивања уважавања неће бити увреда, и ако би постојала правна дужност на указивање истог. Питање о увреди нечињењем је дакле независно од тога, да ли постоји правна дужност на указивање поштовања[2]).

Из горњег излази, да се увреда може нанети и пропуштањем указивања уважавања, *ако се тиме изјављује омаловажавање*. Кад се пак пропуштањем указивања уважавања изјављује омаловажавање, фактичко је питање. Може се у опште сматрати као правно само то, да се пропуштање *високопоштовања* не може никад сматрати као изјава омаловажавања. Тако н. пр. неприсуствовање на извесној свечаности, приређеној у част неке личности, или у бакљади у част извесног лица. *Liepman* наводи као пример пропуштања високопоштовања пропуштање целивања руке даме из кругова, где се исто очекује (обичај, који он узгред означава као „barbarische Begrüssungsform“)[3]). У свима таквим случајевима, вели *Liepmann*, прекор пада само на онога, који пропушта високопоштовање. Да би међутим било увреде, потребно је, вели, не само да пропуштање представља њега као неваспитана човека, „већ и да у исто време може мрља пасти на адресата пропуштања“. Као случајеви где се пропуштањем указивања поштовања изјављује омаловажавање, могли би се навести неотпоздрављање и непоздрављање између лица подједнаког социјалног положаја или од стране лица нижег социјалног положаја; нетражење опроштаја (пардона) при каквом непажњом учињеном додиру. Овде се, како умесно примећује *Liepmann*, с неким поступа као с нецентлменом на објективно приметан начин. Али и ако би се у оваким случајевима могло узети, да постоји увреда, кад је изјављено омаловажавање, врло се често казна неће моћи применити, јер се лице у питању може с успехом позивати на кратковидост, замишљеност, рђаво памћење физиономија, те тако не би било кривца[4]).

---

[1]) Тако *Schütze* 354, *v. Liszt* § 95 III, *Olshausen* § 185, 8.

[2]) Уп. *Liepmann* 272.

[3]) 277.

[4]) Уп. *Liepmann* 273.

§ 7. Појам клевете.

Према § 210 к. з. клевета је *изношење на другог или проношење за другим таквих неистинитих дела* („ко такова неистинита дела на другог износи или за другим проноси“), „*која овога мрзости или презрењу публике излажу, или поверење — кредит — другога, било појединаца, било друштва или правног лица нарушавају*“. Према чл. 22 зак. о шт. клевета је *навођење против неког лица каквог неистинитог факта или дела* („Клевета по овом закону постоји онда, кад се противу једне личности наводи какав неистинит факт или дело...“), „*којим се вређа њена част и худи њеном угледу*“. Према § 219 пројекта к. з. клевета је изношење или проношење нечег неистинитог за какво физичко или правно лице, што части и угледу или привредном кредиту овога може шкодити. Ниједна од ових дефиниција није без грешака. У следећем излагању појма клевете узећемо за основицу дефиницију казненог законика, но свуда ће бити изнета и одступања дефиниције закона о штампи од исте.

Да би било клевете, потребно је према дефиницији Казненог Законика да постоје следећи елементи:[1]).

1° *Изношење на другог или проношење за другим једног дела.*

2° Дело, које се износи или проноси, треба да је *неистинито.*

3° Неистинито дело треба да је такво, да његово изношење или проношење *излаже мржњи или презрењу публике* онога, за киме се оно проноси или на кога се износи, или да *нарушава кредит* било појединца било друштва.

§ 8. Елементи клевете.

§ I. Изношење на другог и проношење за другим извесног дела.

A. Изношење и проношење.

„*Износити*“ нешто на другог значи саопштити то некоме *као своје сопствено уверење*, стечено било на основу сопственог опажања, било на основу саопштења од стране трећег лица[2]). Тако било би изношења, кад би А рекао лицу

[1]) Сви ови елементи скупа сачињавају основни елеменат клевете: проузроковање последице једном људском радњом. Радња је изношење или проношење неистинитог дела, а последица повреда части излагањем мржњи или презрењу публике или нарушавањем кредита. Оно је проузроковање *предвиђено у к. з.* (§ 210 к. з. и чл. 22 з. о шт.), а разуме се по себи, да мора бити *противправно* и *одговарати условима инкриминације.*

[2]) Уп. *Frank* § 186 I 3, *Lilienthal* 388, *Meyer-Allfeld* 433.

Б, да је видео В у извршењу крађе, или просто да је В извршио крађу.

„Проносити“ не значи саопштити нешто већем кругу лица, као што то на први поглед изгледа, и као што су неки писци тврдили[1]). Разлика између изношења и проношења није дакле квантитативна. „*Проносити*“ значи на име саопштити некоме нешто, што је други тврдио, другим речима износити нешто *као туђе уверење*[2]). Тако било би проношења, кад би А рекао лицу Б, како је чуо од В, да је Г извршио крађу. Према *Olshausen*-у је за појам проношења потребно још и то, да А представља ствар тако, да изгледа као *истинито* оно, што износи[3]). Но онда би се А и при најподлијем клеветању могао спасти кривичне одговорности додајући, да он сам не верује у оно, што саопштава[4]). Довољно је дакле, да се нешто саопштава као туђе уверење.

Проношење и изношење постоје, и ако би се саопштење учинило *поверљиво*, јер, као што се је видело, за појам истих није потребно, да се је нешто саопштило публици, т. ј. да је јавности предато[5]). Противно тврди *Kohler*, који поверљиво саопштавање сматра као монолог[6]). Без обзира на мало час наведени разлог ово схватање било би на штету добра части, јер онај, коме је учињено поверљиво саопштење, може другоме то исто поверљиво саопштити, овај трећем, и тако би се оно прво поверљиво саопштавање завршило тиме, што би саопштено постало публици познато.

Проношење постоји, и ако се само *гласови* саопштавају, па чак и онда, кад се они саопштавају у циљу, да се добије потврда истих[7]). Тако било би проношења, кад би А рекао лицу Б, да се говори, да је Б извршио ту и ту крађу, као и онда, кад би то исто рекао додајући питање, да ли је то истина.

Могуће је, да А саопштава нешто и позива се на неко *поуздано* лице, од кога је то чуо. У таквим случајевима ће обично постојати проношење, али може бити према околностима и изношења, а то ће бити онда, кад се из начина саопштавања види, да чињеницу саопштава као сопствено уверење[8]).

[1]) Тако *Frank* у ранијим издањима. — Уп. *Lilienthal* 388 против овог мишљења.

[2]) Уп. *Frank* § 186 I 3, *Lilienthal* 388.

[3]) § 186, 2 б.

[4]) Уп, *Frank* § 186 I 3, *Lilienthal* 389.

[5]) Уп. *Frank* § 186 I 3, *Olshausen* § 186, 2 *Meyer-Allfeld* 433, *Lilienthal* 389. Тако и немачки Reichsgericht.

[6]) 20.

[7]) Уп. *Meyer-Allfeld* 433, *Lilienthal* 389.

[8]) Уп. *Olshausen* § 186, 2 б, *Merkel* 292.

Могуће је, да А нешто саопштава читањем извесног писма или писмена у опште. Ако ова потичу од другог кога, онда се читање има сматрати као проношење, сем ако у њима садржано не саопштава као сопствено уверење.

Усмено изношење и проношење извесне чињенице не морају се састојати у *изговарању* исте. Тако биће изношења од стране лица Б, кад А каже: „Нисам још никог убио“, а Б дода: „Али В је то учинио“.

У чл. 22. зак. о шт. се место „износити“ и „проносити“ вели „наводити“, а овај израз обухвата и изношење и проношење. Овако исто је и у неким страним законодавствима, на име руском, норвешком и аустријском. Као у нашем Казненом Законику употребљени су изрази „износити“ и „проносити“ и у немачком („behauptet oder verbreitet“), португалском к. з., у француском закону о штампи („imputation et allégation“) и у швајцарском пројекту казненог законика.

Италијански и холандски казнени законици изрично наглашавају, да клевета није искључена тиме, што би саопштење било *notorno*, или што би то *већ од неког другог* било изношено или проношено, другим речима да се саопштавање има и онда сматрати као изношење одн. проношење. Но ово је по себи разумљиво, те је изрично наглашавање излишно.

Изношења и проношења могу бити извршена средством усменог или писменог саопштавања, гестикулацијом (А чини гест руке, који показује да је Б здипио нешто), карикатурама и у опште представљањем у слици.

Б. Дело.

Да би било клевете, потребно је према § 210 к. з., да се на другог износи или за другим проноси извесно *дело*. Под „делом“ се пак имају разумети *људске радње*. Тако било би изношења дела, кад би А рекао, да је Б убио некога, или да оговара друге.

Према Казненом Законику није дакле довољно, да се износи или проноси каква *чињеница* у опште, већ та чињеница мора бити дело. Појам клевете је на тај начин сужен у њему — очигледно на штету правног добра части. Тако према њему не може бити клевете, ако се износе *особине*, било *телесне* т. ј. физичке (н. пр. тврђење, да А нема прстију на нози, да му је коса вештачка, или да је обојена), или *унутарње*, т. ј. духовне (н. пр. тврђење да је А тиранског темперамента, да је нескрупулозан у свима својим поступцима, да је немилосрдан према својим родитељима), за тим т. зв. *конкретни одношаји* (на пр. тврђење, да је А циганског порекла, да је копиле), *болести* (н. пр. тврђење да је А заражен гонореом), *намере* (н. пр. тврђење, да је А намеравао, да силује извесну девојчицу), *мишљења* (н. пр. тврђење, да А мисли врло ружно о лицу Б, или да је његово мишљење, да не треба имати никаквих обзира, кад је у питању зарада). Из овог набрајања се јасно види, колико је слабо заштићена по нашем Казненом Законику част од клевете.

Што се тиче изношења и проношења *намере*, ипак може бити клевете у једном случају. То ће бити онда, кад се оне приписују делу, извршеном од овог или оног лица. А је на пр. спасао од дављења дете извесног богатог лица, и Б тврди, да је А то учинио из користољубиве намере.

„У закону о Штампи се место „дело“ вели „факт или дело“. На тај начин клевета може према њему бити и изношење одн. проношење *чињеница* (факата) у опште. Важније врсте чињеница су мало час наведене. У опште пак може се рећи, да је чињеница не само оно, што се чулима може приметити,[1]) већ и све психичке појаве (на пр. намере, мишљења), које се из опажања могу закључити.[2]) И „дело“ је чињеница, те је било излишно ставити у чл. 22. зак. о штампи и „дело“ поред „факт“.

Дела и чињенице у опште, које се о неком износе или проносе, могу се састојати у нечему, што је *у опште немогуће*[3]). Тако на селу се верује у враџбине, те би могло бити клевете, кад би А рекао за Б, да је врачањем уморио В.

Дела и чињенице у опште, изношени одн. проношени, треба да су такви, *да се могу доказивати*[4]). Из тога излази, да изношење одн. проношење *будуће* чињенице одн. дела не може бити клевета. Чињеница мора дакле припадати садашњости или прошлости. Тако не би могло бити клевете, кад би А тврдио, да ће Б убити В. Ту би могло бити само увреде.

Није потребно, да се *конкретна* дела одн. чињенице о неком износе одн. проносе[5]). Тако се не мора тврдити, да је А силовао (тада и тада) ту и ту девојку, већ је за клевету довољно тврђење, да је А извршио силовање. Но није довољно наговештавање чињенице одн. дела у најопштијим цртама, што је једно фактичко питање[6]). Тако не би могло бити клевете, кад би А казао: „Из докумената, које ћу ја добавити, видеће се, шта је Б учинио“.

Саопштавање свог сопственог мишљења о нечему у погледу извесног лица је изношење одн. проношење нечега, што

[1]) Тако *v. Liszt* § 96. II 2, *Merkel* 292.
[2]) Уп. *Frank* § 186. I, *Liepmann* 255, *Binding* 157, *Meyer-Allfeld, Lilienthal* 492.
[3]) Уп. *Lilienthal* 396.
[4]) Уп.
[5]) Уп. *Frank* § 186 I 1, *Lilienthal* 391.
[6]) Уп. *Lilienthal* 391.

припада самом саопштаваоцу. Пошто је пак за клевету потребно изношење или проношење туђег дела или туђе чињенице, то у овом случају нема клевете[1]). Истина је, да се изјављено мишљење односи на туђе дело одн. чињеницу, али се ови не саопштавају, већ сопствено мишљење. У овим случајевима може према томе бити само увреде. Тако то би био случај, кад би А рекао: „Према мом мишљењу Б је извршио ону крађу". *Olshausen* чини међутим овде једну разлику. Саопштавање, о коме је реч, има се, вели, сматрати као изношење одн. проношење туђег дела одн. чињенице, и према томе као клевета онда, кад се изјављено мишљење односи на извесно *конкретно* дело или чињеницу лица, против кога је изјава управљена[2]). Тако би било према њему клевете, кад би А рекао: „Према мом мишљењу сведок Н. Н. се је лажно заклео", или: „Изгледа ми, да је Н. Н. ону ствар украо". Овде се мишљење лица А односи на једно конкретно сведочење одн. крађу, те се има, вели, узети, да постоји изношење одн. проношење лажног сведочења одн. крађе, а не само сопственог мишљења. Напротив било би само изношења одн. проношења сопственог мишљења, кад би А рекао: „Изгледа ми, да ме је Б. подкрадао". Овде нема, вели, „*објективисаног* субјективног мишљења". Но ово разликовање не изгледа ни мало умесно, јер је за онога, против кога се исказује извесно мишљење, равнодушно, да ли се ово мишљење односи на једну конкретну чињеницу или на једну чињеницу у опште.

Што је речено за субјективна мишљења, којима се једна чињеница одн. дело приписују извесном лицу, важи и за *суђења о вредности* извесног лица, т. ј. за субјективна мишљења, којима се једно лице карактерише у овом или оном правцу. Тако оваког суђења би било, кад би А рекао: „Б је покварен човек", или „Б је нерадник, неморалан човек". Овде нема изношења одн. проношења дела одн. чињенице лица Б, већ само, као и горе субјективног мишљења. Ова субјективна мишљења могу бити као и горња квалификована само као увреда[3]). Али је могуће, као што *Frank* умесно примећује, да се под формом суђења крије тврђење једне чињенице одн. дела. Тако то би био случај, кад би А рекао у форми свог мишљења о лицу Б: „Б је лопов". Ту би се према околностима могло узети, да А тврди, да је Б извршио крађу, те да према томе постоји клевета, али је тако исто могуће, да се тиме тврди, да је Б лице склоно крађи. У овом

[1]) Уп. *Frank* § 186 I 3.
[2]) § 186, 2 C.
[3]) Тако *Frank* § 186 I 1, *Meyer-Allfeld* 432, *Lilienthal* 392 и 397, *Binding* 158 (али de lege ferenda он држи да ова суђења могу бити клевета).

другом случају би било само увреде. Увреде би ту било чак и онда, кад би се доказало да је Б извршио једну крађу, јер ово још није знак, да је он склон крађи[1]).

Објекат изношења одн. проношења је различно схваћен у страним законодавствима. У §§ 186. и 187. немачког К. З. је употребљен израз „чињеница" („Tatsache"); тако исто у француском закону о штампи („fait") и у данском и португалском К. З. Шпански захтева изношење односно проношење „моралних грешака и порока". Белгијски законодавац захтева „одређену чињеницу" („fait precis"); тако исто италијански („fatto de terminato") и холандски К. З. Руски К. З. захтева саопштавање „околности". У енглеском и северноамеричком законодавству захтева се „diffamatory matter", тј. „чињеница". Неки употребљавају као и наш закон о штампи „чињеницу" и „дело", напоредо, као бугарски. Норвешки К. З. захтева саопштавање „*нечега*", што је подобно...." Овако изражавање је усвојено и у нашем пројекту („изношење или проношење *нечег* неистинитог").

Б. Изношење на другог и проношење за другим.

У § 120 се захтева, да се дело „*на другог*" износи одн. „*за другим*" проноси, а према чл. 22. зак. о шт. потребно је, да се факт или дело наводи „*против једне личности*".

Из израза „на другог", „за другим" и „против једне личности" излази, да је за клевету потребно, да је неком *трећем лицу* саопштавање *непосредно* дошло до знања. Клевете не може према томе бити, већ само увреде, кад би А наводио лицу Б у четири ока извесну чињеницу или дело против њега, кад би му н. пр. рекао, да је он извршио ову или ону крађу. Али није потребно за клевету, да се саопштавање чини неком трећем лицу. Довољно је, да је овоме непосредно дошло до знања саопштавање управљено на онога, кога се оно тиче. Тако било би клевете кад би А рекао лицу Б у присуству лица В, да је извршио силовање.

Према *Binding*-у би међутим било клевете и онда, кад би се нешто саопштило лицу Б у четири ока, кад би му н. пр. А казао у четири ока да је разбојник. Кад би се узело, да овде постоји само увреда, вели *Binding*, онда би исто тврђење против части неког лица било час увреда (у четири ока), час клевета (у шест ока), час увреда с последицом клевете (у шест ока, од којих извршилац два није приметио[2]). Мишљење *Binding*-ово је очигледно погрешно de lege lata. Законодавац вели изрично, да је потребно изношење на

[1]) Уп. *Frank* § 186 I 1.
[2]) 158. Тако и *Freudenstein* 32.

другог одн. проношење за другим, а по себи је јасно, да саопштавање у четири ока то није. Сем тога за клевету је потребно, да се изношењем одн. проношењем лице у питању излаже „мржњи или презрењу“ (к. з.), да се његовом „угледу“ (з. о шт.) шкоди, а то је могуће само онда, кад је бар неком трећем лицу то непосредно дошло до знања. Да би побио ову последњу примедбу, *Binding* вели, да се саопштено у четири ока обично саопштава и другима било од извршиоца, било од самог субјекта, против којег је оно управљено. Али ово није никакав аргуменат у прилог његовог мишљења. Ако на име извршилац и трећем лицу то исто саопшти, то је једна нова радња, независна од саопштавања у четири ока, и он тек тиме извршује клевету. Ако пак субјект сам даље распростире саопштено, постоји такође нова радња, независна од саопштавања, и она је сасвим без значаја за питање, да ли постоји клевета, јер је за исту потребно, да саопштавање врши неко трећи, а не сам онај, кога се тиче чињеница[1]).

Наглашено је већ, да је потребно, да је саопштавање дошло трећем лицу *непосредно* до знања, ако већ није на њега лично управљено. Тако ако је А усмено саопштио лицу Б извесно дело против њега, клевете може бити само онда, кад је неко трећи био присутан и чуо ово саопштавање. Не би је дакле могло бити онда, кад би В сазнао од самог лица Б за то саопштавање. Онда је исто њему *посредно* дошло до знања. Ако је саопштавање извршено средством геста (гестом за крађу н. пр.), потребно је, да је неко трећи био присутан и видео гест. Ако је саопштавање извршено средством каквог штампаног писмена, потребно је, да је исто публиковано.

Из тога, што је за клевету потребно, да је неком трећем лицу саопштавање непосредно дошло до знања, ако већ није на њега управљено било, излази, да клевете неће бити, ако је саопштавање управљено против једног правног лица и у опште друштва, али је дошло непосредно до знања само неком члану дотичног друштва[2]). Чланови нису трећа лица за друштво.

Проста могућност, да неко трећи сазна непосредно за саопштавање, није довољна за клевету[3]). Тако не би могло бити клевете, кад би саопштавање било извршено средством дописне карте, а ову нико није прочитао, и ако је то било могућно.

[1]) Уп. против *Binding*-а *Olshausen* § 186, 3 б, *v. Liszt* § 96 II, *Frank* § 186 I 4.

[2]) Уп. *Olshausen* § 186, 3 б.

[3]) Уп. *Olshausen* § 186, 3 б.

§ II Неистинитост дела.

Да би било клевете, потребно је да су изношена и проношена дела одн. чињенице *неистинити*. У противном случају могло би бити само увреде сходно § 211 к. з. У корист оптуженог постоји дакле *exceptio veritatis*.

Терет доказивања је на оптуженом, јер је у питању његово тврђење[1]). То се у осталом види из §§ 211 („Ако у случајима § 209 и 271 *оптужени* докаже истинитост свог потврђивања...“) и 212 к. з. („*Истинитост* потврђиваних или разглашаваних дела може се доказивати“) и чл. 36 и 47 зак. о шт. („па *тужени* хоће да докаже *истинитост* тврђења...“), јер се у њима говори о доказивању *истинитости* дела одн. чињенице, а то је ствар туженог. Но разуме се по себи, да и тужилац може допринозити доказивању неистинитости. У чл. 36 зак. о шт. се вели изрично: „У случајевима, где је доказивање клевете допуштено, тужилац има право подносити противне доказе“.

Довољно је, да је доказано дело (одн. чињеница) идентично са изношењем одн. проношеним делом (одн. чињеницом), и да се с њиме слаже у *битним* тачкама, а ово је једно фактичко питање[2]). Тако ако би А тврдио, да је Б украо 5 септембра ту и ту ствар, која се налазила на том и том месту, клевете не би било, чим би било доказано, да је крађа ове ствари заиста била извршена од лица Б, и ако би можда утврдило, да ју је он извршио у новембру, и да се је она налазила на другом месту. Кривично дело изнесено и доказано кривично дело су идентична, јер су обе крађе, и слажу се у битним тачкама, јер је заиста украдена она ствар, за коју се је то тврдило. Ако су дела идентична и слажу се у битним тачкама, истинитост захтевала је доказана, и ако би тужени лажно био квалификовао дела. Тако то би био случај, кад би он тврдио, да је А украо извесну ствар, а докаже се, да је она утајена. Ако би пак А тврдио, да је Б украо ту и ту ствар, а докаже се, да је другу неку ствар украо, онда су дела идентична, али се не слажу у битним тачкама, другим речима истинитост није доказана, и клевета постоји (но извршилац се може користити §-ом 211 к. з.). Кад би међутим А тврдио, да је Б извршио крађу без ичега даљег, онда би истинитост била доказана, чим би се утврдила крађа ма које ствари. Слагање у битним

[1]) § 186. немачког к. з. је у овом питању неодређен. Зато док неки (*Olshausen* § 186, 10. *Binding* 149, *Hälschner* 2 201) веле, да овде важи општи принцип, т. ј. да терет доказивања није на оптуженом, други (*Frank* § 186, II, *Friedmann*) тврде противно.

[2]) Уп. *Meyer-Allfeld* 432, *Lilienthal* 402.

тачкама је дакле, као што је већ речено, једно фактичко питање.

Према § 212 к. з. „истинитост потврђиваних или разглашаваних дела може се доказивати свима законом допуштеним доказним средствима“, а према чл. 48. зак. о шт. „оптужени има права користити се и оним доказима, чија је публикација забрањена“. У истом чл. зак. о шт. се додаје односно ових доказа: „Суд је дужан, ако оптужени захтева, прибавити доказе службеним путем, ако би то суду било могућно, и ако сама одбрана ближе именује и одреди, где су и, какви су то докази, које оптужени није могао прибавити“.

У чл. 47. зак. о шт. се утврђује поступак доказивања истинитости тврђења, за случај, да тужени хоће ово да докаже. „Ако је тужба због клевете, вели се ту, па тужени хоће да докаже истинитост тврђења, онда је дужан за 20 дана у случајевима, где може бити доказивања, по првом саслушању поднети иследнику написмено:

1. Изразе окривљене, за које се оптужује, а истинитост којих хоће да докаже;

2. Препис писмених доказа; и

3. Име и презиме, занимање и стан сведока, који ће посведочити истинитост онога, зашто се оптужује.

Одлагање овог рока не може бити ни у ком случају.

Ако тужени поднесе у одређеном року тражено писмено, иследник је дужан истога, или најдаље другога дана, саопштити га тужитељу. Тужитељ има право тражити од суда исти толики рок за подношење противних доказа.

И тужени и тужитељ имају право употребити на претресу и нове доказе.

Одлагање претреса може бити само онда, кад је одбрана, по оцени суда, била у немогућности доћи до доказа, који су по судској оцени од утицаја на исход суђења. Претрес се у овим случајевима може само једанпут одложити“.

Раније се је видело, да се и увреда може састојати у навођењу дела и у опште чињеница против извесног лица, а то ће бити онда, кад се она саопштавају у присуству само онога, против кога је навођење управљено. Пошто се доказивање истих допушта, кад је у питању клевета, то треба допустити и у овом случају, т. ј. и онда, кад се то навођење квалификује као увреда.[1])

У § 212 ал. 2. к. з. и у чл. 24 и 34. зак. о штамп. предвиђени су случајеви, у којима није допуштено доказивање истинитости дела одн. чињенице.

[1]) Опште мишљење. *B. Frank* § 190 I, *Olshausen* § 190, 4.

Према § 212. к. з. није допуштено доказивање:

1° „У случају дела из § 91 б, 218 и 218 а овог законика“, т. ј. код клевете, краља, краљице, престолонаследника, родитеља краљевих и у опште предака и потомака краљевих у правој линији (§ 91 б), код клевете страног владаоца, члана владалачког дома и у опште поглавара или регента стране државе, која стоји у пријатељским односима са Србијом (§ 218.), и код клевете дипломатског заступника стране државе у Србији (§ 218 а). Ово важи наравно и за увреду именованих лица, ако се она састоји у изношењу одн. проношењу дела.

2° „Ако би се имало доказивати какво кривично дело, које се извиђа и казни само на тужбу приватног лица, а оваква тужба не би била дата власти, или би тужилац од ње одустао“. Тако кад би А тврдио за извесну жену, да је извршила браколомство, доказивање браколомства није допуштено, ако муж није подигао тужбу, или је од исте одустао.

3° „Ако је опаднути за кривично дело, које је окривљени против њега изнео, ослобођен сасвим одговорности извршном одлуком судском“. Питање се овде појављује, са ког разлога треба да је опаднути ослобођен кривичне одговорности, да би се ова одредба применила. Неко може бити ослобођен кривичне одговорности било пресудом, којом се оглашава за *невиног* (због недостатка виности — умишљаја, нехата или због недостатка подобности за урачунљивост и разбора или зато, што он није извршилац кривичног дела у питању) — § 241. крив. суд. пост., било пресудом, којом се пушта у слободу *из недостатка доказа* — § 242. крив. суд. поступка, било решењем, којим се ослобођава одговорности на основу тога, што се је доказало, „да не постоји дело, због кога се тужени обвињује, или да оно по закону није казнимо, или да је застарило или каквим другим околностима заглађено“ — § 250 т. а крив. суд, пост., или на основу тога, што је приватни тужилац од тужбе једном био одустао, ако се усвоји мишљење, да се тужба не може понова подићи, кад се је једанпут одустало[1]). — § 250 т. в. крив. суд. пост. Узети, да је доказивање недопуштено, те да према томе клевета постоји, кад је лице у питању ослобођено кривичне одговорности на основу ма кога било разлога, било би очигледно неправедно. Кад би се тако узело онда би било клевете нпр. онда, кад би А тврдио, да је Б извршио убиство, које је застарело, или за које Б није кажњен зато, што није вин! Зато се има узети, да „ослобођење сваке одговорности“ значи ослобођење пресудом, којом се лице у питању оглашава за невино, зато, што је утврђено да оно није из-

[1]) *В. Живановић*. Основи Кривичног Права, Општи Део § 34, X 7.

вршилац кривичног дела, или којом се пушта у слободу из недостатка доказа, да је оно извршилац као и ослобођење решењем, којим се лице у питању пушта у слободу зато, што је доказано, да не постоји дело, због кога се тужени обвињује, или да оно није кривично дело. Но ако би А тврдио, не само да је Б извршилац овог или оног кривичног дела, већ и да је кривац, онда би се као „ослобођење сваке одговорности“ имало да сматра и ослобођење на основу недостатка виности или ког услова кривичне одговорности, и ако је доказано, да је он извршилац тог кривичног дела[1]).

Да би се ова одредба могла применити, потребно је, да је ослобођен одговорности *судском* одлуком. Није међутим потребно, као што је већ наговештено да је ослобођен *пресудом*, већ је довољно и ослобођење решењем, јер се вели у § 212. „*одлуком* судском“. Као одлука судска има се сматрати и решење полицијске власти о прекидању истраге, јер и она у том случају врши једну судску функцију. Одлука у питању не мора бити одлука домаћих судова[2]). Она мора бити *извршна.* Равнодушно је пак, да ли је донета, одн. да ли је постала извршном пре изношења одн. проношења или после, пре но што је почела истрага одн. суђење или после[3]).

Законодавац предвиђа само случај, кад је лице у питању судском одлуком ослобођено кривичне одговорности. Међутим могуће је, да је оно осуђено. У том случају је једино логично узети, да је доказ прибављен, т. ј. да тужени не мора понова доказивати истинитост дотичног кривичног дела[4]).

Да би се омогућила примена ове одредбе, у истом §-у al. 4. прописана је и ова одредба: „Ако је код власти тражено или поведено кривично или дисциплинско ислеђење

[1]) У § 210. немачког к. з. се вели: «Доказивање истинитости је искључено, кад је оклеветани због кажњиве радње био пуноважно ослобођен пре изношења или проношења“. Обим примене ове одредбе је врло споран. Према некима (*Frank* § 190. III г.) она се има применити само онда, кад је извршилац кривичног дела ослобођен због недостатка виности; према другима (*v. Liszt* § 97, *Binding* 150) и онда, кад је ослобођен због застарелости: а према некима (*Olshausen* § 190, 3, *Lilienthal* 404) и онда, кад је ослобођен због недостатка разбора. Из нашега излагања се види, колико је погрешно ово мишљење, а оно је последица схватања кривичног дела од стране ових писаца (појам кривичног дела обухвата и субјективне моменте).

[2]) Уп. *Binding* 150, *Olshausen* § 190, 3. Contra *Kohler* 138, што је противно принципу. да је страна пресуда, која ништи да право кажњавања, равна домаћој пресуди.

[3]) Уп. *Olshausen* § 190, 2.

[4]) У § 190. немачког к. з. је и овај случај предвиђен. «Ако је изношена или проношена чињеница кривично дело, има се узети, вели се ту, да је доказ истинитости прибављен, кад је опаднути због овог дела пуноважно осуђен».

због дела, које је окривљени против опаднутог изнео, то ће се до окончања овог ислеђења или одлуке, да се оно и не чини, одложити ислеђење и суђење по делу клевете“. Под „влашћу“ треба разумети власт надлежну за истраге, т. ј. полицијску власт, одн. власт надлежну за дисциплинске истраге. Под „тражењем“ треба разумети подизање тужбе. Од тренутка одлагања ислеђења или суђења па до тренутка, док се она понова отпочну, течење застарелости је обустављено.

Истрага и суђење по делу клевете се обустављају, као што се из оног прописа види, до „окончања“ кривичног или дисциплинског *ислеђења* или *одлуке да се оно не чини.* У случају да је донета овака одлука од истражне власти, истрага и суђење по делу клевете имају се наставити, али се доказ истинитости има сматрати као прибављен у случајевима наведеним раније, ако је одлука донета од полицијске власти. Кад је пак резултат кривичног или дисциплинског ислеђења оптужба лица у питању, и ако је ово лице ослобођено судском пресудом или решењем, онда се истрага и суђење по делу клевете имају наставити, и доказивање истинитости извршења кривичног дела је искључено на основу § 212. al. 2. т. 3. у наведеним случајевима. Ако је пак осуђен, тиме је доказ истинитости прибављен, и ислеђење и суђење по делу клевете се имају наставити.

Ако се *увреда* састоји у изношењу кривичних дела, наведене две одредбе § 212. к. з. се морају и ту применити, јер би поступање противно овим прописима било у осталом нелогично[1]).

4° „Ако се дело, које је окривљени опаднутом изнео, тиче породичног живота или части женине“. Према немачком Казненом Законику допуштено је доказивање и у овим случајевима. Додатак „или части женине“ је излишан, јер се и она „тиче породичног живота“.

У al. 3. §-а 212. вели се: „У случајевима тачке друге и четврте доказивање истинитости допустиће се по одобрењу онога, кога се клевета непосредно тиче“. Одобрење треба дакле да је дато од онога, кога се клевета *непосредно* тиче, а то је онај, коме се приписује извесно дело. Тако ако је А тврдио против жене Б, да је извршила браколомство, одобрење треба да дâ она сама. Одобрење од стране мужа није према томе довољно. Но пошто је браколомство кривично дело по тужби, то муж може тужити жену, те се на тај начин браколомство може доказати и без њеног одобрења. Ова одредба не важи за клевету из § 104.

[1]) Уп. *Frank* § 190. Пр. *Olshausen* § 190., 4.

Према чл. 34. зак. о шт. истинитост чињенице не може се доказивати:

1⁰ Кад се она односи „на *породични живот* приватних лица и јавних радника". Тако не би било допуштено доказивање, кад би А тврдио за Б, да немилосрдно поступа са својом децом.

2⁰ Кад се она односи „на *приватан рад* једних и других". Тако не би било допуштено доказивање, кад би А тврдио за Б, да није тачан према својим повериоцима, да је заражен извесном венеричном болешћу, да је извршио извесно кривично дело.

У оба наведена случаја забрањено је не само доказивање истинитости од стране оптуженог, већ и доказивање неистинитости, од стране оклеветаног. Истина у чл. 34. говори се о доказивању *истинитости*, те би се могло узети да он не важи за доказивање неистинитости од стране тужиоца. Али би овако тумачење било неумесно, јер су право доказивања истинитости и право доказивања неистинитости у најтешњој вези једно с другим, тако да се постојање једног не може за мислити без истовременог постојања другог, сем ако је законодавац противно наредио. Поред тога давање права доказивања тужиоцу било би противно разлогу, са којег је то право одузето туженом. Њему је на име то право одузето зато, да се не би износио на јавност приватан живот појединих лица. Кад би се пак дало ово право тужоцу, он би морално био принуђен на доказивање неистинитости, да би отклонио сумњу у истинитост чињенице против њега наведене[2]). Но пошто al 3. § 212. није укинута чланом 58. зак. о шт., то тужилац може одобрити доказивање истинитости и сам доказивати неистинитост у случајевима, за које важи поменута al.

Доказивање чињеница, које се односе на *приватан* рад, допуштено је (чл. 34.) изузетно онда, кад тај приватан рад има везе „са њиховом јавном радњом или јавним достојанством или с предузећем индустријским, трговачким или финасијским, које се обраћа јаван кредит".

Из чл. 34. излази, да је допуштено доказивање чињеница, које се односе на *јаван* рад. Општи интерес захтева, да се допусти доказивање у таквим случајевима. Из цитиране одредбе се види, да је доказивање допуштено и онда, кад се истина чињеница односи на приватан рад, али овај има везе са јавним радом или достојанством. Тако било би допуштено доказивање истинитости тврђења, да се извесан свештеник неморално влада, јер и ако је ово једна чињеница

[2]) Уп. *Le Poittevin* 2 352.

из његовог приватног живота, она има везе с његовим јавним свештеничким позивом, јер је у несагласности с њим. Из свега се види, да је тачније било рећи приватан и јаван „*живот*" место приватан и јаван рад, јер се сама чињеница може састојати у једном приватном или јавном раду, а не само односити се на исти.

Законодавац је изједначио с јавним радом и достојанством рад индустријског, трговачког и финансијског предузећа, „које се обраћа на јаван кредит". Допуштање доказивања чињеница, које се односе на делатност ових предузећа и према томе њихових директора, као и оних, које се односе на приватан живот подузетника и директора предузећа, али имају везе с њиховим радом у самом предузећу, у интересу је јавног кредита, јер је то средство, да се избегну нелојалне спекулације.

Но да би доказивање истинитости било допуштено, није довољно, да предузеће има права по својим статутима, да се обраћа на јавни кредит, већ је потребно, да се је оно у ствари обраћало, јер је само онда у интересу јавног кредита, да се допусти доказивање[1]). Кад се пак може рећи, да се је оно обраћало на јаван кредит, једно је фактичко питање[2]). Тако једно је предузеће, које се обраћа на јаван кредит, друштво за осигурање од пожара, од како је у ствари почело вршити осигурања, али не друштво за оснивање извесних новина н. пр., чије акције може уписати само одређен круг лица. Довољно је међутим, да се предузеће заиста обраћа на јаван кредит, и ако у статутима нема никакве одредбе, која би му дала право на то[3]).

У чл. 34. се вели само „које се обраћа на јаван кредит", а не и на „штедњу" као у француском закону (art. 35: faisant publiquement appel a l'epargne ou au credit"). Но по себи се разуме, да су и ова предузећа обухваћена под „које се обраћа на јаван кредит," н. пр. штедионице и у опште новчани заводи, који примају улоге на штедњу, јер је и то обраћање на јаван кредит.

Да би једно предузеће спадало под чл. 34., није потребно, да се оно стално обраћа на јаван кредит. Довољно је, да је оно једанпут то учинило[4]). Но кад би публика била сасвим елиминисана из друштва, н. пр. тиме што су све акције прешле у руке једне групе лица, која је у статуте унела забрану, да се без одобрења даље продају, чл. 34. не би се могао применити, ако би се чињеница односила на будући рад[5]).

[1]) Уп. *Le Poittevin* 359.
[2]) Уп. *Le Poittevin* 360.
[3]) Уп. *Le Poittevin* 360.
[4]) Уп. *Le Poittevin* 365.
[5]) Уп. *Le Poittevin* 366.

Оклеветани има право на накнаду штете. У случајевима, где доказивање није допуштено, од значаја је за одређивање величине накнаде штете, да ли су чињенице истините или не. Но није допуштено ни доказивање, које би се једино у том циљу имало извршити, јер би тиме посредно био изигран чл. 34. зак. о шт. као и § 211. а. 2. к. з.[1]). То важи из истог разлога и за случај, кад би оклеветани тражио накнаду грађанском парницом[2]).

У чл. 35. прописана је одредба, слична оној из § 212. al. 4 к. з,. о којој је већ било говора: „Ако се о делу, изнетом у клевети, већ повела кривична истрага, извиђање и суђење клевете задржава се, док о самом делу не би изашла извршна пресуда или решење". Као што се види, овде је за прекидање извиђања и суђења клевете потребно, да је поведена *кривична* истрага. Дисциплинска истрага није довољна.

Према чл. 24. зак. о шт. „клевета краља, његових потомака, краљевих родитеља, краљевог дома и Народне Скупштине не може се доказивати".

Као што се из горњег види, правило треба да буде, да изношење и проношење *истинитих* чињеница одн. дела није никад клевета. Изузетак могу чинити само случајеви, где доказивање истинитости није допуштено, јер је овде могуће, да су чињенице одн. дела истинити, па ипак да постоји клевета. Неки писци предлажу, да се као клевета сматра и изношење одн. проношење *истинитих* чињеница, ако је лице у питању то учинило само из пакосне намере, без икаквог разборитог циља и без претходног изазивања од стране оклеветаног. Но с разлогом се је против овог мишљења приметило, да је појам добре и рђаве намере неодређен, те да судија не може објективно с њиме руковати.

Према нашем Казненом Законику и Закону о Штампи клевета постоји, чим тужени *није успео доказати* истинитост дела одн. чињенице, исто као и онда, *када је доказана неистинитост* истих. Наш законодавац не разликује дакле између ова два случаја. Други случај међутим, т. ј. кад је доказана неистинитост дела одн. чињенице, тежи је, те је требало за њ' прописати строжију казну, т. ј. требало би га сматрати као *квалификовану* клевету. Немачки законодавац сматра ова два случаја чак и као *квалитативно* различне. Први се квалификује као оговарање (üble Nachrede), и о њему је реч у § 186 к. з.,[3]) а други, тежи, као клевета („Verleumdung"), и о њему се говори у § 187.[1]) Ово је гледиште погрешно, јер разлика између ова два случаја не постоји у тренутку самог извршења, већ зависи од исхода доказивања у поступку. Према томе она није квалитативна. Једино је дакле умесно, да се оба случаја сматрају као иста врста клевете, од којих је први проста, а други квалификована клевета. И ако наш законодавац није учинио ово разликовање, суд може и треба да сматра као отежавну околност доказ неистинитости.

[1]) Уп. *Le Poittevin* 350.

[2]) Уп. *Le Poittevin* 355.

[3]) „Ко у односу на другог износи или проноси чињеницу, која истога може изложити презрењу, или га у јавном мнењу унизити; казниће се, *кад се није могла доказати истинитост ове чињенице*,....." В. *Frank* § 186.

§ III. Излагање мржњи или презрењу.

Да би према § 210 к. з. било клевете, дела изношена или проношена против некога морају бити дела, „која овога мрзости или презрењу излажу, или поверење — кредит — ..... нарушавају". Према чл. 22 зак. о шт. пак неистинити „Факт или дело" наведени против неке личности морају бити факт или дело, „којим се вређа њена част и худи њеном угледу".

I. § 210 к. з. — Да би једно дело могло изложити *презрењу* свог извршиоца, треба да је *неморално*. Што се тиче израза „мржња", он у ствари не значи исто то, што и презрење. Као што *Kohler* умесно примећује[2]), може се човек смртно мрзети, па ипак морално високо ценити. Но израз мржња у § 210 не може се схватити у овом свом правом значењу, јер мржњи може неко бити и тиме изложен, што му се приписује од извесног лица нека радња, коју оно само сматра за *моралну* и *дужносну*, а приписивање такве радње није управљено наравно против части, објекта клевете. Другим речима могуће је, да о клевети не може бити ни говора, и ако се изношењем или проношењем извесног дела неко излаже мржњи. Појам мржње мора се дакле сузити. Као мржња у смислу § 210 може се на име сматрати само она мржња, која је изазвана приписивањем дела, чије извршење је противно части. Од тих дела пак само *неморална* дела могу изазвати мржњу. На тај начин „мржња" из § 210 треба да је проузрокована истом околношћу којом и „презирање", т. ј. мржњу у смислу овог §-а могу изазвати само неморална дела[3]).

Мржњи и презрењу би био неко н.пр. тиме изложен, што би му се приписивало извршење неког кривичног дела. Али сва кривична дела ипак нису таква, да излажу свог извршиоца

[1]) „Ко у односу на другога са знањем износи или проноси *неистиниту* чињеницу, која истога може изложити презрењу или у јавном мнењу унизити, или његов кредит угрозити, биће кажњен..." В. *F rank* § 187.

[2]) В. и *Liepmann* 270.

[3]) Овако су тумачили израз „мржњу" и коментатори пруског к. з., одакле је он и позајмљен („dem Hasse oder der Verachtung"). В. *Hälschner* Preussisches Strafrecht III 273 пр. 1, *Goltdammer* Materialien § 156.

мржњи и презрењу. Тако то дејство објективно немају политичка кривична дела, већи број кривичних дела, о којима је реч у Зак. о Штампи, нехатно извршена кривична дела. Према Казненим Законицима неких немачких државица била је меродавна само мржња (одн. презрење) изазвана приписивањем кривичних дела. Тако узимају и сада неки страни законици[1]).

Као што је раније било речено, кредит је поверење, које неко ужива с обзиром на испуњавање његових имовинско правних обвеза. Према § 210 к. з. спадају међу дела, чије изношење одн. проношење сачињава клевету, и она, која кредит нарушавају („било појединаца, било друштва или правног лица“).

Из реченог се види, да су према § 210, к. з. само *морална* и *кредитна* част заштићене од клевете, јер клевета може према њему бити само изношење одн. проношење *немора-лних* дела („мржња“ и „презрење“) и дела, која *кредит* нарушавају.

II. Према Зак. о Штампи част је међутим заштићена од клевете у свим својим облицима, а не само као морална и кредитна част, јер се у чл. 22 вели „факт или дело, којим се вређа њена *част* и худи њеном *угледу*“, дакле наводи се као објект повреде част у опште. Тако кад би А у једном новинарском чланку тврдио, да је Б импотентан, било би клевете, јер је ово тврђење управљено против полне части овог лица. Но законодавац је у редакцији овог члана учинио исту грешку, коју и француски, од кога је и позајмљен овај члан. На име наводи као објект поред *части* и *углед* (француски: „honneur ou considération“), док је међутим углед, као што је речено, само спољни рефлекс части, т. зв. спољна част, дакле не нешто од ње по садржини различно. Према томе погрешно је навести као објекат и част и углед. већ или једно или друго, а раније је било говора о томе. шта је у ствари објекат клевете.

У § 186 немачког к. з. захтева се за клевету, да се против неког износи или проноси чињеница, „која истог може изложити презрењу или га у јавном мњењу унизити“. Први део („презрењу“) се односи на чињенице, које су у противности са захтевима моралности, на неморалне чињенице дакле, а други на чињенице, које су у противности с другом којом врстом части[2]). Овако се исто изражава и § 331 аустријског Пројекта Казненог Законика. Чл. 105 швајцарског Пројекта захтева изношење или проношење „тешких моралних преступа или чињеница, које могу шкодити добром гласу“. Наш

[1]) В. *Lilienthal* 417.

[2]) Уп. *Frank* § 186 г 2. — У § 187 („Verbumdung“) изрично се помињу и чињенице, „које могу кредит угрозити“.

пројекат (§219) се изражава као и Зак. о Штампи (част и углед), те чини исту грешку.

Клевета је као и увреда кривично дело угрожавања, а не повреде. Довољно је *апстрактно* угрожавање, т. ј. треба да је радња у питању *у опште* подобна да повреди част, а не и то, да је у *конкретном* случају била за то подобна[1]). Част не би била потпуно заштићена, кад би се захтевало, да је она била још и повређена. Пробисвет, који оговара једну опште уважену личност, тиме је могао само угрозити њену част, али је не може повредити; уважење, које ужива ова личност, не може се тиме смањити. Сем тога би захтевање, да је част повређена, приморало судове, да у сваком конкретном случају ово испитују, а то је испитивање готово немогуће.

Из изражавања нашег К. З. изашло би међутим, као да је клевета кривично дело повреде. У § 210 вели се на име: „која овога мрзости или презрењу публике излажу или поверење.... нарушавају“, а не: „која овога мрзости или презрењу публике *могу* изложити или поверење... нарушити“. Исто се овако у овом погледу изражава З. о Шт. У чл. 22. вели се: „којим се вређа њена част и худи њеном угледу“. З. о Шт. исто се овако изражава у чл. 22. и за увреду („када се погрдним или непристојним изразима вређа част неке личности...“), док се у § 213. К. З. не вели о овоме ништа. Но пошто је судији немогуће да утврди, да ли је част у ствари повређена била или не, то је с практичног гледишта сасвим равнодушно, да ли се увреда и клевета требају сматрати као кривична дела повреде или угрожавања.

§ IV. Излагање презрењу „публике“.

У § 210. се захтева за клевету изношење или проношење извесног дела против некога, које овога може изложити презрењу „*публике*“. Другим речима за клевету је меродавно схватање публике, да ли неко дело може изложити презрењу свог извршиоца или не, а не схватање самог оног, против којег се дело износи или проноси, или ког другог лица. Као представник схватања публике има се сматрати наравно суд, т. ј. он има да утврди, да ли је дело такво да може изложити презрењу публике.

Под „публиком“ се има разумети скуп већег броја лица, међу којима постоји извесна заједница у гледиштима, и с којима је у том погледу везан и онај, против кога је изношење или проношење управљено[2]). Тако то могу бити чланови истог позива, н. пр. професори, судије, бравари и т. д.,

[1]) Уп. *Frank*, § 186 I 2.

[2]) Уп. *Olshausen* § 186, 4, *Frank* § 186 I 2, *Liepmann* 231, *Lillenthal* 394.

становници истог места и т. д. Но наравно consensus omnium није потребан, т. ј. није потребно, да су сви сагласни у томе, да се ово или оно дело има сматрати као дело, које свог извршиоца може изложити мржњи или презрењу публике.

Могуће је неслагање између публике и закона у схватању, да ли једно дело може изложити презрењу свог извршиоца. На име може публика сматрати извесну радњу као *неморалну,* док је она законом наложена. То је случај н. пр. с одбијањем позива на двобој у Немачкој, с пријавом политичких криваца. У случају таквог сукоба мора се наравно дати превага законском схватању [1]).

У чл. 22. зак. о шт. се не вели о овоме ништа, али се по себи разуме, да је и према њему меродавно схватање публике.

§ 9. Псевдо - увреда одн. клевета.

Binding наводи неколико случајева т. зв. *псевдо-увреда* одн. *клевета* (Pseudo-Beleidigungen), т. ј. изјава, које према његовом појму увреде и клевете нису увреде и клевете у кривично-правном смислу, али које онај против кога су управљене, може осећати као увреде одн. клевете. Постоје, вели, псевдо-увреде и клевете: [2])

а) „Кад неко пориче другоме *телесна, душевна и естетичка преимућства,* дакле кад даје суд о недостатку лепоте човека или појединих делова, о здрављу или болести (по правилу друкчије при приписивању сифилиса), о телесној и душевној слабости. Јер част је срећом потпуно независна од лепоте и обдарености".

б) „Кад неко *туђе телесне, естетичке или душевне недостатке искоришћава или и измишља, да би њиховог притежаоца изложио подсмеху, ругању, јавном причању,* као карикатурама, имитацијама, прерушавањима, иронијама. Човек од највеће части може бити комична личност".

в) „Кад неко *да суров, праведан или неправедан суд о туђим духовним уметничким или индустријским делима или о туђој способности за иста,* као кад означи извесну књигу као бесмислену, извесну судску пресуду као неправедну, извесан говор као говор, који може држати и један оцачар, кад за извесног чиновника каже, да није за његову службу, у колико се прекор, као прекор блудног рада, не приближује сувише моралном или правном интегритету. Овде спада и прекор, да извесан трговац не може испуњавати своје обвезе, у колико се при томе не рефлектира на вино произвођење неспособности за плаћање".

[1]) Уп. *Frank* 14. Abschn. I.
[2]) 144/145.

г) „Кад ко коме пребацује *сујету, наиучености или гордост.* Ако су ово махне, познати себе сама је најтежа ствар, и многи частан човек има оне слабости".

д) „Ко *другоме пориче какву велику заслугу,* као *Краљу Вилхелму* и *Бизмарку* заслугу за оснивање царства, *Роберту Мајеру* заслугу за откриће закона о одржању снаге. Немати какву велику част, не значи бити нечастан".

ђ) „*Ко другог кори, што није извршио какво кривично дело,* што н. пр. није неког увредиоца избатинао или на двобој позвао, па ма му приписивао нечасне побуде за пропуштање да ово учини".

е) „*Ко према другоме манифестује само недостатак наклоности и у толико малог уважавања.* Мржња не пита за част, па можда баш њу мрзи; неучтивост може неког јако заболети; али ко не поздравља познаника, ко му не понуди столицу, или га не пусти да први изиђе, пориче тиме можда своје образовање, али не туђу част".

Видело се је раније, да *Binding* схвата част искључиво као правну и моралну вредност, и да је то нетачно. Зато је његово набрајање псевдо-увреда одн. клевета неосновано, у колико се у појединим од наведених случајева напада друга која врста части, као н. пр. у случајевима наведеним под б. Ту постоји, не псевдо-увреда одн. клевета, већ права увреда или клевета. Псевдо-увреде одн. клевете биће de lege lata само онда, кад изјава није управљена ни против једне врсте части, које наш законодавац заштићује од увреде и клевете. Тако било би према нашем Казненом Законику *псевдо-клевете,* кад би А казао лицу Б да пати од гонорее, ма да би то могла бити *права увреда.*

§ 11. Врсте увреде и клевете.

§ I. Проста и јавна увреда и клевета.

У § 210. К. З. се разликују *јавна* и *проста* клевета (опадање), а у § 213. К. З. *јавна* и *проста* увреда. Појам *јавности* клевете дат је у § 210, и то исто важи и за јавност увреде. „Јавно је опадање онда, вели се у § 210. al. 3., ако се то догодило на јавном месту или у јавним скупштинама, или средством печатње, ликова и образа, распрострањавањем или излагањем таковых на јавним свима приступним местима". Као што се види, клевета (а то важи и за увреду) је јавна:

1° Кад се је догодила *на јавном месту.* Према једном схватању, заступљеном у француској књижевности и јуриспруденцији, јавно је оно место, *које је сваком приступачно без или са извесним ограничењем* (н. пр. захтевање улазница)

н. пр. кафане, позоришта[1]). Али ово схватање јавности једног места има апсурдне последице, те се не може усвојити. Тако било би при оваком схватању јавне увреде, кад би А у механи шануо на ухо лицу Б нешто за овога увредљиво, или кад би само њих двоје били у механи (кафеција и један гост). Зато је потребно захтевати за јавност места поред приступачности истога свакоме и *могућност, да неком трећем изјава непосредно до знања дође,* и ако се у ствари ово није догодило[2]). Ове ће пак могућности бити онда, кад је изјави био присутан и неко трећи, и кад је она гласно саопштена.

Немачки законодавац (§§ 186 и 187) не употребљава израз »јавно место«, већ: »ако је јавно („öffentlich“) извршена...« Узима се пак од претежно заступљеног мишљења, да је увреда одн. клевета онда јавно извршена, кад је изјава могла непосредно доћи до знања једном индивидуално неодређеном већем кругу лица без обзира на то, да ли је место изјаве јавно или не[3]). Противност већем, индивидуално неодређеном кругу лица је, вели *Frank*, круг лица, који се одржава личним односима. Неки међутим захтевају, да је изјава *заиста* дошла до знања већем, индивидуално неодређеном кругу лица.

Разлика између нашег и немачког законодавца види се најбоље онда, кад су увреда и клевета садржане у једној отвореној дописној карти. Према нашем Казненом Законику оне нису јавне, док према немачком јесу[4]), пошто он не захтева за јавност увреде и клевете јавност места.

2⁰ Кад се је догодила *у јавној скупштини.* Скупштина је онда јавна, кад је свима приступачна, било без, било са извесним ограничењем, захтевањем н. пр. чланске карте[5]). Равнодушно је за појам јавности скупштине, да ли се она држи на већ по себи јавном месту или не.

3⁰ Кад се је догодила» средством печатње, ликова или образа, распрострањавањем или излагањем таквих на јавним свима приступним местима«.

а) »Средством печатње« значи средством *штампаних списа.* На тај начин распрострањавањем и излагањем нештампаних писмена, н. пр. литографисаних састава, не би се могла извршити јавна увреда одн. клевета, што је сасвим необјашњиво. Као што је још *Ценић* приметио, овај апсурд потиче отуда, што је наш законодавац рђаво превео § 152. al. 2. пруског Казненог Законика, у коме се вели »Schrift«, т. ј. писмено у опште, било оно штампано или не[1]). Клевета одн. увреда извршене распрострањавањем или излагањем »печатње« спадају наравно под чл. 22. зак. о шт.

»Лик« је превод немачког израза »Abbildung« из § 152. пруског к. з., а »образ« је рђав превод израза »Darstellung« (представљање) из истог §-а. Тако као образ се имају сматрати кинематографски снимци, кипови итд. »Образ«, представљање, обухвата и лик, те је било излишно употребити и овај израз[2]).

б) Распрострањавање је свака делатност, којом се и *садржина и супстанција* штампаног писмена, лика итд. *чине приступачним већем кругу лица*[3]). Према томе читање пред публиком писмена итд. не би се могло сматрати као распрострањавање.

Онај круг лица не мора бити индивидуално неодређен и неограничен[4]). Према *v. Liszt*-у међутим треба да се садржина и супстанција у питању учине приступачним *публици*, дакле индивидуално неодређеном и неограниченом кругу лица[5]).

Колики треба да је круг лица, фактичко је питање, т. ј. оно се има решити према конкретним околностима. Но чињење приступачним само *једном* или *неколицини* лица не би било довољно за појам распрострањавања[6]). Неки сматрају ово за довољно[7]). Немачки Reichsgericht усваја ово мишљење, али под условом, да пошиљалац има *намеру,* да се садржина и супстанција учине приступачним већем кругу лица[8]). Ово је очигледно нетачно. Један објективан појам, као што је распрострањавање не може зависити од једног субјективног појма, као што је намера. Сем тога онда се не би могао разликовати почетак распрострањавања од свршетка[9]). И само предавање на пошту било би свршено распрострањавање. Овако узима и *Kohler*[10]).

Ако се супстанција и садржина *поверљиво* учине приступачним, распрострањавање ипак постоји.

в) *Излагање* је свака делатност, којом се *садржина* (а не и *супстанција* као код распрострањавања) чини приступачним

[1]) В. *Geltdammer* Materialien § 152.

[2]) Тако *Oppenhof* Kommentar zum preussischem Strafgesetzbuch § 152, 4. В. и *Ценић* 625.

[3]) В. *Frank* § 110. II 1 a.

[4]) В. *Lilienthal* 400.

[5]) Уп. *Oppenhof* § 152, 3.

[1]) 625.

[2]) Тако *Olshausen* § 41, 3, *Binding* 215.

[3]) Уп. *Frank* § 110. II 2 a.

[4]) Уп. *Frank* § 110. II 2 a, *Olshausen* § 110, 10, *Meyer-Allfeld* 637.

[5]) § 109 II 1.

[6]) Уп. *Frank* § 110. II 2 a, *Olshausen* § 110, 10.

[7]) *Kohler* 274, *Hälschner* 2 193.

[8]) В. *Olshausen* § 110, 10 б.

[9]) В. *Olshausen* § 10, 10 б.

[10]) 274.

већем кругу лица. Тако то би био случај, кад би А ставио у излогу своје радње један лик.

Пруски § 152. (као и немачки §§ 186. и 187.) употребљава поред „излагати“ („Ausstellen“) и израз „прилепљивати“ („Anschlagen“). Ово означава сваку механичку делатност, којом се супстанција штампаног писмена, лика итд. доводи у везу с једним чврстим предметом као њеним носиоцем, и на тај начин садржина постаје приступачном већем кругу лица[1]). Тако ово би био случај, кад би се средством туткала једно писмено учврстило за извесну таблу. Но излагање у ствари обухвата и прилепљивање. те је нарочито помињање овог израза излишно. Прилепљивање је само једна врста излагања, јер оно што је прилепљено, уједно је изложено.

У § 210. al. 2. се вели за излагање, да се оно треба да изврши „на јавним свим приступним местима“. Овај додатак је излишан, јер као што се је из дефиниције излагања видело, ова околност је елеменат појма излагања. Једно писмено, лик, образ је тек онда изложен, кад се налази на каквом јавном месту, т. ј. месту свима приступачном.

§ II. Увреда и клевета владаоца (величанства).

У § 91. *б* al. 1. к. з. говори се о увреди и клевети *домаће* владаоца. „Ко речма, печатаним или непечатаним, писменим саставом, ликовима или ма каквим изображењима или знацима увреди владајућег краља (увреда), или иначе ма што предузима или говори, из чега се мрзост на њега породити или чиме се он подсмеху или презрењу изложити може (клевета), да се казни затвором од једне године до пет година“

Увреда и клевета владаоца, као што се види из цитираног законског текста, не разликују се *по својој суштини* од увреде и клевете у опште. Према томе оне су само једна нарочита врста увреде клевете, и не a delictum sui generis као у римском праву, где су спадале под т. зв. *crimen majestatis*[2]).

Разлика између увреде и клевете владаоца и увреде и клевете у опште лежи пре свега у *објекту* њиховом: част владаочева је *квантитативно* различна од части поданика. Поштовање његове части захтева на име *непосредно* општи интерес, и зато је повреда исте кривично дело, о коме се у интересу систематике говори међу кривичним делима, која су *непосредно* управљена против општег интереса (наш законодавац у гл. IX „О злочинствима и преступљењима противу

[1]) В. *Olshausen* § 110, 12.

[2]) В. *Binding* 1 166.

отечества, владатеља и Устава“), а не у истом одељку, у коме је реч о увреди и клевети у опште (гл. XXII нашег к. з.).

Даље према нашем к. з. разлика између *увреде* владаоца и увреде у опште лежи у томе, што се увреда владаоца не може „*делом*“ извршити, већ само „речма печатаним или непечатаним, писменим саставом, ликовима или ма каквим изображењима или знацима“. Свака делатност пак, управљена против владаоца, спада под § 91. *а* к. з.

Клевета владаоца сама за себе се разликује од клевете у опште према нашем к. з. у погледу *обима* заштите части. Пре свега не захтева се изношење и проношење *дела,* већ *чињенице у опште.* Вели се на име „*ма што* предузима или говори“, те на тај начин клевета владаоца може постојати и онда, кад не може бити ни говора о клевети поданика. За тим клевета владаоца постоји не само онда, кад се навођењем може[1]) изазвати мржња или презрење, већ и кад се тиме може изложити *подсмеху.* На тај начин није од клевете заштићена само морална част владаочева, већ и друге врсте части, *у колико* га напад на исте може изложити подсмеху. Кад га пак овај напад може изложити подсмеху, фактичко је питање.

Некад се је у теорији част владаочева разликовала у његову *личну* част, т. ј. част, која му припада као приватном човеку, и *владалачку* част, т. ј. част, која му припада као владаоцу. Напад на прву називао се је *crimen laesae majestatis,* а на другу *crimen laesae venerationis*[2]). Но ова је разлика неизводљива, јер majestas ossibus inhaeret: Сваки напад на владаоца као приватног човека је посредно напад на њега као владаоца[3]).

Увреда и клевета владаоца могу се односити на његове уставне владалачке актове или на његов приватан живот. У првом случају може бити увреде и клевете *владаоца,* и ако овај или онај министар носи одговорност за акт у питању[4]).

Равнодушно је, да ли се садржина изјаве или саопштавања односи на једну радњу владаочеву, коју је он извршио пре ступања на престо или после. Довољно је за увреду и клевету, да су изјава омаловажавања и изношење одн. проношење учињени у време, кад је он владалац[5]).

[1]) У § 91. б се вели „може изложити“, а не „излаже“ као у § 210, те је на тај начин избегнута грешка учињена у овом §-у, т. ј. избегнуто је изражавање, према коме изгледа, као да је клевета кривично дело повреде, а не угрожавања.

[2]) Ову разлику усваја *Binding* 167.

[3]) Уп. *Olshausen* § 95. 4 а, *v. Liszt* § 168, Пр. 1.

[4]) Уп. *v. Liszt* § 168 I 2, *Olshausen* § 95, 4 с., *Frank* § 95. I.

[5]) Уп. *v. Liszt* § 168 I 2, *Olshausen* § 95 4 б.

Владалац не мора бити изрично именован. Као и у опште код увреде, довољно је, да се може познати, да су изјава и саопштавање против њега управљени[1]).

Пропуштање *страхопоштовања* не може се ни овде сматрати као увреда[2]). Тако није увреда владаоца пропуштање викања „живео“ или седење при овом узвику. То важи чак и онда, кад би ово пропустило учинити лице, које је правно обвезно на ове радње[3]).

За увреду и клевету умрлог владаоца, не постоји специјална одредба, те за исту важи § 215. а к. з. Но увреда умрлог владаоца могла би бити посредна увреда данашњег владаоца, као што се је раније већ видело. Тако било би увреде за садашњег владаоца, кад би ко тврдио о пореклу умрлог владаоца, нешто неистинито, што може и данашњег владаоца изложити подсмеху или презрењу[4]).

За увреду и клевету владаоца нанете путем штампе важи чл. 22., у коме је реч у опште о увреди и клевети. Само се у чл. 23. друкчије казне прописују.

Све што је у § 91. *б* al. 1. к. з. речено о увреди и клевети владаоца важи према al. 2. овог §-а и за онога „ко то исто учини спрам Краљице, Престолонаследника, (или) Родитеља Краљевих, оба или спрам појединог, и у опште на спрам предака и потомака владајућег Краља у правој линији“, а према al. 3. овог §-а и за случај, „ако је то учињено спрам намесника краљевског достојанства, свију или спрам појединог од њих“. Под претцима и потомцима имају се наравно разумети само живи. Закон о штампи не помиње претке у чл. 23., већ само чланове његовог дома.

§ III. Увреда и клевета из § 104. к. з.

У § 104. говори се о једној врсти увреде и клевете, која је управљена *непосредно* против општих интереса. Зато је иста издвојена из обичне увреде и клевета и стављена у гл. X „О злочинствима и преступљењима противу закона, власти и јавног поретка“.

„Ко речма, гласи § 104. al. 1. и 2., печатаним или непечатаним писменим саставом, ликом или ма каквим другим изображењем или знацима увреди какво надлежателство или политичко тело, или чиновника или званичника државног или поротника или избраног судију, сведока или вештака или јавног служитеља приликом званичног рада или и изван места

[1]) Уп. *Frank* § 95. I.

[2]) Уп. *v. Liszt* § 168. I 2, *Frank* § 95 I.

[3]) Прот. *v. Liszt* и *Frank* loc. cit.

[4]) Тако немачки Reichsgericht (*28* 171).

надлежателства но у смотрењу званичног рада, или у смотрењу званичног рада у опште, да се казни затвором од месец дана до две године. Исто тако да се казни и онај, који то учини спрам Народне Скупштине или појединих чланова њених или спрам изборне скупштине или бирачког одбора или појединих одборника његових.

Ако би увреда садржавала и клевету, може се казнити до три године затвора“.

Из цитираног текста се види:

1° Да се признаје пасивна способност за увреду и клевету надлештвима и политичким телима. Политичка тела су наравно и Народна Скупштина, изборна Скупштина и бирачки одбори, те је била излишна допуна законом од 1870. год., којом се именована тела наводе у § 104. као нешто различно од „политичких тела“.

2° Да је појам увреде из овог §-а ужи но појам увреде у опште, јер се увреда из § 104. против именованих физичких лица не може извршити делом, већ се свака делатност управљена против њих приликом званичног рада има да подведе под § 93. к. з.

3° Да се увреда и клевета именованих физичких и правних лица имају подвести под § 104. само онда, кад су извршене „приликом званичног рада или и изван места надлежателства но у смотрењу званичног рада или у смотрењу званичног рада у опште“. Место ове лајичке збрке речи довољно је било рећи „*приликом званичног рада или у односу на званичан рад*“, као што се изражава нпр. немачки законодавац у § 196. к. з.

Да би се могло рећи, да су увреда и клевета именованих лица извршене „*приликом званичног рада*“, потребно је: 1° истовременост између званичног рада и извршења оних кривичних дела, 2° да је увредилац одн. клеветник био присутан званичном раду, кад је увреду и клевету извршио.[1]) Увреда и клевета из § 104. постоји без обзира на то, да ли је овај рад био законит или не.[2])

Да би се могло рећи, да су увреда и клевета извршене *у односу на званичан рад*, потребно је, да оне имају за основицу или за предмет званичан рад оних лица, било у опште било један конкретан случај истог.[3]) Кад овај однос између увреде и клевете и званичног рада постоји,[4]) фактичко је питање.

[1]) Тако *Frank* § 196 т. 1, ма да резервисано. Прот. *Olshausen* § 196, 4а.

[2]) Уп. *Olshausen* § 196, 4а.

[3]) Уп. *Olshausen* § 196, 4б., *Frank* § 196 III 2.

[4]) Није довољна проста *могућност* постојања овог односа. Уп. *Olshauser* § 196, 4б.

§ 104. к. з. не важи за увреду и клевету нанету именованим лицима путем штампе. Ако им је овим путем нанета увреда или клевета, онда за њих важи Закон о Штампи, а овај не води рачуна о томе, да ли им је она нанета приликом званичног рада одн. „у смотрењу званичног рада", или не, тако да се увек има применити чл. 22, т.ј. меродаван је појам увреде дат у њему. Само су веће казне прописане у чл. 23., 29. и 31. У овим се члановима зак. о штампи не помињу *бирачки одбори,* што значи, да за њих важи § 104 к. з. и онда, кад су им увреде и клевете нанете путем штампе.

§ 1V. Јавна увреда страног државног поглавара и чланова владалачког дома.

Увреда нанета јавно страном државном поглавару и члану страног владалачког дома је *нарочита* врста увреде, о којој је реч у § 218. к. з. Овај § је укинут Законом о Штампи, те не важи и за увреде нанете путем штампе.

§ 218. al. 1. гласи: „Ко јавно, усмено или писмено, увреди страног владаоца, члана владалачког дома, и у опште поглавара или регента стране државе, која стоји у пријатељским односима са Србијом, да се казни затвором од месец дана до две године, или у блажим случајевима новчаном казном до 1500 динара, ако се у тој држави по закону казни увреда владаоца Србије и осталих речених личности наше државе". Увреда страног владаоца изједначена је дакле увреди чланова страног владалачког дома, регента стране државе и у опште страног државног поглавара, као н. пр. председника републике. Но као што се види из наведене законске одредбе, § 218 се не односи на увреде нанете члановима породице регента стране државе и страног државног поглавара, који није владалац, монарх, јер је у њој реч само о члану „владалачког дома". Тако исто излази из ове одредбе, да се § 218. не односи на увреду нанету бившем или умрлом страном владаоцу, регенту и у опште поглавару, као ни на увреду нанету папи, пошто овај нема своје државе, а за примену §-а 218. је потребно, да је јавна увреда нанета поглавару „стране *државе*".

Но да би јавна увреда нанета именованим личностима била у Србији кривично дело из § 218, потребно је, да су испуњена два специјална услова инкриминације:[1] 1° да је страна држава у *пријатељским* односима са Србијом", 2° да се у тој држави „по закону казни увреда владаоца Србије и осталих речених личности наше државе" (т. зв. *узајамност, рециироцитет.*)

[1]) В. о условима инкриминације *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 32.

Што се пријатељских односа тиче разликују се *цивилизиране* и *нецивилизиране* државе. Све прве државе самим тим, што припадају међународној правној заједници, налазе се у пријатељским одношајима са Србијом, и ако немају овде свог дипломатског представника[1]). Пријатељски одношај није прекинут прекидом дипломатских односа, већ само ратом[2]). Што се тиче нецивилизираних држава, држава дакле, које се налазе ван оне заједнице, за постојање пријатељских односа између њих и Србије потребно је, да између њих и Србије постоје дипломатски односи, који не морају бити трајни или да су са Србијом закључиле т. зв. уговоре о пријатељству[3]).

За постојање узајамности потребно је према нашем к. з., да се увреда нашег владаоца и осталих именованих личности казни по *закону* стране државе. Не би било дакле довољно то, што би се она казнила по судској пракси[4]). Но узајамности би било, кад би се она казнила на основу уговора закљученог између Србије и стране државе.

Није потребно за узајамност, да се за увреду нашег владаоца и других именованих личности казни по закону стране државе строжије од обичне увреде, као што је то случај по § 218 нашег к. з.[5]).

Узајамност мора постојати у време, кад је увреда извршена[6]).

Односно истраге и суђења ове врсте увреде у § 218. al. 2. вели се: „Ове ће се кривице ислеђивати и судити по налогу Министра Правде а по тражењу владе дотичне стране државе или њеног заступника. Одустанак од тужбе допуштен је". Потребно је дакле, да сама влада дотичне стране државе тражи кажњење увредиоца. Према томе не би се могла повести истрага, кад би лично сам увређени страни владалац то тражио. Према чл. 44. т. 6. з. о шт. то је међутим могуће. Кажњење се може наравно тражити и по смрти увређеног страног владаоца, ако му је само увреда нанета за живота.

Као што се види, у § 218. се говори само о јавној увреди страног државног поглавара и чланова владалачког дома, а не и о клевети. Ово је дошло услед непажње. Законодавац

[1]) Тако *Frank* 4. Abschn. (190), *Olshausen* § 102, 4a., *Meyer-Allfeld* 641, 10, *Merkel* 384, *Hälschner* 2 774.

[2]) Тако поред осталих у претх. пр. наведених писаца *Frank* 4. Abschn. (190), *Olshausen* § 102, 4a, *Binding 1* 174, 2 500 вели, да се пријатељски однос прекида и прекидом дипломатских односа.

[3]) Тако *Frank* 4. Abschn. (190). Према *Olshausen*-у § 102 4б само онда, кад су закључени именовани уговори.

[4]) По немачком к. з. и то је довољно. В. *Frank* § 102. II.

[5]) Ово захтевају немачки писци, н. пр. *Frank* § 102. II, сем *Binding*-а 2 499.

[6]) В. *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 32 II.

је на име превео немачки израз „Beleidigung“ са „увреда“, док он означава и увреду и клевету. Тако и § 103 данашњег немачког к. з. говори само о Beleidigung, али се под тиме подразумева и увреда и клевета као и у опште.

Јавна увреда, о којој је овде реч, треба да је извршена „усмено или писмено“. § 218 се дакле не може применити на т. зв. реалну и симболичку инјуриу.

§ V. Увреда страног дипломатског представника.

О *јавној* увреди страног дипломатског представника као нарочитој врсти увреде говори се у § 218 а. к. з. „Ко јавно, усмено или писмено, увреди, вели се у al. 1., заступника стране државе за Србију опредељеног, да се казни затвором од месец дана до годину дана, или, у блажим случајима, новчаном казном до хиљаду динара“. Овај § није укинут чл. 58. з. о шт.

Као што се види, говори се о „заступнику стране државе“, те се на тај начин ту имају подразумевати како посланици тако и отправници послова. Увреда треба да је *јавна*, и да је нанета „усмено или писмено“, из чега излази, да се § 218 *а* не примењује на т. зв. симболичку и реалну инјуриу. Услед непажње је и овде реч само о увреди, а не о клевети.

Клевета нанета страном дипломатском представнику као и оне врсте увреде, за које не важи § 218 а (реална и симболичка) имају се подвести под опште одредбе о увреди и клевети.

О *ирростој* увреди страног дипломатског представника говори се у § 358 к. з., који је укинут чл. 58. з. о шт. „Затвором од пет до тридесет дана, вели се у al. 1, или у новцу од пет до тридесет талира, да се казни, који увреди посланике страних сила у Србији станујуће“. Као што се види, захтева се за примену овог §, да страни дипломатски представник *у Србији* и *станује*, а не само да је опредељен као код јавне увреде. Сем тога изгледа да овај § не важи, кад је увреда нанета отправнику послова, јер се за разлику од § 218 а., помињу само „посланици“. Али се у al. 2 употребљава израз „заступник“ као и у § 218 1, те се ипак мора противно узети.

§ VI. Увреда и клевета духовних надлештава и свештених лица.

О овој увреди и клевети говори се у § 207 *б* к. з. „Ко речима, вели се у њему, печатаним или непечатаним, писменим саставом, ликовима или ма каквим другим изображењем или знацима увреди какво духовно надлежателство или свештена лица приликом њиног чинодејствовања или рада, или и изван места њихове дужности но у сматрању ове, да се казни затвором од осам дана до једне године. Ако би увреда садржавала клевету, да се казни затвором од једног месеца до две године“. Овај § је укинут чл. 58. з. о шт.

Пасивна способност за увреду и клевету признаје се дакле и духовним надлештвима.

Да би увреда и клевета свештеника спадала под овај §, потребно је, да му је нанета у вршењу чинодејствовања и у опште званичног рада или у односу на званичан рад. В. о томе § 2.

Ова се увреда, као што се види, не разликује у просту и јавну. За обе важи § 207 *б* к. з.

§ VII. Повреда службене части.

По угледу на пруски К. З. у нашем К. З. је усвојена и увреда и клевета против *части* самог *звања*. „Ко јавним потврђивањем измишљених или изопачених ствари, вели се у § 103, или јавним опорочавањем и исмејавањем уређења државних или закона наређења власти или појединих чиновника ове мрзости или презрењу излаже или важност њихову побија или у осталима неповерење према реченим уређењима и наређењима подиже.... да се казни у новцу од двеста до три хиљада динара или затвором од три месеца до три године“. Овај § је укинут чл. 48. з. о шт.

Објекат ове увреде и клевете није *службена част* овог или оног чиновника, јер је то ипак његова лична част, и као таква она је заштићена §-ом 104. к. з. Њен је објекат на име *част самог овог или оног државног звања* без обзира на то, ко је њен носилац онда, кад је она повређена, ма да је наравно могуће да је и овај посредно увређен. „Објекат је њен, вели другим речима *Binding*, увек *неприменљиво достојанство чиновника као заступника државе у кругу његовог звања*, које је независно од индивидуалитета чиновника и од тога, да ли он добро или рђаво врши своју службу, и које даље не може бити објекат обичне увреде и клевете“. Ова увреда и клевета су дакле једно кривично дело против државне власти, и зато су од законодавца издвојене од обичне увреде и клевете и стављене у гл. X.

Радња код увреде и клевете државног звања састоји се према § 103 у „потврђивању измишљених или изопачених ствари или јавном опорочавању и исмејавању уређења државних и закона наређења власти или појединих чиновника“, другим речима у тврђењу неистинитих чињеница (дакле не само „дела“) о државним уређењима и законитим наредбама државних власти или појединих чиновника (дакле не у опште државних службеника) и у омаловажавању истих. Кад ће

ове радње сачињавати увреду а кад клевету, има се одређивати према општем појму о увреди и клевети.

Последица се састоји у излагању „*мржњи или презрењу*“ државних уређења, власти или појединих чиновника и у „*побијању њихове важности*“. О појму „мржње“ и „презрења“ било је раније говора. „Важност“ пак значи *важење*, т.ј. спољна част. Док она прва два израза упућују на то, да је заштићена само морална част, дотле се овим трећим обухватају све врсте части, те је сам за себе био довољан.

§ VIII. Увреда и клевета нанета путем штампе.

Увреда и клевета нанете путем штампе сматрају се такође као *нарочите врсте* свију увреда и клевета, о којима се говори у Казн. Законику, а под које нису подведени и случајеви, кад су нанете путем штампе.

Ове се увреде и клевете одликују од осталих *средством* радње. Изјава омаловажавања одн. изношење или проношење треба на име да су учињени у једној *штампаној* ствари, за коју важи закон о штампи (чл. 5).

§ 12. Кривац код увреде.

Нема се ништа нарочито да каже о кривцу као извршиоцу увреде. Извршилац је онај, који је учинио изјаву омаловажавања, који је н. пр. изговорио увредљиве речи, написао увредљиво писмо и т. д. Подстрекач је онај, који је допринео, да се извршилац одлучи на увреду, а помагач онај, који је допринео извршењу увреде, који је н. пр. пустио у поштански ковчег увредљиво писмо.

За појам кривца је код неких кривичних дела потребно, да је испуњен извесан *специјалан* услов кривичне одговорности [1]). Један такав услов је потребан за појам кривца код увреде: *недостатак компензације* (в. § 20).

Што се тиче виности потребан је увек *умишљај*. Нехатни извршилац увреде или подстрекавања и помагања у истој није кривац. Међутим није потребна *намера вређања* (animus injuriandi), т. ј. није потребно, да је вређање циљ изјаве омаловажавања [2]).

За умишљај је потребна:

1⁰ Свест о томе, *да ће изјава доћи некоме до знања*. Према томе А не би био кривац, кад би записао у свој дневник, нешто увредљиво за Б, и кад би В исти показао без његовог знања лицу Б, као ни онда кад би А сам (монолог) у својој соби изговорио нешто увредљиво за Б и В је ослушкујући то чуо.

2⁰ Свест о томе, *да је учињена изјава омаловажавања*, било непосредна било посредна. Према томе А не би био кривац, кад би позвао извесну женску у свој стан на блуд, држећи с разлогом да је она проститутка. Ну у оваким случајевима ће обично постојати т. зв. dolus eventualis, а он је довољан за кривца [1]). Тако исто не би био кривац странац, који не знајући добро српски, употреби ради ласкања какву погрдну реч.

Ако би А послао увредљиво писмо лицу Б, али је оно од разносача предато другом лицу истог имена, постојаће aberatio ictus. Она се има расправити по општим начелима. Оваква заблуда је ирелевентна, те ће према томе постојати покушај увреде лица Б. Покушана увреда међутим није кривично дело. Исто ово важи и за случај кад А увреди В, држећи да је то Б, кога је он хтео увредити, дакле за т. зв. error in persona.

Ако је у питању увреда из §§ 91 б, 104, 218. и 218 а и чл. 23. з. о шт., онда је за умишљај потребна и свест о својству лица, о чијој се увреди говори у овим §§-има, сходно §-у 54 а к. з. Тако ако је у питању владалац, увредилац треба да зна да је његова изјава управљена против владаоца. Ако ове свести нема, онда се има применити § 213. к. з. одн. чл. 31. зак. о шт.

§ 13. Кривац код клевете.

Извршилац клевете је онај, који је „дело“, „чињеницу“ износио или проносио (зак. о шт.: „наводио“ „против неке личности“).

Што се *виности* тиче, потребан је *умишљај*. Умишљај обухвата: 1⁰ свест, да је дело такво, да може изложити „мржњи или презрењу“, одн. да је чињеница таква, да може шкодити „угледу и части“ (зак. о шт.); 2⁰ свест, да ће изјава доћи непосредно до знања неком трећем лицу (в. о овоме подробније § 11).

Свест о *истинитости* дела не може се дакле захтевати [2]). И ако је према томе лице у питању држало чињеницу одн. дело за истините, ипак ће бити кривац, ако испуњује услов кривичне одговорности, о коме је ниже реч. Захтевање оне

[1]) *В. Живановић* Основи Кривичног Права, Оп-шти део § 54.

[2]) Уп. *Frank* § 185 II, *Binding 1* 156. Већина француских писаца (н. пр. *Garrand* Traité 4 n⁰ 1321) захтева ову намеру. В. против њих *Garçon* art. 222—225, 175.

[1]) Contra *Kohler*. 12.

[2]) Тако су тумачили пруски коментатори § 156 пруског к. з., чија је копија § 210. *B. Goltdammer* Materialien § 156, 4.

свести било би очигледно на велику штету заштите части. *Ценић* захтева међутим и ову свест[1]). Он то доказује пореклом §§-а 210. и 211. к. з. Овај начин доказивања је неумесан већ по томе, што је по *Ценићу* његов резултат такав, да је на штету заштите части. Поред тога, тај начин доказивања је у овом случају погрешан. § 211, у коме се специјално говори о једном случају свести о истинитости, узет је, вели *Ценић*, из баденског к. з. за разлику од § 210, који је узет из пруског. Баденски к. з. међутим, продужује он, не захтева за умишљај свест о неистинитости, те се мора узети, да је тако и по нашем к. з.

Порекло §-а 211. је истина тачно, али је *Ценић* предвидео, да баденски к. з. прописује казну и за случај, кад извршилац клевете није био свестан неистинитости (изузев случај, о коме је реч у нашем §-у 211). Наш к. з. међутим као ни пруски не чини ову разлику између случајева, кад је било свести о неистинитости, и кад је није било. Према томе би резултат *Ценићевог* тврђења било то, да се не би могао никад казнити онај, који није имао свест о неистинитости. Зато се и наш § 210. мора тумачити као и пруски § 156., на име да је свест о неистинитости непотребна заумишљај.

Да би било кривца код клевете, потребно је, да вини извршилац испуњује један специјалан услов кривичне одговорности, предвиђен у § 211 к. з. На име потребно је да вини извршилац *не може доказати основе или околностиа, по којима се закључити може, да је он оно, што је потврђивао*[2]), *за истинито држати могао*". Ако пак постоје овакви основи, клевете има, али не кривца[3]).

Но ако извршилац не може онда бити кажњен за клевету, кад не испуњује овај (негативан) услов кривичне одговорности, може за увреду, вели се у овом §-у. На име „може бити кажњен због повреде части, ако се из начина потврђивања или других околности увиђа намера, да је на увреду ишао".

Као што се из цитираног текста види, *увреда* може произићи било „*из начина потврђивања*" н. пр. из употребе новина, било „*из других околности*"[4]), н. пр. кад се изјава чини у такој неумесној прилици, да се она тиме појављује као изјава омаловажавања (тако кад би А за свадбеним ручком причао о неистини тим авантурама младожење са извесном женском). Да би пак било *кривца* код ове увреде потребна је *намера вређања* (animus injuriandi), јер се вели у § 211 „ако се ... увиђа намера, да је *на увреду ишао*", т. ј. потребно је, да је извршилац својом изјавом циљао на то, да изјави омаловажавање према лицу у питању.

§ 211 важи и за случај, кад је клевета нанета путем штампе, јер није укинут чланом 58 зак. о шт.

Ако је у питању клевета из §§ 91 б. и 104 к. з. и чл. 23, онда је за умишљај потребна и свест о својству лица о којима је ту реч, сходно §-у 54 к. з. Ако те свести нема, онда се имају применити опште одредбе о клевети: § 210 к. з. одн. чл. 22.

[1]) В. 627 и сл.

[2]) Вели се случајном омашком само «потврђивао», а не и „проносио". Као што је *Ценић* (623) приметио, омашка долази отуда, што је овај § узет из *баденског* к. з., док § 210 из пруског. У баденском се међутим под «потврђивати" разуме и «износити и проносити".

[3]) И у § 211 се ово двоје не брка, јер се не каже, да онда неће бити клевете, већ клеветника („то се неће казнити као опадач").

[4]) У њему се вели, да «намера увреде» може из тога произићи, али то важи наравно и за саму увреду, јер да би било говора о намери вређања, треба пре свега да постоји увреда.

§ 14. Казна за увреду и клевету.

I. Увреда.

1. Казнени Законик.

а) § 213. — За *јавну* увреду и увреду *писмено* учињену прописује новчану казну до триста талира или затвор до четири месеца.

б) § 357 т. 2. — За остале врсте увреда, т. зв. „просте" (иступне) увреде, прописује затвор од једног до двадесет дана.

в) § 91 б. — За увреду Краља прописује затвор од три до десет година, за увреду Краљице, Престолонаследника, краљевих родитеља, предака и потомака затвор од једне до пет година, за увреду краљевских намесника затвор од једног месеца до две године. У последњој al. се вели: „Казне ове ни у ком случају не могу се спустити испод најмање мере".

г) § 104. — Прописује затвор од месец дана до две године.

д) § 358. — Прописује затвор од пет до тридесет дана или новчану казну до тридесет талира за просту увреду страних посланика.

ђ) § 207 б. — Прописује затвор од осам дана до једне године за увреду духовних надлештава и свештених лица.

ж) § 218. — Прописује затвор од месец дана до две године или „у блажијим случајевима" новчану казну до 1500 динара.

з) § 218 б. — Прописује за јавну увреду страних дипломатских представника затвор од месец дана до године дана или „у блажијим случајима" новчану казну до 1000 динара.

2. Закон о Штампи.

в) Чл. 31. — За увреду нанету приватним лицима прописује затвор од двадесет дана до три месеца или новчану казну од двеста до девет стотина динара, а за увреду на-

нету судовима, војсци, јавним надлештвима, Народној Скупштини, јавним службеницима, представницима власти, свештеницима и „грађанима, која привремено врше какву јавну службу или испуњавају какву јавну дужност“ прописује затвор од месец дана до четири месеца или новчану казну од триста до хиљаду и двеста динара.

б) Чл. 23. — Прописује (за увреду) Краља затвор од три месеца до три године, а за увреду чланова Краљевског дома и Народне Скупштине затвор од два месеца до две године.

II. Клевета.

1. Казнени Законик.

а) § 210. — Прописује за *просту* клевету затвор до годину дана, а за *јавну* затвор до осамнаест месеца.

б) § 91 б. — Овај параграф је првобитно прописивао како за увреду Краља тако и за клевету затвор од једне до пет година. Законом од 1899 године повећана је међутим за увреду казна на затвор од три до десет година. Тако исто за увреду Краљице, Престолонаследника и краљевих родитеља „као и предака и потомака владајућег краља у правој линији“ повећао је казну за увреду на затвор од једне до пет година. У овим се изменама помиње само увреда, што је дошло услед крајње небрижљивости законодавчеве. Излази, да је сада за клевету ових лица мања казна но за увреду истих, и ако се иначе клевета сматра као теже кривично дело и строжије казни!

в) § 104. — Прописује за клевету затвор до три године.

г) § 207 б. — Прописује затвор од једног месеца до две године за клевету духовних надлештава и свештених лица.

2. Закон о штампи.

а) Чл. 30. — Прописује за клевету нанету приватним лицима затвор од једног месеца до једне године.

б) Чл. 29. — Прописује за клевету судовима, војсци, јавним надлештвима, Народној Скупштини, јавним службеницима, представницима власти, свештеницима и грађанима, који привремено врше какву јавну службу или испуњавају какву јавну дужност, затвор од једног до осамнаест месеци.

в) Чл. 23. — Прописује за клевету нанету краљу затвор од три месеца до три године, а за клевету чланова краљевског дома затвор од 2 месеца до две године.

§ 15. Тужба за увреду и клевету.

Увреда и клевета су по правилу кривична дела *по тужби*. Право на тужбу припада као и у опште *повређеном*, а овај може бити, као што се је видело, непосредно или посредно повређени. Изузетно се признаје од законодавца *право* на тужбу и другим лицима у следећим случајевима:

1° *Отац* може тужити за своје *неупнолетно дете* (§ 216 т. 1.). Као и у свима следећим случајевима, предвиђеним у § 216 т. 1., очево право на тужбу је *самостално*, али му оно припада само као *законском заступнику* детињем[1]). Према томе кад отац изгуби право заступништва, губи и право на тужбу, и ако је дете непунолетно[2]).

2° *Муж* може тужити за своју *жену* (§ 216 т. 1) била она непунолетна или пунолетна. Пошто му ово право припада само као њеном заступнику, то га он губи по разводу брака, била увреда одн. клевета извршена после ових догађаја или пре[3]).

3° *Тутор* може тужити за своју *штићу* (§ 217 т. 1).

4° За увреду одн. клевету, нанету умрлом лицу према § 216 т. 2. тужбу могу подићи „покојникови по крви сродни: претци, потомци, браћа и сестре, а и супрузи једно за друго.“ Ово им право припада и онда, кад је увреда нанета умрлом за живота. Ако је он већ био подигао тужбу, али парница није била довршена, она лица је могу продужити према истом §-у.

§ 216 важи и за увреду одн. клевету, за које важи Закон о Штампи, јер истим није укинут (в. чл. 44 т. 1). Он важи и за иступну увреду (в. § 357 al. 2. к. з.).

Ако је једним колективним означењем увређено више лица, онда је наравно свако од њих на тужбу овлашћено. Ако је увреда одн. клевета нанета једном *правном лицу*, онда се тужба има подићи од његовог представника. Тако исто ако је нанета једном *јавном надлештву* или *политичком телу* (§ 104 к. з.).

За увреду и клевету из § 104 к. з. *може* се истрага повести и *по званичној дужности*. „У свима овде изложеним случајевима увреде јавних надлежателстава, политичких тела или наведених лица, вели се у посл. al., може полицијска власт сама и без тужбе увређенога кривце суду на осуђење предавати“. Овде се помиње само увреда, али то важи, наравно и за клевету, јер се у овом §-у (al. 2 „Ако би увреда садржавала клевету“) она помиње као кривично дело, које може бити садржано у увреди. Даље овде се не помињу и

[1]) Уп. *Frank* § 195 II, *Olshausen* § 65, 15,

[2]) Уп. *Frank* § 195 II, *Olshausen* § 65, 15.

[3]) Уп, *Olshausen* § 195, 3, *Köhler* Der Strafantrag 42. H 5. *Frank* § 195 II. Прот. *Binding, Hälschner.*

[4]) 208, према којима је мужевљево право на тужбу независно од права на процесуално заступништо.

Народна Скупштина, изборне скупштине, и бирачки одбори, већ само политичка тела, и ако их у горњем тексту као што се је видело, безразложно засебно помиње. Но несумњиво ова одредба важи и за увреду одн. клевету њима нанесену, јер су и они политичка тела. Тако исто за увреду и клевету из § 207 б. полицијска власт „*може*“ и без оптужбе увређеног лица увредитеља суду на осуђење предавати“ (al 2.).

Према § 196 немачког к. з. за увреду и клевету нанету јавној власти, чиновнику, верском службенику или члану оружане силе приликом званичног рада или у односу на званични рад, тужбу може подићи место повређеног и *његов непосредно претпостављени*. Признање овог права претпостављеним правда се тиме, што увреда и клевета нанете овим лицима могу шкодити и угледу звања и службе. Наш законодавац не даје претпостављенима ово право.

За увреду и клевету (ова се услед непажње не помиње у § 91 б. al. 4.) нанету лицима наведеним у § 91 б. као н. пр. Краљу, може се повести истрага само „по одобрењу или на заповест Министра унутрашњих дела“. Тако исто и чл. 44. т. 2 з. о шт.

За увреду и клевету свештених лица и духовних надлештава истрага се *може* повести и по званичној дужности (§ 207 б. al. 2. к. з.).

За просту увреду страних посланика истрага се може повести само на тужбу страног дипломатског заступника, а он то може учинити или непосредно или „посредством дотичне административне власти“, т. ј. дипломатским путем (§ 358 al. 2. к. з.), као што је прописано у § 218 a al. 2.

За јавну увреду страних дипломатских представника је прописано. да се истрага може повести само „по тужби заступниковој, датој непосредно суду, или по налогу Министра Правде ако би заступник то дипломатским путем тражио“ (§ 218 a al. 2.). Тако исто и чл. 44 т. 6 з. о шт. Овај се § има применити и онда кад је увређени дипломатски представник то престао бити, а увреда му је пре тога нанета. Изрично је прописано, да је допуштен одустанак од тужбе (§ 218 a al. 2).

За тужбу по зак. о штампи в. чл. 44 истог зак.

§ 16. Објављивање судске пресуде.

§ 219 al. 2 к. з. прописује: „Ако је повреда части и опадање јавно учињено, суд ће на захтевање увређеног досудити му право, да на трошак осуђеног увредитеља пресуду објави“, а al. 3: „Ако је повреда части средством јавних листова учињена, суд ће на захтевање увређеног лица или његових местозаступника (§ 216) досудити му право; да на трошак повредитеља, пресуду, ако је могуће, средством истих листова или новина објави“. Да би се судска пресуда могла објавити, потребно је дакле:

1° Да се пресуда односи на повреду части, т. ј. *увреду* или на опадање, т. ј. *клевету*. У § 219 al. 3 се услед крајње непажње не помиње и опадање, већ само повреда части, те излази, као да се ова al. не односи на клевету!

2° Да је увреда одн. клевета *јавна*.

3° Да је увредилац одн. клеветник *осуђен*, т. ј. да му је досуђена извесна казна. Према томе о објављивању пресуде не би могло бити говора у случају реторзије, ако су обе стране ослобођене кривичне одговорности; а ако је, само једна, онда се наравно пресуда изречена против друге стране може објавити.

4° Да увређени одн. оклеветани *захтева* право објављивања пресуде од суда, који ју је донео. Умесно је да се право на захтевање објављивања призна и онима, који имају право на тужбу поред увређеног одн. оклеветаног, кад су они тужбу подигли. То су лица побројана у § 216. § 219. им даје ово право у al. 3 („на захтевање увређеног лица или његових местозаступника § 216“), али их не помиње услед непажње у al. 2, те излази, као да они не могу то тражити.

5° Да тражиоцу *суд досуди* право објављивања, т. ј. да је у пресуди наглашено, да му је на његов захтев дато право објављивања. Но суд је дужан, да му ово право досуди, кад га захтева, јер се у § 219 вели: „суд *ће* на захтевање увређеног досудити му право“. § 200 немачког к. з. прописује још, да суд у пресуди има одредити *рок* и *начин* објављивања исте, т. ј. да ли ће се објавити на судској табли или у новинама и у колико новина, као и *обим* објављивања, т. ј. да ли ће се објавити цела пресуда или само један део њен. Тако ако би се пресуда односила на више кривичних дела у реалном стицају, онда суд има право, да одобри објављивање само оног дела пресуде, који се на увреду односи, ако је то могуће[1]). У § 219 се о свему овоме не вели ништа, али је сходно циљу објављивања пресуде, да се ово право да суду.

У § 219 al. 3, где је реч о случају, кад је „повреда части“ средством јавних листова учињена, овлашћује се суд да одобри право објављивања пресуде „ако је могуће средством истих новина или листова“. Према § 200 al. 2 немачког к. з. објављивање се има по могућству извршити не само у истом часопису или новинама, већ и „на истом месту и истим словима“.

Пресуда се објављује „на трошак осуђеног“. Но ови трошкови не спадају у парничне трошкове, јер сам увре-

[1]) В. *Frank* § 200 I 1. *Olshausen* § 200, 6 вели, да се право објављивање може само на увреду односити.

ђени одн. оклеветани објављује пресуду, а не суд[1]). Према томе судска наплата истих од осуђеног не може се извршити на основу пресуде, којом је осуђен за увреду одн. клевету, већ се има ради тога подићи грађанска парница.

Објављивање судске пресуде о трошку увредиоца одн. клеветника не може се сматрати као казна, јер се њена суштина не састоји у томе, да се овом лицу нанесе једно зло, већ да се увређеном одн. оклеветаном лицу прибави задовољење, другим речима у *моралној оштети*[2]). Зато се може досудити право објављивања пресуде и онда, кад је увреда у идеалном стицају с неким тежим кривичним делом. Не може се дакле онда применити принцип poena maior absorbet minorem (§ 68 к. з.).

Према некима објављивање пресуде је *казна*[3]). „Објављивање пресуде, вели *Hälschner,* казна је не само у колико трошкови падају на терет осуђеном, већ и у колико се он тиме излаже јавном унижавању“. Тачно је, да осуђени има да поднесе материјалну штету, и да се излаже јавном унижавању, али то не сачињава суштину објављивања пресуде, већ је само њена последица.

§ 17. Достављање пресуде.

§ 219 к. з. прописује: „У свима случајевима лажног оптужења, опадања и повреде части, ако уптужени увредитељ буде осуђен, суд ће на трошак увредитеља пресуду увређеном доставити“. Као што се види, достављање пресуде је *обавезно* за суд, али је за исто потребно, да је увредилац одн. клеветник (законодавац обухвата и њега под „увредитељ“) *осуђен.* Према томе пресуда се не би имала достављати н. пр. у случају компензације или кад је увредилац одн. клеветник малолетник, који је делао без разбора.

Достављање се врши *о трошку осуђеног.* Ови се трошкови имају сматрати за разлику од трошкова око објављивања пресуде као *ироцесни* трошкови, јер достављање врши сам суд, док објављивање сам уврећени одн. оклеветани[4]).

§ 18. Накнада штете.

Према § 215 a, al. 1 „у случају осуде за дело из § 210 може суд, по нарочитом тражењу оклеветаног лица, осудити

[1]) Уп. *Olshausen* § 200 10.

[2]) Тако *Frank* § 200 I *Olshausen* § 200, 2, *v. Lisz* § 58, *Meyer-Allfeld* 321, *Binding 3* 163.

[3]) Тако *Hälschner* 2 213, *Schütze* 364, *Reber* 140, *Merkel* 173, *Dochow* H H *3* 367.

[4]) Уп. *Frank* § 200 II.

оптуженог, поред казне, још и на то: „да оклеветаном да накнаду у новцу за претрпљену или могућну штету или као задовољење за нанету му клевету“. Да би се добила ова накнада, потребно је дакле:

1° Да је у питању *клевета:* за увреду се дакле не може добити накнада у кривичној парници, већ у грађанској. Увређени треба тога ради да подигне грађанску тужбу.

2° Да је клеветник *осуђен,* јер се вели „може суд... осудити оптуженог *ироред казне*“. Према томе и ако би кривично дело клевете постојало, накнада, о којој је реч, не може се добити, ако извршилац клевете није кривац, т. ј. ако није осуђен на извесну казну.

3° Да оклеветани *тражи* накнаду. Накнаду може тражити оклеветани сам или његови заступници, поменути у § 216 т. 1 ако су они подигли тужбу за клевету. Но ако је ови траже, она се има досудити наравно оклеветаном, а не њима. Према § 215 б al. 3 „Наследници немају права да траже накнаду...“ Али ако ју је сам оклеветани тражио, па умро, она се може досудити у корист његових наследника, јер се у наведеној одредби вели само, да је наследници не могу *тражити* сами. § 188 немачког к. з. међутим ни онда им не даје право на накнаду[1]). Ако је више лица оклеветано једном истом клеветом, право тражења накнаде припада свакоме од њих.

Да би оклеветани могао тражити накнаду, довољно је, да је способан за радњу у смислу Кривичног Судског Поступка. Није дакле потребна приватно правна способност за радњу[2]. Тако и распикује је могу сами тражити, и ако се налазе под старатељством, и ако су дакле неспособни за радњу у приватно-правном смислу.

Накнада се може тражити било још у тужби, било касније у току истраге и суђења до објављивања пресуде. Но ако је дело враћено првостепеном суду од Апелационог Суда „да другу потпуниј пресуду изрече (§ 265. крив. суд. пост.),“ накнада се може и онда тражити[3]).

1° „Као задовољење за нанету му клевету,“ т. ј. као накнада за нематеријалну, *моралну* штету[4]).

2° Као накнада „за претрпљену или могућну штету“, т. ј. као накнада за *материјалну* штету. Као што се види, није потребно, да је штета већ проузрокована. Довољно је, да је могућа, да н. пр. кредит није угрожен, али да постоји опасност за то.

[1]) В. *Olshausen* § 188, 3.

[2]) Уп. *Olshausen* § 180, 4.

[3]) Уп. *Oppenhof* § 188, 12.

[4]) § 200 немачког к. з. не помиње, да ли се може тражити накнада моралне штете, те су у књижевности мишљења подељена. Потврдно *Olshausen* § 188, 2, прот. *Oppenhof* § 188, 17.

Суд може наравно одбити тражену накнаду, али се у пресуди морају за то навести разлози, јер се против ње могу употребити незадовољство и жалба и у погледу ове накнаде[1]). Тако суд може одбити тражиоца накнаде зато, што се штета морална или материјална не може доказати, или што налази, да је нема.

Накнада се има досудити у одређеној суми новаца, која се има једном за свагда платити, а не у ратама или у облику доживотне ренте[2]). Величину исте одређује суд, но не може бити већа од 3000 динара (§ 215 a al. 2). Ако би оклеветани нешто дуговао туженом, и дужан, да то већ исплати, суд може одбити дуг од досуђене накнаде[3]) Суд не може досудити накнаду већу од тражене[4]).

Ако је се оклеветани одрекао права тражења накнаде, или се је поравнао с туженим, он не може тражити, да му суд одреди накнаду[5]). Одрицање може бити извршено изрично или прећутно. Незахтевање накнаде у самој тужби не може се наравно сматрати као одрицање. Ако А држи, да је његов клеветник Б, и с њиме се поравна или се одрекне права тражења накнаде према њему, ни ово одрицање ни оно поравнање му не одузимају право, да тражи накнаду од правог клеветника.

Ако је извршилац клевете имао подстрекача и помагача, накнада се не мора тражити од свију[6]). Оклеветани може дакле тражити накнаду н. пр. само од подстрекача или само од извршиоца. Но ако је тражи од више њих, они се имају осудити на *солидарно* плаћање целе накнаде. Према *Hälschner*-у тражење накнаде се не може ограничити само на једног или више суделовача[7]). Она се мора тражити од свију, и суд има, вели, осудити сваког од њих на *солидарно* плаћање целе суме, док према некима само на *pars quota*[8]). Ако је накнада захтевана од више суделовача, суд може осудити на плаћање исте или све њих или само некоје или само једног. Према *Binding*-у подстрекачи и помагачи не могу бити осуђени на плаћање накнаде[9]).

„Тражење ове накнаде, вели се у § 215 a al. 3, лишава оклеветаног права да тражи накнаду штете по одредбама грађанског законика (§ 822)“. Из тога излази, да тражење накнаде штете по одредбама Грађанског Законика не лишава оклеветаног права на тражење исте у кривичном спору. Но ако је по тражењу накнаде у грађанској парници донета извршна пресуда, којом се досуђује право на накнаду, има се узети, да се накнада не може тражити у кривичној парници[1]).

Ако се пак тражилац накнаде одбије у грађанској парници извршном пресудом, он је може тражити у кривичном спору[2]). Из цитиране одредбе се види, да тражење накнаде у кривичном спору лишава права на тражење исте грађанском парницом, било да је оно тражење имало успеха или не.

У наведеној алинеи се даље продужује: „ну оклеветани је властан уместо накнаде из првог одељка овог параграфа тражити особеном грађанском парницом накнаду штете“.

Накнада штете, на коју би био осуђен клеветник, је једна врста оштете, дакле не казна, што се види из самог законског текста, јер се вели: „може суд.... осудити оптуженог, *иоред казне,* још и на то да оклеветаном да накнаду у новцу...“. Ово је и у књижевности претежно мишљење[3]). Неки је међутим сматрају као једну *иривагну казну*[4]), неки као *оштету досуђену у облику иривагне казне*[5]), а *Weinrich* као *иринудно иоравнање*[6]).

§ 19. Основи искључења противправности.

Противправност дела увреде и клевете се искључује пре свега општим основима искључења противправности, као што су н. пр. нужна одбрана и стање нужде. Противправност овде искључује и *иристанак* повређеног изузев случај кад он није свестан тога, да је изјава на коју пристаје, изјава омаловажавања (кад је пристанак дат н. пр. од странца, који српски не разуме)[7]). Но има још неколико случајева, у којима је искључена противправност повреде туђе части у облику *увреде* по изричном пропису Казненог Законика. Ти су случајеви предвиђени у § 214 к. з.

---

[1]) Уп. *Oppenhof* § 188, 1.
[2]) Уп. *Olshausen* § 188, 8, *Oppenhof* § 188, 18.
[3]) Уп. *Oppenhof* § 188, 18 a.
[4]) Уп. *Oppenhof* § 188, 10. 11.
[5]) Уп. *Oppenhof* § 188. 7.
[6]) Тако и *Frank* § 188 I 2, *Olshausen* § 188, 5 и 9, *Oppenhof* § 188, 8
[7]) *1* 603, и 5.
[8]) Тако *Stenglein* 9 § 24 342, *Schwarze* 10.
[9]) *Grundriss* 223.

[1]) Тако *Oppenhof* § 188, 13. Прот. *Frank* § 188 II, *Olshausen* § 188, 10.
[2]) Тако *Frank* § 188 II, Olshausen § 188, 10. *Graf zu Dohna* Die Stellung der Busse (1902) 44. Прот. *Oppenhof* § 188, 13, *Rosenfeld* Die Nebenklage (1909) 185.
[3]) В. *Olshausen* § 188, 2.
[4]) *Reber* 146, Klebs GA *19* 25.
[5]) *Merkel* 235, *Schihtze* 364, *Stenglein* GS 24 327, *Herzog* GS *29* 419.
[6]) Haftpflicht 125.
[7]) Тако *Meyer-Allfeld* 425, *Hälschner 1* 472, *Binding 1* 146. Прот. *v. Liszt* § 95 IV, „јер, вели, част није право, кога се човек може одрећи и које се може отуђити,“ не дајући разлог за то. Но овде ће, вели, обично недостајати умишљај. В. о дејству пристанка повређеног *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 23.

„Од увреда у § 213 треба, гласи § 214 к. з., искључити научне критике и критике художника и уметника као и опомене, карактеризирања и укоре претпостављених лица, у колико се не би из форме изражаја или из опстојатељства, под којима би се то учинило, вређајуће намерење извести могло". Овај § је непотпун и нетачан превод §-а 154 пруског к. з.[1]). У њему су предвиђени лимитативно случајеви, у којима је изјава омаловажавања допуштена, другим речима, где она није противправна и према томе није увреда. У § 154 пруског к. з. је међутим набрајање извршено примера ради, јер се вели „и слични случајеви", исто као и у § 193 немачког к. з. Сем тога је безразложно изостављен случај, у § 154 пруског к. з. изрично предвиђен: „као и изјаве, које су учињене ради остваривања или одбране права". Најзад није преведен израз „tadelnde", те се вели само „научне критике..." Међутим по себи се разуме, да једна научна критика и т. д. неће никад бити увреда, ако није „tadelnde", т. ј. ако не вређа част (в. ниже)[2]).

У § 214 к. з. наведени случајеви, где изјава омаловажавања није противправна, следећи су:

1. *Научне критике и критике „художника и уметника"*. — Као што је већ наговештено, да би § 214 имао смисла, потребно је додати: „којима се вређа част". Под критиком се има овде разумети не само критика извесног дела једног научника, уметника или занатлије и индустријалца, већ и критика саме *личности* творца тог дела, *у колико се она заснива на критици самог дела*[3]). Тако не би било увреде, кад би критичар једног дела оценио исто као неморално, и из тога извео закључак, да је писац истог неморалан човек, или кад из оцене дела изведе закључак, да писац нема научне озбиљности или способности. Чим би пак критика садржавала изјаву омаловажавања за творца дела, која нема никакве везе с критиком самог дела, она би садржавала увреду. Тако било би увреде, кад би критичар назвао писца неморалним човеком, не наслањајући се на садржину дела.

[1]) § 154 гласи: „Tadelnde Urtheile über wissenschaftliche, künstlerische oder gewerbliche Leistungen, ingleichen Äusserungen, welche zur Ausführung oder Vertheidigung von Gerechtsamen gemacht worden sind, sowie Vorhaltungen nnd Rügen der Vorgesetzten gegen ihre Untergebenen, dienstliche Anzeigen oder Urteile von Seiten eines Beamten und ähnliche Fälle sind nur insofern strafbar, als aus der Form der Äusserung oder aus den Umständen, unter welchen dieselbe erfolgt, die Absicht zu beleidigen hervorgeht.".

[2]) О значењу „tadelnde" в. *Kronecker* 501 и *Gürte* 18.

[3]) Уп. *Liepmann* 275, *Frank* § 193 т 1. *Rotering* 29. — Према некима (*Kohler* 31, *Oppenhof* § 193, 3) критика није увреда само онда, кад се она ограничава на само дело, не омаловажавајући истовремено и творца истога. Ово мишљење ограничава сувише слободу критике.

Израз „художник" се односи на занатлије и индустријалце. Као „научници" и „уметници" имају се овде сматрати и они, који се за такве издају, и ако се од компетентних личности као такви не сматрају.

2. *Опомене и укори претпостављених лица*. — Опомене и укори су право и дужност претпостављених, које им је признато у интересу службе. Ове опомене и укори могу садржавати и изјаве омаловажавања, па ипак по правилу ове изјаве неће бити увреде, јер се по правилу врше у интересу државне службе. Тако из каквог поступка млађег може претпостављени у облику укора изводити омаловажавајуће закључке о његовој способности, савесности у послу и моралности. Ако су опомене или укор били неумесни, изјава омаловажавања у њима садржана сачињаваће увреду, али претпостављени неће бити кривац, ако је био у заблуди о умесности укора одн. опомене.

Под изразом „претпостављени" („Vorgesetzte") у немачкој правној књижевности разуме се претпостављени у *државној* чиновничкој хијерархији. Слични одношаји се пак подводе под „ähnliche Fälle". Ако би се међутим ово тумачење усвојило и за наш Казнени Законик, остали одношаји би били искључени, пошто је у § 214. набрајање извршено *лимитативно*. Зато је умесно, да се овде подведу и опомене одн. укори од стране лица претпостављених у приватној служби, као и сви случајеви, у којима извесно лице има права било на основу закона било на основу уговора, да другог опомиње или укорева, н. пр. учитељи ученике, мајстори шегрте и калфе.

Омаловажавајуће научне, занатске и уметничке критике, опомене и укори претпостављених лица не могу по себи бити увреде, али их *форма* изјављивања и *околности*, под којима је ово учињено, могу таквим начинити (§ 213 .к. з.):

1. Ако су критике, опомене и укори учињени у *омаловажавајућој* форми, онда ће они садржавати увреду, и ако по својој садржини нису увреда. Тако могло би бити увреде, кад би се изјављивач послужио непристојним изразима, чија употреба није била нужна, или кад би изјаву учинио омаловажавајућим тоном или с омаловажавајућом гестикулацијом. Код писмених изјава омаловажавање би могло произићи из интерпункције, квалитета писаћег материјала, из истицања и везе појединих речи, из тога што су новине употребљене. Но није потребно, да увреда излази из саме форме изражавања без икаквог обзира на садржину[1]). Могуће је

[1]) Тако *Olshausen* § 193, 11, прот. *Kohler* 106.

на име, да форма изражавања тек у вези са садржином изјаве (критике итд.) чини ову увредљивим.

2. *Околности*, под којима су се догодили критике, опомене и укори могу их учинити омаловажавајућим, и према томе увредљивим. Тако могло би бити увреде, кад би претпостављени опоменуо потчињеног у каквом друштву, тако да се опомена нарочито с обзиром на ову околност појављује као изјава омаловажавања, и у опште кад су укори, опомене и критике учињени у присуству лица непозваних за то. Но поред тога, што околности морају бити у унутарњој вези с оним радњама, оне их морају и *пратити*, т. ј. постојати онда, кад су ове радње извршене, и онде, где су оне извршене, другим речима стајати с њима у вези и у погледу времена и места[1]). Но довољно је, да им *непосредно* претходе или следују. Касније околности могу једино служити као средство за тумачење значаја и домашаја околности истовремених са изјавом[2]).

Чињенице, из којих може произићи увреда, су лимитативно набројане, јер се вели „из форме... *или* из опстојатељства". Из *садржине* наведених изјава се према томе не може извести увреда[3]). Из речи „или" излази, да увреда мора произлазити или *само* из форме изјаве или само из околности, под којима је ова учињена (или како из једног тако и из другог, а не делимично из форме, делимично из околности[4]).

Но да би изјављивач био кривац и према томе кривично одговарао за увреду, која произлази из форме изјаве или из околности, под којима је она учињена, потребна је поред умишљаја и *намера вређања*, т. ј. потребно је, да се је критиковало, опоменуло, укорило у цељи, да се нанесе увреда. Ово је изрично наглашено од законодавца („у колико се не би... вређајуће намерење извести могло"[5]). За умишљај је пак потребна свест, да је *форма* изјаве омаловажавајућа, одн. да је изјава учињена под омаловажавајућим *околностима*.

§ 103. al. к. з. садржи сличну одредбу. У њему је реч, као што се је видело, о увреди и клевети државног звања.

[1]) Уп. *Olshausen* § 193, 12, *Frank* § 193, IV.

[2]) Уп. *Oppenhof* § 193, 27, *Kronecker* 532. *Reichsgericht* узима, да су довољне и раније околности, н пр. претња пре изјаве учињена.

[3]) Уп. *Oppenhof* § 193, 27,. *Kronecker* 531.

[4]) Уп. *Oppenhof* § 193, 27.

[5]) Међу немачким писцима је спорно, да ли је потребна ова намера (в. *Olshausen* § 193, 11, *Frank* § 192), али то је зато, што немачки законодавац не захтева изрично намеру. У § 193 се вели: „у колико постојање увреде не произлази из форме изјаве или из околности, под којима се је она догодила". Овако исто и § 154 пруског к. з.

Al. 2. гласи: „Но јавно усмено или писмено излагање недостатака и погрешака каквог закона, уредбе или наредбе или пресуда или решења судијских, као и научно претресање и критизирање ових, не подлежи казни, у колико се не би из форме изражаја вређајућа намера обелодањавала". Као што се види, ова се одредба за разлику од § 214. односи само за *јавну* увреду, и у њој се услед непажње наводи само „форма изражаја" а не и „опстојатељства".

Одредбе §§ 103. и 214. су укинуте зак. о шт. (чл. 58.), те не важе за критике, опомене и укоре учињене путем штампе.

§ 20. Компензација или реторзија.

А. Казнени Законик.

I. 1. „Ако је увређена страна увреду с места повратила, и ако повраћена увреда није много већа од оне учињене јој, вели се у § 215. к. з., неће се ни једна страна казнити". Овде је реч о компензацији[1]).

За исту је потребно:

а) Да је увреда *одмах* („с места") повраћена. „Одмах" значи, да између нанете и повраћене увреде мора бити континуитета, т. ј. да је између њих кратак и нужан размак времена, што је једно фактичко питање. Према некима је међутим довољно, да је увреда повраћена за време трајања афекта, и ако после дужег времена. Тако усмена увреда може бити према њима пребијена увредом у каквим новинама.

б) Да повраћена увреда није „много већа" од друге, што је једно фактичко питање.

в) Да су обе изјаве увреде у кривично-правном смислу. Према томе не би могло бити компензације, кад би противправност једне увреде била искључена, н. пр. на основу § 214. к. з. Без значаја је међутим да ли су извршиоци *кривци*. Према томе може бити компензације и онда, кад је један увредилац малолетник или народни посланик. В. О. 2. § 84. III.

г) Да је нанета увреда повраћена од самог увређеног. Не би дакле могло бити компензације, кад би увреда била повраћена од сродника или пратиоца увређеног лица.

2. Кад су испуњени горе именовани услови компензације, „неће се ни једна страна казнити" вели се у § 215. к. з. Из начина изражавања се види, да је суд дужан, да ослободи кривичне одговорности оба увредиоца, кад су ови услови испуњени.

Не вели се ништа о случају, кад је друга одн. прва увреда „много већа" од прве одн. друге. Али је оправдано

[1]) В. *Frank* § 199 II 2.

узети с обзиром на § 174. к. з., да се не може казнити онај, коме је нанета „много већа“ увреда, и да се онај, који је нанео „много већу“ увреду, казни блажије, т. ј. да му се сматра као ублажавна околност то, што је и он увређен.

3. За примену § 215. к. з. није потребно, да су обе увреде на суђењу, нити чак, да су тужбе подигнуте од оба увређена лица. Но ако је само један подигао тужбу и оптужени се позове на § 215., он се једини има ослободити кривичне одговорности. Он се има ослободити кривичне одговорности чак и онда, кад је за увреду, која је њему нанета, у другој кривичној парници увредилац био осуђен или и ослобођен зато, што није *кривац*.

4. Кад су увредиоци ослобођени кривичне одговорности на основу § 215., они *нису кривци*, али њихове увреде остају противправне, т. ј. кривична дела. Недостатак компензације је дакле само услов кривичне одговорности, т. ј. постојање исте није основ искључења противправности.

II. Код увреде из § 104. к. з. за компензацију је довољно према § 104 д. к. з., да је увредилац *изазван* на увреду *незаконитим поступањем* лица, које је увредио, т. ј. чиновника и у опште јавног службеника и т. д. Но у овом случају остављено је нахођењу суда, да увредиоца ослободи кривичне одговорности или да га казни блажије, т. ј. да му оно незаконито поступање сматра као ублажавну околност (у § 104 д се вели погрешно само „за *олакшавајућу* околност“). У првом случају је недостатак незаконитог поступања услов кривичне одговорности за увреду, а у другом је постојање истог облигаторна олакшавна или ублажавна околност.

Б. Закон о Штампи.

Према чл. 32. з. о шт. „ако је увреди претходило изазивање или незаконо поступање, поступиће се по §§ 215. и 104 д казненог законика.“

„Изазивање“ се односи на увреду нанету приватним лицима, а „незаконо поступање“ на увреду нанету лицима побројаним у § 104. к. з.

За реторзију је дакле према Закону о Штампи довољно свако „изазивање“, т. ј. није потребно, да је увредилац изазван увредом, и поступак, којим је он изазван био, не мора бити незаконит, јер се то не захтева. Не захтева се такође, да је на изазивање „одмах“ одговорено увредом, те се има применити чл. 32., чим је увреда нанета за време трајања афекта проузрокованог туђим поступком.

§ 21. Увреда и Клевета у Пројекту Казненог Законика од 1910 год.

О увреди и клевети се говори у 24. глави Пројекта, чији је наслов: „Злочини против части“:

§. 216.

„Ко јавно увреди речима какво физичко или правно лице, казниће се новчано до 1000 динара или затвором до 6 месеци.

Ако је увреда учињена делом или путем штампе, казниће се новчано до 2000 динара или затвором до годину дана“.

Као што се види, у овом § се помиње само увреда учињена *речима, делом* и *путем штампе*. Излази према томе, да није увреда изјава омаловажавања учињена *знацима* и *представљањем у слици* (т. зв. симболичке инјурије). И § 213 к. з. као што се је видело, не помиње, те смо принуђени подвести их под „дело“, и ако је то и сувише усиљено тумачење овог израза. Но то тумачење не би било допуштено код § 216 проj., јер се увреда „делом“ према al. 2. сматра као тежа врста увреда, а као таква се може сматрати само увреда учињена „делом“ у ужем смислу те речи (в. § 6. § А.), т. ј. нападом на тело, а не и увреда извршена знацима (гестом) или представљањем у слици. Редактор се је угледао на § 108 швајц. проj., али овај не сматра увреду „делом“ као тежу врсту увреде.

Пасивна способност за увреду призната је и *правним лицима*. Раније (§. 3.) је изложено, да је треба признати свим *колективним* лицима без разлике.

§. 217.

„Ако је ко својим непристојним понашањем или кажњивом радњом дао другом непосредан повод, да га овај увреди, увредилац се може извинити од казне“.

Ова одредба је узета из *швајцарског* пројекта (§ 108 al. 2). Она је потпуно умесна, али је неправилно захтевати „*кажњиву* радњу“: ова одредба је умесна и за случај *иротивправне* радње, која није кривично дело, за коју се дакле не може казнити. Сем тога неумесно је захтевати „*непосредан*“ повод. Довољно је, да је на непристојно или противправно држање одмах (т. ј. за време раздражења) увредом одговорено, а да ли је оно држање непосредан повод за увреду или посредно, готово је немогуће утврдити. То је смисао и § 326 al. 2 аустријског као и § 108 al. 2 швајцарског пројекта (вели „*непосредно*“ повод дао, а не „непосредан повод“).

§. 218.

»Ако је увређени увреду повратио и ако повраћена увреда није много већа од нанете увреде, могу се обе стране извинити од казне«.

Овде је предвиђена реторзија или компензација, али је предвиђен неумесно један случај. На име кад је повраћена увреда »много« већа од нанете, треба суду дати право, да првог увредиоца може од казне извинити, јер разлог за давање тог права суд у случају, кад повраћена увреда није много већа, постоји у толико пре у наведеном случају. Сем тога необјашњиво је, што је редактор учинио исту грешку, коју и К. З.: предвиђа само компензацију *увреда* а не и клевета, погрешно схватајући значење израза »Beleidigung«. (в. § 26.)

§ 219.

»Ко за физичко или правно лице износи или проноси штогод неистиниго, што части и угледу или привредном кредиту овога може шкодити, казниће се као клеветник затвором до годину дана.

Ако је ово учињено јавно или путем штампе, учинилац ће се казнити затвором до 18 месеци.

У оба случаја осудиће суд по свом уверењу клеветника и на новчану накнаду до 5000 динара у корист оклеветаног лица, ако ово тражи накнаду штете«.

Умесно је, што се по угледу на норвешки к. з. у al. 1., где се дефинише клевета, вели »штогод«, а не »дело« као у § 210 к. з.

Поред »части и угледу« вели се и »привредном кредиту«. То значи, да се овај не сматра као саставни део части, а кад је тако, онда повреда истог није клевета, већ кривично дело против имовине, те се у овом § не би о томе требало говорити. Кад се овде ипак о томе говори, онда се је у контрадикцији, јер се тиме, што се у § 219 говори о привредном кредиту, »наглашава«, да се повреда истог сматра као кривично дело против части, док се с друге стране противстављањем истога части и угледу наглашава, да он није саставни део части.

Поред »части« вели се, по угледу на француски Закон о Штампи и чл. 22. нашег з. о шт., још и »угледу«. Видело се је међутим, да је ово нетачно. Част и углед нису две различне ствари, већ је углед само спољни рефлекс унутарње части, њено наличје дакле, и познат је под именом »спољне« части.

Умесно је, што се вели у al. 1 *може* шкодити. Тиме се наглашава, да је клевета кривично дело *угрожавања*, а не повреде части, као што би изашло из § 210 к. з.

У al. 2 вели се »јавно или путем штампе«. Изношење и проношење међу тим путем штампе је такође *јавна* клевета, то је противречно навести поред »јавно« и »путем штампе«.

§ 220.

»Ко критикује научна, вештачка или занатска дела, или учини какво изјашњење ради вршења или одбране каквог права или ради заштите оправданих интереса; или ко опомене или укори као старији свог млађег или учини службену доставу или као чиновник да своје мишљење о њиховој ствари, па при томе употреби какав увредљив израз, казниће се због ове увреде само тада, ако се из форме израза или околности, под којима је учињен, може утврдити намера за вређање части извесног лица.

Објективна научна критика не подлежи никаквој казни«.

Став al. I »па при томе употреби какав увредљив израз« непотпун је, јер увреде ће бити и онда, кад изрази нису увредљиви, али је изјава учињена под таквим околностима, да се она појављује као изјава омаловажавања. То се у осталом признаје у следећем ставу »ако се из форме израза или *околности, под којима је учињен*«, и на тај начин противречи с првим ставом. Но без обзира на то, што је први став непотпун, он је излишан. Довољно је било рећи, као што је учињено у § 263 немачког пројекта: »Ко..... о каквој ствари, казниће се само, у колико се из форме изјаве (не »израза«) или околности, под којима је учињена, може утврдити намера за вређање части извесног лица«. Као што се види, место »форме *израза*« треба рећи »форме *изјаве*«, јер се »израз« односи само на речи, а »изјава« обухвата сва средства за исказивање омаловажавања.

Al. 2 је излишна, јер по себи се разуме, да и субјективна критика као и објективна не подлеже никаквој казни, ако се из форме изјаве или околности, под којима је ова учињена, не може утврдити намера за вређање части.

§ 221.

»Ко увреди какво надлештво или политичко тело или чиновника или службеника државног или поротника, изабраног судију, сведока, тумача или вештака или у опште јавног службеника или посланика народне, окружне или среске скупштине или члана бирачког одбора приликом званичног рада или и изван места надлештва но у погледу званичног рада у опште казниће се затвором до годину дана или новчано до 2000 динара.

Ко оклевета иста лица под означеним околностима, казниће се затвором до 18 месеци«.

Став „приликом званичног рада или *и изван места* надлештва но у погледу званичног рада у опште“ нетачан је. Званичан рад се на име може вршити *и изван места надлештва,* и кад би неко том приликом увредио једно од именованих лица, он је учинио увреду „приликом званичног рада“, а не у „погледу званичног рада“. У наведеном ставу се међутим узима по угледу на § 104 к. з. да се званичан рад може вршити само у месту надлештва, јер и према овоме увреда учињена ван места надлештва може бити само увреда „у погледу на званичан рад“. Треба дакле избацити став „и изван места надлештва“.

§ 222.

„*Ако би које од наведених лица у претходном наређењу при свом званичном раду поступило ненадлежно или незаконито или неправедно и тиме дало повода заинтересованом лицу, да учини означено дело, онда се такво поступање може узети као особита олакшавна околност за учиниоца.*

Но суд може према околностима овâкво поступање означених лица узети и као извињавајућу околност и учиниоца сасвим од казне извинити“.

Пре свега неумесно је, што се одредбе овог § проширују без ограничења на цео § 221 т.ј. и на *клевету*. Нема ни најмање разлога да се њима може користити и *клеветник*, који није клеветом против њега изазван. За тим је неумесно рећи поред „незаконито“ и „ненадлежно“, јер ненадлежно поступање је такође не законито. То исто важи и за израз „неправедно“.

§ 223.

„*Ко увреди или оклевета Краља или Краљевског Намесника, казниће се затвором најмање три месеца.*

Ко увреди или оклевета ма кога члана Краљевског Дома или Народну Скупштину, казниће се затвором од 2 месеца до 2 године“.

Увреда и клевета Краља и других у овом §-у именованих лица су кривична дела, која су *непосредно* управљена против *општих* интереса, јер је заштита части владаочеве и оних других лица један непосредно *општи* интерес. Према томе увреди и клевети према овим лицима место је у интересу систематике у гл. XII, која би требала да има наслов „Злочини против ..... *и владаоца*“. Овако је учињено у данашњем Казн. Законику (гл. IX).

Иста примедба важи и за увреду и клевету из § 221 прој.

§. 224.

„*Ко увреди или оклевета владаоца или намесника или кога члана владалачког дома које стране државе, која стоји у пријатељским односима са Србијом, казниће се по наређењима § 223, овог законика, ако се оваква дела извршена према нашем владаоцу, намеснику или члановима владалачког дома, казне у тој држави.*“

Редактор је необјашњиво предвидео *председнике република*. Та омашка није учињена у § 218 дан. к. з., јер се у њему вели „и у опште *поглавара* стране државе“ (додато законом од 13 маја 1902 год.

§. 225.

Ко увреди или оклевета страног посланика, опуномоћеног министра, дипломатског агента или отправника послова, који је акредитован, или је то био, при двору српског краља, казниће се затвором до годину дана или новчано до 2000 дин“.

Редактор је, као што се види, набрајао све врсте страних дипломатских заступника. Но пошто се они сви могу означити једним изразом, то је набрајање и овде као и у опште противно законодавној техници. У § 218 а дан. к. з. се вели просто „заступнике стране државе“.

Необјашњиво је, што се под овај § подводи и увреда одн. клевета бивших страних дипломатских представника у Србији.

Место „при двору српског краља“, несумњиво је, да је тачније рећи „у Србији“.

§ 226.

„*Ко учини какву радњу у погледу умрлих лица, која би се сматрала за увреду или клевету истих лица, да су жива, казниће се по предњим наређењима само онда, ако је ово учињено у намери да повреди част или да шкоди угледу живих потомака умрлог.*

Наследници немају право на тражење накнаде из § 219 овог законика“.

Као што се види, редактор не сматра умрла лица — противно данашњем К. З. — као пасивно способна за увреду и клевету, већ се само њихови живи потомци могу сматрати као увређени одн. оклеветани. Он је дакле усвојио мишљење, о.коме је било говора у § 4 В 1, где је доказана његова неумесност.

Но и баш да је ово мишљење тачно, редактор је учинио једну велику грешку. Из начина његовог изражавања

на име излази као да увреда и клевета потомака постоји већ самим тим, што је извршилац имао намеру, да их увреди одн. оклевета, и ако они нису увређени одн. оклеветани, и ако дакле нема кривичног дела увреде одн. клевете! За изразе пак „част“ и „углед“ в. критику § 219.

§ 227.

„Истинитост клевете може се доказивати.

Тужилац има права подношења противних доказа.

Доказивање истинитости није допуштено.

1. У случају §§ 223., 224. и 225. овог законика;

2. Ако би се имало доказивати какво кривично дело, које се извиђа и казни само по тужби приватног тужиоца, а оваква тужба не би била дата власти, или би тужилац од ње одустао.

3. Ако је оклеветани за кривично дело, које је клеветник против њега изнео, ослобођен сасвим одговорности извршном судском одлуком;

4. Ако се клевета односи на породични живот, изузима један случај ако клевета садржи изношење какве кажњиве радње, или на приватан рад, ако тај нема везе са јавним радом дотичног лица или с каквим предузећем индустријским, трговачким или финансијским, које се обраћа на јаван кредит.

У случајевима тачка 2. и 4. овог наређења, истинитост клевете може се доказивати тек по одобрењу оклеветаног.

Ако је код надлежне власти тражено или поведено кривично или дисциплинско испитивање због дела, које је окривљени против неког наводио, то ће се до окончања овог испитивања или одлуке да се исто не предузима, одложити испитивање и суђење по делу клевете“.

Овај § је препис §-а 212. к. з. с додатком у т. 4., да је доказивање допуштено, „ако клевета садржи изношење какве кажњиве радње“, н. пр. браколомство, што не изгледа ни мало оправдано, и с додатком у истој т. одредбе члана 34 зак. о шт. Критику одредаба § 212. к. з. и чл. 34. зак. о шт., в. 3.

§ 228.

„Ако оптужени докаже истинитост свога тврђења, то се неће казнити као клеветник; али може бити кажњен због увреде, ако се из начина тврђења или других околности увиђа његова намера за вређање дотичног лица“.

Критику става „ако се из начина тврђења или других околности увиђа његова намера за вређање дотичног лица» в. код § 220.

§ 229.

„Истрага увреда и клевета предузима се:

1. По приватној тужби у случају §§ 216., 219. 220. и 226.;

2. У случају § 223., по налогу Министра Правде, ако дело није јавно учињено;

3. У случају §§ 223. и 225. по налогу Министра Правде а тражењу владе стране државе или њеног дипломатског заступника.

Код увреда и клевета право на истрагу застарева за 6 месеца од дана, кад је дело учињено, а извршење пресуде за годину дана од кад пресуда постане извршна“.

Разлози који говоре у прилог тога, да се увреда и клевета владаоца истражује по налогу Министра Правде, постоје и онда, кад оне нису *јавно* нанете, те је одредба т. 2. неумесна.

§ 230.

„У свима случајевима осуде због увреде или клевете, суд ће доставити увређеном или оклеветаном лицу пресуду у верном препису о трошку осуђеног лица, а на захтев увређеног или оклеветаног лица може суд, ако је дело учињено путем штампе, наредити о трошку осуђеног штампање пресуде у каквим новинама“.

У овом §-у безразложно је пропуштено, да се оклеветаном одн. увређеном да право, да, по овлашћењу суда, објави пресуду о трошку кривчевом и онда, кад је она *јавно* ма на који начин извршена, а не путем штампе.

§ 231.

„Покушај кривичних дела из ове главе неће се казнити“.

§ 22. Увреда и клевета у нашој судској пракси.

1. „Примени § 210. к. з. има и онда места, кад неко тврди, да ће ко други *чинити*, а не да је чинио дела, која заслужују презирање“ (К. С. 1877. Бр. 963, в. Н. § 210). — Ова је одлука нетачна, јер се је видело, да изношење одн. проношење *будућих* чињеница не може бити клевета, пошто се оне не могу доказивати.

2. Видело се је, да за појам јавности места из § 210. к. з. није довољно то, што је место свима приступачно, већ је потребно, и да се је изјава могла од неког сазнати. Ово је тачно примећено у одлуци К. С. 1904. Бр. 4457. и о. с. 1904. Бр. 10298. („за појам јавности дела увреде довољно

је. да се дело догодило на јавном месту и да се је увреда од неодређеног броја лица могла чути, без обзира на то, да ли се је у конкретном случају доиста и чула. Према томе увреда нанета на жељезничкој прузи у пољу и пред радницима, јавна је...“) в. Н. § 210.

3. За појам кривице код увреде и клевете довољан је умишљај, т. ј. није потребна намера за вређање одн. клеветање. В. умесно К. С. о. с. 1904. Бр. 11830. (в. Н. §§ 210 и 211).

4. За постајање клевете је битно, да је саопштавање од неког трећег лица *непосредно* сазнато. Ово наглашава умесно К. С. 1905. Бр. 11350, („према овоме за појам... клевете... битно је, да ко за некога пред другима што говори што би овога мрзости, и презрењу публике изложило, све једно је, да ли је овај био присутан или не, јер карактер овакве клевете састоји се у томе, да има ма колико лица пред којима се такво дело чини или да су сазнали за то дело у самом његовом извршењу. Према изложеноме дело клевете не стоји, кад је клевета нанета у писму, и кад је тужилац лично и отворио, а не треће лице, што значи да нико други сем тужиоца није знао за садржину инкриминисаног писма“), в. Н. § 210.

5. „За постојање клевете из § 210. к. з. од пресудног је значаја то, шта се против извесног лица износи, без обзира на то, да ли је окривљено лице оно, што о другом говори, *само измислило или од другог чуло*“ (К. С. 1909. Бр. 3556, в. Н. § 210).

6. Терет доказивања је на оптуженом, као што се је видело. „По смислу § 211. к. з., вели К. С. (1881. Бр. 1057.), клеветник мора доказивати истинитост свог тврђења; оклеветани не мора доказивати неистинитост истога.“

7. „Примени § 211 к. з., вели умесно К. С. (1907. Бр. 1133), има места тек на главном претресу при изрицању кривичне пресуде, којом се тек приликом имају и могу да оцене сви докази и противдокази у погледу њихове доказне вредности, а та се оцена не може вршити приликом стављања под суд.“

8. § 211. к. з. није укинут чл. 58. зак. о шт., те важи и за клевете нанете путем штаме. (К. С. 1909. Бр. 12506).

9. У напису „Ви сте на жалост директор органа једне политичке партије, не само кукавица већ и клеветник, јер своје клевете не можете да докажете, ви сте неваљалац, *јер неосновано нападате на част поштених људи и жена и на рад родољубивих установа*“, К. С. (1908. Бр. 12340.) није нашао клевету, „јер се, како вели првостепени београдски суд у вом решењу (1908. Бр. 24876.), у наведеним инкриминисаним изразима не наводе *одређена*, неистинита факта, којима се вређа част приватног тужиоца и худи његовом угледу, а то је по чл. 22. з. о шт. нужан услов за постајање клевете.“ Закон о Штампи не захтева међутим навођење *одређених* факата, нити би то било оправдано, те је наведена одлука неумесна. У курзивом истакнутом делу наведеног написа несумњиво постоји клевета.

10. Инкримиинсани став: „Замолим Х-а, да ми он ту депешу напише и експедира и дам му мислим 7 динара за то. Х, начелник поштанско — телеграфског одељења, је преписао ту депешу, коју сам ја потписао, па је препис послао, а оригинал предао Крању Ал.“ Писац се брани тиме, што му је ово последње доставио У. Одбрану није усвојио првостепени београдски суд. Прво одељ. К. С. (1910. Бр. 5232.) поништило је неумесно његово решење о стављању под суд за клевету. „Своју оцену о постојању или непостојању дела клевете у овом случају. вели I одељ., суд је требао да учини с обзиром на то, да је у публикацијама, у којима какав писац као јавни радник износи своје успомене и сећања уобичајено, и да се као неминовно сматра изношење и оних тврђења, о којима писац не би имао свога уверења, дакле изношење тврђења туђих а не самога писма. Такво изношење тих тврђења допуштено је, у колико она по садржини својој не би као тајна стајала под нарочитом заштитом закона, или у колико се из начина самог изношења не би видело, да се објављивање таког тврђења чини из пакосне намере да се нападне на туђу част — § 211. к. з., а не из потребе, због које су уобичајене публикације успомена о стварима јавног интереса. Та је оцена, у колико би тужби приложени спис био публикација те врсте, овде била тим потребнија, што тужилац и не наводи, да је оптужени демантован од стране У-а за тврђење, које је изнео као У-ова.“ Ово гледиште је потврђено одлуком опште седнице (1910. Бр. 6198). Очигледно је међутим, да оно оставља част већим делом незаштићену од клевете. Истина је, да се у публикацијама од општег интереса могу износити и туђа тврђења, али би било противно интересу штићења части, да се допусти и изношење неистинитих туђих тврђења, којима се вређа нечија част. С друге стране видело се је, да је за постојање клевете без значаја, да ли се нешто наводи као своје или као туђе уверење, као што је то случај с оптуженим У, и да клевете може бити чак и онда, кад се саопштавају гласови, којима се вређа нечија част.[1])

[1]) Ово је умесно приметио првостепени суд у својим примедбама против одлуке I одељења („То што тужилац ничим не доказује, да је оптужени демантован од стране У-а за изнето тврђење, равнодушно је за ову ствар, јер

11. Према § 213. увреда је преступ онда, кад је јавно *или* писмено учињена. Кад је дакле *писмено* нанета, она је преступ, и ако није јавна. Ово је умесно примећено од К. С. 1889. Бр. 4680, в. *Максимовић* 171 и Н. 213. ст. 1. („Погрешно је, вели К. С., првостепени суди по њему иследник кварта узео, да је дело ово иступно и као такво кажњиво по 2. тачци § 357 к. з., јер, и ако је истина оптужени инкриминисане изразе употребио у писму, које није публиковано ни јавности намењено већ упућено било лично на жену приватног тужиоца, ипак се дело ово има узети као преступно и као такво кажњиво је по § 212. к. з. зато, што законодавац наш одређујући у овом законском пропису казне за увреде учињене путем писменим, не чини у томе апсолутно никакве разлике, да ли је писмено, којим је увреда коме учињена, публиковано, и да ли је намењено јавности, или је упућено само на онога коме је увреда причињена. Према томе сва су дела ове врсте преступна, и о иступним увредама кажњивим по тачци 2. § 357. к. з. може бити говора само код увреда причињених речима или делом а не писмених. Јавност, о којој законодавац говори у § 213. к. з. односи се само на увреде учињене путем усмености“.

12. „Кад је ислеђењем утврђено, да је грдња и псовка извршена у дворишту, поред кога пролази и улица, тако да су инкриминисане изразе могли чути мимопролазећи улицом, као што су их сведоци и чули, онда, вели умесно К. С. (1903. Бр. 7115. и о. с. 1903. Бр. 8613), то није дело ступне увреде из тач. 2. § 357. к. з. већ дело јавне увреде из § 213. к. з.“. Као место извршења увреде се има на име сматрати не само двориште већ и мимопролазећа улица, јер се је и ту изјава омаловажавања могла од других чути, а улица је јавно место.

13. „За инкриминације у једном напису, вели К. С. (о. с. 1904. Бр. 11830), одговара увек лице, које је напис потписало и као своје предало, без обзира да ли је то лице напис и написало или је то други чинио. Потпис има једино ту особину, да оно лице, које је потписом персонифицирано, означи као сопственика написа, и да му на тај начин да потпуну форму, која би га од пасквиле разликовала. Потписом се напис за свој прима, а тиме искључује туђа одговорност за садржину написа, која постоји све док он није потписан“. Ово је тврђење неумесно у толико, што се као извршилац увреде има сматрати и онај, који је писао напис. Да би пак он био и кривац, потребно је, да је при писању био свестан, да ће напис доћи неком до знања.

14. Видело се је, да је пасивна способност за клевету призната у § 210 к. з. колективним лицима, само у колико је у питању кредитна част. Зато је била умесна пресуда првостепеног суда за град Београд, којом је утврђено, да постоји клевета у изразима, „да је Задруга А на лажној основи, и да својим клиентима не даје никакве гарантије“ (1899. Бр. 20320). Она је одобрена пресудом Апелационог Суда (1899. Бр. 3606), а поништена од Касационог Суда (1899. Бр. 8842. и о. с. 1899. Бр. 9086.) аргументацијом сасвим независном од јасног законског текста. Истим одлукама Касациони Суд је утврдио противно Апелационом Суду, да колективна лица немају пасивне способности ни за увреду. Разлог му је очигледно погрешан: Из текста § 213. к. з. види се, вели, да закон у овом последњем §-у тражи за дело увреде „такве речи или дела, која се „*ио стању лица*“ као увреде части појављују“ (1899. Бр. 8842).

15. И полицијска власт има права прекинути ислеђење на основу § 215 к. з., тврди неумесно Касациони Суд (1877. Бр. 3503). Да би на име било компензације, потребно је, да је утврђено постајање двеју увреда, а то може да учини само суд а не и истражна власт. Касациони Суд је касније променио мишљење, јер у одлуци од 1910. год. вели, да нема места примени § 215. к. з. приликом решавања о стављању под суд (Бр. 9625).

16. Према немачком Каз. Законику реторзије може бити и код клевета. Према § 255. нашег к. з. она је међутим могућа само код увреда. Као што је се видело, ово долази отуда, што је наш законодавац превео израз „Beleidigung“ са „увреда“, док он означава и клевету. У одлуци 1910. год. потврдио је и Касациони Суд, да је реторзија могућа само код увреда. „У § 215. к. з. предвиђа се, вели, само увреда као дело, које може бити предмет реторзије; па како је овај законски пропис изузетак од општег правила, то се не може применити и на дело клевете“ (Бр. 10072, в: Н. § 215, ст. 6).

17. „Пропис § 215. к. з., вели умесно Касациони Суд (о. с. 1902. Бр. 1301) не условљава пребијање увреде за увреду подношењем тужбе од стране оптуженог, већ ову околност убраја у основе, који ниште кривчеву одговорност у опште, те с тога суд с обзиром на принцип изложен у § 5 крив. суд. пост. и без тужбе оптуженога треба да се на дотични законски пропис обзире“. В. Н. § 215, ст. 2.

18. „Кад суд приступајући оцени кривичне одговорности оптуженога примени наређење § 215. к. з., онда се, вели умесно Касациони Суд (1909. Бр. 14358), одговорност опту-

овде се он оптужује за инкриминисани став као писац, и горња околност нема никаква утицаја при расправи питања, да ли тај став садржи клевету, кад истинитост садржине инкриминисаних израза није утврдио.»

женога у погледу кривичних трошкова не може ценити према наређењу § 322. крив. суд. пост., већ се према таквом стању ствари има да примени § 330. крив. суд. пост., т. ј. то се питање о трошковима има да расправи „као у каквој грађанској парници“ (§ 913. законика о поступку судском у грађанским парницама).

19. За примену § 215. к. з. без значаја је та околност, ко је коме први нанео увреду, т. ј. да ли тужилац оптуженом или обрнуто (К. С. 1910. Бр. 1655).

20. „Није нужно, вели умесно Касациони Суд (1891. Бр. 6090, о. с. 1891. Бр. 7376), да неко има материјалне штете те да му се може признати право на накнаду повређене части. Сем материјалних штета има и таквих, које подноси неко туђом кривицом без штете у имању. У овим случајевима трпи понос и достојанство човека. Кад се н. пр. износе за какву поштену девојку дела, која наш закон казни као увреду, она не трпи материјално ништа, али њен понос девојачки нападнут је, оштећен је, чим је постала предмет јавног претресања. Овоме иде у прилог и § 305. крив. суд. пост., у коме се, у 2. одељку, судови упућују, како се одређује накнада повреде части, што не би било потребно, кад би се тражила материјална штета.“ В. Н. § 215. а, ст. 1.

21. „По последњем ставу § 216. к. з. вели Касациони Суд (1888. Бр. 1482), приватни тужилац може оптуженоме опростити дело увреде у свако доба, па и онда, кад је пресуда извршном постала, може је од извршења задржати. А кад је оптуженоме једновремено са таквим делом суђено и за дело, које се казни по званичној дужности, онда суд ово треба да узме у оваквом случају поново у поступак и расправи, колико ово друго дело само за се заслужује казне.“

§ 23. Увреда и клевета у страном законодавству.

I. Француско законодавство

1. Оно разликује *клевету* (*diffamation*) и *увреду* (*injure*). Клевета је свако тврђење или приписивање какве чињенице, којим се напада на част (honneur) или углед (consideration) лица или корпорације. Увреда се пак не дефинише.

2. Увреде и клевете *јавно* извршене предвиђене су у закону о Штампи од 1881. год. (art. 30 и 33). Све остале пак се сматрају као увреда (injure), и предвиђене су као иступ у чл. 471. т. 11. Казненог Законика. Изузете су само увреде и клевете учињене у отвореним поштанским пошиљкама и телеграмима.

3. *Изазивање* (provocation) искључује кривичну одговорност код свију увреда и клевета изузев оних, које су нанете јавним службеницима, у коме случају је оно само једна ублажавна околност.

4. Није допуштено доказивање истинитости код увреда у опште, дакле ни код клевета, које нису јавно извршене пошто се и оне сматрају као injures.

II. Италијанско законодавство

1. Разликује *увреду* (ingiuria) и *клевету* (diffamazione).

2. Један елеменат увреде је, да је изјава омаловажавања учињена у присуству већег броја лица, у случају, кад увређени није присутан. Према томе није увреда изјава учињена само једном трећем лицу. Овако саопштавање се сматра као *поверљиво*, и узима се да не достаје animus injuriandi.

3. Један елеменат клевете је, да је саопштавање чињенице учињено у присуству већег броја лица. Ако је то саопштавање учињено само ономе, против кога је управљено, било усмено било писмено, узима се да постоји увреда; а ако је учињено у присуству само једног трећег лица, узима и из горе наведених разлога, да нема ни увреде ни клевете.

4. Компензација двеју увреда је факултативна.

5. Изазивање неоправданим држањем је облигаторна ублажавна околност.

6. Искључена је кривична одговорност, кад је увредилац био на увреду изазван насиљем увређеног против њега.

III. Аустријско законодавство

1. У њему се разликују више врсте кривичних дела против части, али, као што умесно примећује *Liepmann*[1]), тако, да се ограничење једног од другог појављује као непоуздано и произвољно, и да се поред све законске казуистике не може казнити за извесне нападе на част за које треба казнити. Оно разликује на име клевету, три специјалне врсте оговарања (üble Nachrede), подругивање (Schmähung), под којим се разуме приписивање презривих особина или диспозиција без навођења одређених чињеница, и грдњу (Beschimpfung).

За подругивање и псовање се казни само онда, кад су извршени јавно или у присуству више људи. За *симболичке* увреде (н. пр. пљување пред неким) се не казни. Тако исто ни за реалне, у колико се оне не могу квалификовати као телесне повреде.

2. У пројекту аустријског Казненог законика од 1909. год. се разликују: грдња (Beschimpfung) — увреда у смислу

нашег К. З. (§ 326. прој.). *увреда* (Beleidigung) — клевета у смислу нашег к. з. (§ 327. прој.), *клеветничка увреда* (Verleumderische Beleidigung). под којом се разуме клевета, чији је извршилац био свестан неистинитости онога, што тврди (§ 321. прој.), и *прекоревање за казну* (Vorwurf einer Strafe), која је издржана или опрошћена (§ 332. прој). Допуштено је доказивање истинитости код увреде под условом, да се извршилац позива на истинитост онога, што је тврдио (§ 330. пројекта).

IV. Немачко законодавство

1. Раније је приликом излагања о увреди и клевети у нашем законодавству упућивано и на немачко законодавство, те се овде нема шта да каже.

2. У пројекту немачког Казненог Законика се разликују: *увреда* (Beleidigung), под чиме се разуме и увреда и клевета у смислу нашег К. З. (§ 239), и *клевета* (Verleumdung), под чиме се разуме клевета, чији је извршилац био *свестан* неистинитости онога, што је тврдио (§ 261). Доказивање истинитости навођених чињеница је допуштено, сем ако је „увреда“ извршена јавно или распрострањавањем писмена, ликова и представљања“, или ако се тиче само одношаја приватног живота, који се не дотичу јавних интереса (§ 260. al. 2).

3. У другом пројекту немачког Казненог Законика[1]) се чини иста разлика као и у горе наведеном пројекту (§§ 282 и 285.). Доказивање истинитости навођених чињеница допуштено је, изузимајући исте оне случајеве, који су изузети и у првом пројекту (§ 283.).

V. Швајцарско законодавство

1. У Швајцарској сваки кантон има своје засебно казнено законодавство, које стоји под утицајем било француског, било италијанског, било немачког казненог законодавства, те је излишно обазирати се овде на њих.

2. У пројекту швајцарског Казненог Законика од 1909 год. разликују се: *увреда* (Beschimpfung) увреда у смислу нашег К. З. (§ 108.), *клевета* (Verleumdung) — клевета у смислу нашег К. З, чији је извршилац био свестан неистинитости навођених чињеница (§ 105.) и *оговарање* (üble Hachrede) — клевета у смислу нашег К. З. (§ 106.). Доказивање истинитости је допуштено, но чињенице брачног и породичног живота могу се само онда доказивати, кад са-

[1]) Gegenentwurf zum Vorentwurf eines deutschen Strafgesetzbuches 1911.

држе какво кривично дело (§ 106., al. 2.). Извршилац оговарања се казни и онда, кад је доказана истинитост чињенице, али он није имао основаног повода за то, и стало му је било само до тога, да о другом рђаво говори (§ 106. т. 3.). Ако извршилац оговарања исто пред судијом за неистинито огласи и формално повуче, судија има издати оговараном исправу о томе; он се може ослободити кривичне одговорности, ако је оно што је тврдио, из опростиме заблуде за истинито држао (§ 106. т. 2.).

VI. Норвешко законодавство

1. У њему се разликује *увреда* (§ 246.) *и клевета* (247.).

2. Допуштено је доказивање истинитости код клевете (§ 249. т. 1.).

3. Суд може да не изрече никакву казну, кад је увреда или клевета била изазвана непристојним понашањем повређеног, или кад је он одговорио злостављањем или другим увредама или клеветама (§ 250.).

4. Противправност увреде је искључена, кад је извршена „из оправданог разлога“ (§ 246).

VII. Енглеско-америчанско законодавство.

1. У њему се разликују libel и slander. Slander се састоји за разлику од libel само у *одређеним, лажним изјавама, које су тужиоцу нанеле штету*, док су за појам libel довољне и неодређене изјаве омаловажавања и саопштавања чињеница, које in concreto нису нанеле никакву штету тужиоцу. Даља разлика између slander и libel лежи у начину извршења: први се састоји у усменим изјавама и саопштавањима, а други у писменим сваке врсте.

2. За slander се одговара само приватно — правно, он је дакле један приватно — правни деликат а не кривично дело. То се образложава тиме, што изговорена реч брзо исчезне, док написана остаје, те и теже последице производи, и што писмено извршен напад на част показује већу пакост код извршиоца, јер је имао више времена да размишља о делу, што дакле такав извршилац обично дела с предумишљајем.

3. Libel и slander се сматрају више као дела против позива и напредовања нападнутог лица, него против његове части[1]), што важи нарочито за slander, за чије постојање је потребно проузро ковање материјалне штете.

[1]) Уп. *Liepmann* 306.

VIII. Руско законодавство

1. Оно разликује *увреду* (чл. 530.) и *клевету* (чл. 531.).

2. За клевету се наглашава, да постоји и онда, кад је саопштавање учињено у *одсуству* нападнутог.

3. Закључује се, да је за постојање увреде потребно, да је изјава омаловажавања учињена у *присуству* нападнутог, као према италијанском Казненом Законику. Но увреда постоји наравно, кад је она у писму садржана и писмо дође у руке нападнутом, јер се и онда може рећи, да је он присутан изјави омаловажавања. Изјаве омаловажавања учињене у одсуству нападнутог сматрају се као поверљиве, те би извршилац сматрао казну као неправедну последицу прекршаја поверења или неопрезности трећег лица. — Сем тога трећи ће бити, вели се, дискретнији, кад зна, да ће он сам бити кажњен, ако изјављено даље прича и тиме прекрши поверење указано му [1]).

4. За клевету је потребно саопштавање *какве околности*, која може шкодити части, т. ј. навођене једне одређене чињенице. Било би према томе само увреде, кад би А назвао Б у присуству неког трећег „варалицом“ без навођења чињеница, из којих би се то могло закључити.

§ 24. Историјски развој увреде и клевете

У римском праву увреда и клевета нису постојале као самостална кривична дела против части. Оне су биле само једна врата injuriae. Injuria пак није била кривично дело против части, већ против *личности* у опште, и обухватала је сва кривична дела против личности, изузимајући она, која су била сматрана као самостална кривична дела, као што је н. пр. убиство [2]). Тако она је обухватала поред увреде части (infamatio, convicium) лаке телесне повреде, нападе на полну част, нарушење домаћег мира (domum vi introire). О њима се је говорило у 12 таблица, lex cornelia de injuriis и у разним царским конституцијама.

У старом немачком праву је међутим повреда части сматрана увек као самостално кривично дело. Но у разним законодавним изворима па ни у Carolina њихов појам није био утврђен, већ се је само прописивала казна за изјаве одређене врсте. Опште немачко право се је пак придржавало римског појма injuria, али се је њен обим постепено ограничавао, тако да се је најзад под тим подразумевала само повреда части. У даљем развоју се је почело

[1]) Уп. *Liepmann* 298.
[2]) В. *Binding* 1133, *Liepmann* 218, *Mommsen* 784.

разликовати и између увреде и клевете (нарочито од *Feuerbach*-а), и то разликовање је прешло у новије законодавство.

У Душановом Законику има три члана, у којима се говори о увреди:

Чл. 50.: „Властелин који опсује и осрамоти властеличића, да плати 100 перпера. И властеличић ако опсује властелина, да плати 100 перпер и да себије стапи“.

Чл. 55.: „И ако себар опсује властелина, да плати 100 перпер и да се осмуди [1]) ако ли властелин или властеличић опсује себра, да плати 100 перпер“.

Чл. 95.: „Кто опсује светитеља [2]) или калуђера или попа, да плати 100 перпер...“

§ 25. Увреда у војном казненом Законику

§ 81.

„Ко увреди стражара, стражу или патролу речима или непристојном радњом, казниће се затвором до једне године“.

§ 86. al. 1.

„Ко увреди дежурног официра усмено, писмено или непристојном радњом, казниће се затвором до две године“.

§ 87. al. 1.

„Ко увреди речима или непристојном радњом дежурног, пожарног и друга војна лица из реда подофицира и редова, који сличну службу врше, казниће се затвором до шест месеци“.

Као што се види, у наведеним одредбама говори се само о једном кривичном делу против части: о увреди. Дефиниција исте се у њима не даје, те све што је речено о увреди по Казненом Законику, важи и за увреду по војном Казненом Законику.

Израз „речима“ из §§ 81. и 87. се односи на увреду извршену како усмено тако и писмено, н. пр. путем штампе. За војна лица не важе на име одредбе Закона о Штампи, о којима је реч о увреди, већ горе наведене одредбе, јер оне нису укинуте чл. 58. з. о. шт. Став „непристојном радњом“ односи се на увреду извршену гестом, делом или представљањем.

Да би се горње одредбе о увреди примениле, потребно је, да је увреда нанета коме војном лицу у дежурству или

[1]) *Новаковић* 180: «*Осмудити* је мање позна та реч, али се и данас говори, и значи *ватром ожећи* или *опалити*.»
[2]) *Новаковић* 293: «*Светитељ* је епископ или владика».

у вршењу стражарне патролске или пожарне службе. Ово је дакле једна *нарочита* врста увреде. За обичне увреде војних лица важе одредбе Казненог Законика о увреди.

Као што се види из § 81., и *стража* и *патрола* се сматрају као пасивно способне за увреду.

§ 26. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете.

I. Увреда.

1. Дефиниција увреде дата је и расчлањена је раније. Но није потребно дати исту у Казненом Законику.

2. Неки предлажу односно *умишљаја* код увреде, да се за исти захтева као према норвешком Казненом Законику свест о томе, да ће изјава омаловажавања доћи до знања самом оном лицу, против којега је она управљена, а не само неком трећем[1]). Но овај предлог не изгледа ни мало умесан.

3. Критеријум за разликовање увреде од клевете није навођење *чињеница*, јер, као што се је видело, и увреда се може у томе састојати, на име онда, кад се нешто против некога тврди само у његовом присуству, или и у присуству других лица, али којима је то познато. Наглашено је већ, да је у чл. 22 з. о шт. усвојен овај критеријум („а не наводи се против ње никакав одређени факт").

4. Као отежавне одн. пооштравне околности треба да се сматрају:

а) Извршење увреде *„делом"*.

б) Извршење увреде средством *штампе*.

в) Извршење увреде у присуству самог оног, који се вређа, или већег броја других лица.

5. Као ублажавне околности треба да се сматрају као у норвешком К. З.:

а) Случај, кад је увредилац био изазван *непристојним држањем* увређеног (као у норвешком К. З.). Ово држање не мора бити управљено против самог увредиоца, већ и против других њему сродних лица, која би се имала у закону да одреде.

б) *Драговољно опозивање увреде извршене у* афекту. Довољно за ублажавање казне треба да је и опозивање пред судом на самом претресу, јер је могуће, да увредилац тек тада увиди, да није имао разлога за увреду. Опозивање драговољно треба према околностима да служи и као околност, која искључује кривичну одговорност.

[1]) Тако *Liepmann* 368.

6. Реторзија треба да служи само као олакшавна одн. ублажавна околност и то само за изазваног.

7. Јавност извршења увреде треба да служи као једна пооштравна околност, али је неумесно, да се увреда, која није јавно извршена сматра као иступна.

8. Максимум новчане казне прописане за увреду у К. З. и у Зак. у шт. мали је. У норвешком К. З. је максимум 5000 динара, док је према чл. 31. з. о шт. максимум 1200 динара. Било би умесно, да су новчана казна и затвор кумулативно прописани, а нарочито је код увреде потребно, да се новчана казна одмерава сразмерно имовном стању увредиоца, да би сразмера између тежине виности и казне била увек иста.

9. Право на накнаду признато у § 215 а к. з. оклеветаном треба признати и увређеном.

10. Право на захтевање објављивања пресуде треба признати увређеном и онда, кад увреда није јавно извршена.

11. В. II 5. и 7.

II. Клевета.

1. За означење радње код клевете треба ради краткоће употребити израз „наводити" место два израза „износити" и „проносити".

2. Видело се је, да треба сматрати као довољно за постојање клевете навођење извесне *чињенице*, и да се краће може рећи „наводити *нешто*" место „наводити *какву чињеницу*".

3. Част треба, да је у свим својим облицима заштићена од клевете.

4. Кад је реч о клевети, једно од најважнијих је питање, да ли треба допустити доказивање истинитости навођених чињеница[1]). Законодавства су подељења: према некима је доказивање допуштено, према другима није, али нема ниједног, које не чини изузетке у корист противног решења. Тако увек је допуштено доказивање чињеница, које се односе на званичан рад чиновника. Напротив, обично је искључено доказивање чињеница, које се тичу *приватног* живота појединаца. У неким законодавствима се, као н. пр. у нашем, допушта доказивање и ових чињеница, ако то одобри тужилац.

Недопуштање доказивања чињеница из приватног живота појединаца не изгледа умесно, јер би се онда имало квалификовати као клевета и навођење чињеница, које су можда истините. Тиме се с друге стране не би користило ни тужиоцу, јер би и поред осуде оптуженог остало у публици веровање, да је навођена чињеница истинита. Тако

[1]) В. о овом питању *Beling* 33. и сл., *Liliethal* 454.

исто је неумесно допуштање доказивања оних чињеница под условом, да тужилац то одобри, јер би се из одбијања могло закључити, да је истинито оно,што је против њега навођено.

Неки су предлагали, да се допусти доказивање чињеница, које се односе на приватан живот, само онда, кад је оптужени исте наводио из часних мотива. Али утврђивање, из каквих је мотива оптужени делао, врло је тешко, те би било произвољности.

Јасно је, да треба неограничено допустити доказивање истинитости[1]). Но да би се избегле могуће рђаве последице, које би од тога могле за тужиоца произићи, треба искључити јавност претреса за време доказивања[2]).

И ако је доказана истинитост, оптужени може бити осуђен за увреду, која може произићи било из начина навођења било из других околности. И у погледу те увреде треба да је довољан умишљај за постојање кривца, т. ј. не треба захтевати *намеру* као § 211. к. з.

Beling предлаже. да се навођење чињеница из приватног живота квалификује као кривично дело *повреде тајне,* без обзира на то, да ли су навођене чињенице истините или не[3]). На тај начин би нападнути могао тужити извршиоца за ово место за клевету, ако би желео да избегне доказивање чињеница, које се односе на његов приватан живот.

5. Треба дати повређеном право на објављивање пресуде и онда, кад је утврђено да клевета постоји, али извршилац није кривац. То важи и за увреду. У § 219. к. з. се међутим захтева, као што се је видело, да је оптужени осуђен.

6. За случајеве, кад се истрага не може водити, умесно је признати повређеном право да захтева, да се пред судом утврди неистинитост чињеница против њега навођених, и да се пресуда о томе објави[4]). Поступак утврђивања неистинитости би могао бити исти као и у кривичним парницама, пошто је у питању једно кривично дело.

7. Основи искључења противправности, о којима је реч у § 214. к. з. и § 220. пројекта, треба да важе и за клевету.

[1]) Тако *Lilientbal* 455. *Beling* је истог мишљења (70), али вели, да не треба допустити доказивање оних чињеница из приватног живота, које нису од оптуженог навођене, а из којих се може закључити на истинитост или неистинитост навођених чињеница, н. пр. чињеница, из којих се може закључити, да ли је А заиста вршио противприродни блуд с лицем Б.

[2]) Уп. *Beling* 79.

[3]) 45. и сл. 79.

[4]) В. о томе *Lilieathal* 459. и *Friedman* 16, 41.

Законодавац и редактор пројекта су превидели, да израз „Beleidigung“ из § 156. пруског и § 193. немачког к. з. означава како увреду тако и клевету.

Међу основе искључења противјавности треба уврстити и *штићење сопствених оправданих интереса*, ради којега је увреда или клевета извршена. То би био случај н. пр. онда, кад би А оклеветао Б да би отклонио какву велику материјалну штету од себе. Овај случај је један случај стања нужде, те би било потребно, да су испуњени услови потребно за постојање стања нужде[1]), да би штићење оправданих, интереса био основ искључења противправности. И по данашњем стању нашег законодавства у овом питању извршилац се не би могао у овом случају казнити, ако би постојали услови за примену стања нужде. Он не би био кривац, али би увреда одн. клевета постојала, пошто је према нашем законодавству стање нужде основ искључења, не противправности, већ виности.

Као основ искључења противправности треба да се сматра и штићење оправданих интереса *сродних лица*. У § 220. прој., где је и овај основ искључења противправности изрично наведен, вели се само „ради заштите оправданих интереса“, а пропуштено је да се каже, чији треба да су интереси, који се штите.

8. В. I 4 б и в, 5, 8 и 10: Овде речено важи и за клевету.

53325

[1]) В. *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 52.